БАБА ЕГА

или

СБОРНИКЪ

отъ

Различни вѣрвания, народни лѣкувания, магии, баяния и обичаи въ Кюстендилско.

Ега го поразила!
(Народна клѣтва)

отъ

Свящ. **Петръ Цв. Любеновъ.**

ТЪРНОВО.
Въ Скоро-Печатницата на **П. Х. Панаиотовъ.**
1887.

БАБА ЕГА

или

СБОРНИКЪ

отъ

Различни вѣрвания, народни лѣкувания, магии, баяния и обичаи въ Кюстендилско.

Ега го поразила!
(Народна клѣтва)

отъ

Свящ. **Петръ Цв. Любеновъ.**

ТЪРНОВО.

Въ Скоро-Печатницата на **П. Х. Панайотовъ.**

1887.

ПРЕДИСЛОВИЕ.

Неоспоримо е че, народнитѣ прави и обичаи, народнитѣ баяния, магии, врачувания, пѣсни и разни суевѣрия, иматъ голѣма важность и значение въ запознаванието общия характеръ и бйтътъ на единъ народъ. Въ тѣхъ се виждатъ неговитѣ недостатъци, заблуждения, стремления и способности; виждатъ се преданията за неговото минжло; вижда се богатството, разнообразието и красотата на неговата речь; виждатъ се религиознитѣ негови понятия за Бога, за природата и за себе си; вижда се съ една речь цѣлия народенъ животъ, минжлъ и настоящъ, съ всичкитѣ негови особенности. Человѣкъ слѣдователно, който иска добрѣ да се запознае съ единъ народъ, той трѣбва непременно да изучи неговитѣ обичаи, пѣсни, суевѣрия и пр. тъй както сж тѣ уцѣлели отъ стари врѣмена.

Важностьта на казанното се съзнава и въ насъ Българитѣ, но за зла честь горнитѣ драгоцѣнни особенности на нашйй народъ еще не сж събрани отъ всичкитѣ страни на отечеството ни, за да може, като се извадатъ на видѣло, да ся опредѣли по тѣхъ изобщо за народнодомашния нашъ животъ и бйтъ. Има наистина събранъ доволенъ материалъ отъ Братя Миладинови, Верковича, Чолакова и други, но тоя материалъ е за извѣстни окржжия и мѣстности само, или пакъ е записанъ споредъ показанията на пжтници и хора, които сж запознати съ нѣщата повърхностно, а не въ всичкитѣ имъ подробности, каквото запознавание става само слѣдъ дълго проживявание между народа.

Предъ видъ на горѣизложеното и понеже презъ разстоние на 40 годишното ми почти попуванье по разнитѣ села на Кюстендилский окржгъ, а именно въ Изворската и Кюстендилска околии, съмь се запозналъ съ разнитѣ

чаи, вѣрвания, предания и пр. въ тъзи мѣстность, рѣшихъ да опишѫ пò-общитѣ отъ тѣхъ, каквито сѫ напр.: праздницитѣ, магиитѣ, баянията, лѣкуванията и въобще обичаитѣ и вѣрванията, които като законъ строго се вардатъ и задължително испълняватъ отъ цѣлата почти селска масса. При всичката си неопитность старалъ съмь се щото описанитѣ нѣща да бѫдатъ точни и вѣрни. Въ пѣснитѣ, оригиналнитѣ изречения и баянията съмь се старалъ сѫщо, до колкото е било възможно, да спазѭ мѣстното наречие. Заедно съ това сѫ описани и нѣкои станѫли приключения, за да бѫде сборника пò-ясенъ и пò-интересенъ за читателя. А праздницитѣ, които сѫ главний предмѣтъ на описанието, сѫ наредени по хронологически редъ и въ видъ на календаръ, за да може да се намира пò-лесно онова, което се търси. Интересно е да се знае, че тия праздници, спорѣдъ старовремѣнно предание въ народа, установени били да се празднуватъ отъ Баба Ега, Баба Петкана и Гурелива срѣда, които, облѣчени въ магеснически ризи, извършили тая законна наредба на нѣкои високи могили. Първата Баба Ега е извѣстна въ Митологията като Богиня на суевѣрията, магиитѣ и баянията, и като стара грозна бабичка, която ѣздила на желѣзна тояга и гдѣто минвала всичко помитала. Отъ тамъ останнла и народната клѣтва „Ега те поразила."

Тъй като настоящия сборникъ съдържа тѣзи народни произведения, които фантазията на народа е олицетворила въ казанната Богиня Баба Ега, то азъ озаглавихъ сборника си съ името на тая страшна баба.

При това считамъ за длъжность да явѭ, че поднасямъ своя трудъ на читающата публика не като нѣщо съвършенно и пълно, а като материалъ, съ който да се занимаватъ ученитѣ. За това и просѭ снисхождението на читателитѣ за недостатъцитѣ и грѣшкитѣ, които би срѣщнѫли въ сборника.

1-й Януарий 1887 год. г. КЮСТЕНДИЛЪ

Свѣщенникъ: **Петръ Цв. Любеновъ.**

I. Календаръ за суевѣрнитѣ праздници

ЯННУАРИЙ

Въ първия день отъ мѣсецъ Яннуарий, или въ деня на новата година, заранньта рано още въ тъмно дѣцата ставатъ и съ суро̀ватки въ ржцѣ ходжтъ отъ кжща въ кжща, та сурова̀катъ всѣкиго съ думитѣ: „*Суро̀ва година, весела година, да презимуешъ, да прелетуешъ и до година съ здравъ.*“ Подаряватъ имъ: пари, хлѣбъ, сланина, пастжрма и пр. По селата и възрастни момци съ гайди и топузи ходжтъ да суро̀вакатъ още презъ нощьта, и каквото събержтъ, занасятъ го врѣдъ село, гдѣто се угощаватъ и, заедно съ всички селски момчета и момичета играятъ и се веселятъ цѣлия тоя день.

На 5-й Яннуарий презъ деня градскитѣ попове ходжтъ въ всѣка кжща да ржсатъ съ осветената утреньта вода; даватъ имъ: свински ребра, сиренье, брашно, бобъ и пр. А по селата поповетѣ захващатъ това ржсенье още отъ третий день на Рождество, за да успѣятъ да поржсатъ всѣкадѣ до Богоявление, като оставятъ въ всѣка кжща по ма̀лко отъ светената вода.

На 6-й, въ деня на Богоявление, утреньта на гладно сърдце пийнуватъ отъ оставената предний день отъ попа светена вода, отъ която пръскатъ

всѣкадѣ по кѫщи, а особно пръскатъ и сипватъ отъ нея въ расола и сиреньето. Тоя день обикновенно ядѫтъ свинска пача, която еще отъ вечерь приготвуватъ.

На 7-й е Иванъ-день. Въ тоя день се събиратъ мѫжетѣ и момцитѣ около рѣката или въ механата. Единъ обрича десетъ оки вино да даде, другъ обрича повече, и който обрече пò-малко, него хвърлятъ въ рѣката та го окъпватъ. Въ града тоя день къпѫтъ младоженцитѣ т. е. ония, които презъ течението на минѫлата година сѫ се оженили. Кумътъ на момчето преди изгреванието на слънцето завежда на рѣката младоженика и хвърля го на кръстъ въ водата 4 пѫти, а на невѣстата деверетѣ обсипватъ съ вода само главата, колкото да се извърши обичая. Слѣдъ това невѣстата подарява съ по една кърпа или чорапи: кума, девера и старойкята, които дохождатъ тогава въ кѫщата на момчето.

На 8-й Бабинъ-день. На тоя день дочлкитѣ жени посѣщаватъ бабитѣ, които сѫ бабували при ражданьето имъ. Тѣ имъ занасятъ: сто драма кахве, една плоска ракия, една шамия и единъ калъпъ сапунъ, взиматъ съ себе си и единъ легенъ, единъ ибрикъ съ вода и кръпа, и щомъ като стигнѫтъ у бабата, послѣдната излиза предъ кѫщи, тѣ ѝ подаватъ сапуня, поливатъ ѝ да се измие, даватъ ѝ кръпата да се обрише и даруватъ я съ рѫкоцелувание.

ФЕВРУАРИЙ

Въ първия день на св. Трифонъ празднуватъ отъ вълци, защото се боятъ да имъ неправѭтъ пакости, както това станѫло било едно врѣме съ жената на св. Трифонъ, която понеже била напрела тоя [illegible] три вретена, вълцитѣ щѣли да ѭ раскъ-

сать и едвамъ се отбранила съ вретената. Сжщий день съ яденье и пиенье излизатъ по лозята за да ги закройватъ *) като засипватъ съ светена вода всѣка лоза и й казватъ: „да родишъ, да родишъ.“

СИРНАТА СЕДМИЦА.

Презъ тая седмица сжбботата празднуватъ отъ гратъ, защото тогава се съсирвалъ градътъ, та убивалъ сѣидбитѣ.

Въ неделя на *Велики сирни поклади* при мржкванне вечерьта дѣцата на отворени мѣста запалватъ направени сѣнарски или сламени оратници (дървета съ чапарки, пълни съ сено или слама), които врътатъ доклѣ изгасне огъня и съ високъ гласъ викатъ; „*Ората, кдиата, дай ми чичо мдмата, да я вода на Полетинци* (Полетинци е село въ Изворската Околия) *да я натовара съ клинци, она да вика скржцу, я да викамъ иржцу* или пакъ: „*Ората, кдиата, дай ми чичо мдмата, ако ми я недавашъ че се качимъ на гредата, че ти埋семъ на брадата.*“ Такива запалвания дѣцата своеврѣменно правжтъ на всѣкадѣ и произвождатъ ефектъ, който има доста приятенъ изгледъ въ видъ на илюминация. Това правжтъ съ цѣль да ся прожджтъ бълхитѣ; затова именно и не внасятъ послѣ у кжщи оратника, а го хвърлятъ предъ друга нѣкоя кжща за да идатъ бълхитѣ тамъ, пакъ бѣгатъ. Нѣкои искатъ да кажатъ, че тоя обичай е останжлъ отъ врѣмето, когато българитѣ въ турско врѣме не сж имали възможность да знаятъ кога се падатъ тѣзи поклади, та чрѣзъ запалвание огньове отъ единъ ридъ **)

*) Закройватъ — *зарѣзватъ.*

**) Ридъ — *хълмъ*

на другъ сж се извѣстявали за това. Вечерьта на трапезата, като вечератъ окачватъ на тавана халва, вързана съ конецъ, залюлеватъ конецътъ, и дѣцата се спущатъ та ловжтъ съ устата си халвата, безъ да ловжтъ съ ржцѣтѣ, и което дѣте ж улови, то ж изижда — това наричатъ *ламкание*. Кждѣто нѣма халва, тамъ ламкатъ яйце. Слѣдъ това запалватъ конецътъ да изгори до горѣ, за да изгорятъ злинитѣ като него.

Тая седмица се прощаватъ единъ съ другъ всички за великий постъ и отиватъ на прошка у кума, както и у другитѣ роднини, особно младитѣ невѣсти и бабитѣ, които чэвѣкъ срѣща по пжтищата въ това врѣме понасмѣни, съ киткосани бъклици въ ржцѣ.

ПЪРВОПОСТНАТА СЕДМИЦА.

Тая седмица понеже се захваща великий постъ, въ понедѣлникъ очистватъ сждоветѣ си отъ блажно, тъй и кжщитѣ си метжтъ, миятъ и чистжтъ; за това тоя день се и нарича *чистий понедѣлникъ*.

При захващанието на поста първитѣ три дни възрастнитѣ *еднопичжтъ* т. е. цѣлъ день не ядять и не пиятъ нищо до вечерь, а нѣкои стари *тримиратъ* т. е. на три дни единъ пжть ядятъ.

Вторника празднуватъ отъ глухота, за което го наричатъ глухъ вторникъ.

Срѣдата — отъ лудость и казватъ я луда срѣда Тодорова, понеже нѣкоя жена въ тоя день отъ работа полудѣла, та ѣздила кросно и, хвискайки като конь, припускала съ него презъ селото съ повтаряние на думитѣ: *„отъ праздникъ ми е това, отъ праздникъ.“*

Въ сѫбботата на Тодоровъ-день припускатъ вънъ на полето коньетѣ, за здравѣ.

Освѣнъ това, презъ цѣлата тая седмица не врнятъ вода на огъня и не месатъ киселъ хлѣбъ, за да не хваща стоката цръвие презъ лѣтото, а чесновъ лукъ (чесенъ) не ядѫтъ, за да не хващатъ гутурачъ коньетѣ.

ЛАЗАРИЦА.

Въ петъкъ преди Лазарова сѫббота, събиратъ се по нѣколко момичета, които презъ разстояние на три дни ходятъ испремѣнени отъ кѫща въ кѫща и пѣятъ различни пѣсни спорѣдъ състоянието на домакина. Тъй напр. въ тая кѫща, гдѣто има скорошна невѣста пѣятъ:

Невѐстице Ягодѝце,
Невѐстице църноока,
Невѐстица двори мела
Със метлица босилкьòва
И със сънчице*) зборувáла:
„Кънò одиш' на високо,
Да не видѐ мòя майкя,
Моя майкя и мой баща,
Моя сестра и мой брат."
Сънчице ву**) зборувало:
„И снощи съмь тамо билò;
Баща ти коньѐ кове,
Майкя ти ру'о справля,

---

*) *Слънце.*

**) *Ву* — вмѣсто ѝ, или *ней*.

Сестра ти пита меси
И брат ти вино точи
На гости че ти дойдат.“

Гдѣто има момчета и моми неженени, пѣятъ:

Летѐ'а ми лете'а[а])
Девет реда жѐрабѣ,[б])
Десѐтийо гáлабѣ,[в])
Та падна́'а падна́'а
У Джелѐпови двори́ве;
Джелеп тува[г]) немаше,
Джелепи́ца сама́ беше,
И излѐзнала кмети́ца
Със три кутла пченица
И на галабѣ говореше:
„Зобéте ми зобете
Сиви бели соколѐнца,
Па[д]) у пролет ми дойдѐте,
Имам сина да женимъ,[е])
Имам черка[ж]) да давам,
Радос да ми правите.“

а) *Лете'а — вмѣсто лѣтеха.*
б) *Жерабѣ — жеравѣ.*
в) *Галабѣ — голубе, Гълабе*
г) *Тува — тука*
д) *Па — вмѣсто пакъ.*
е) *Да женимъ — да женѭ.*
ж) *Чѐрка — дъщеря*

Гдѣто има само една мома, пѣятъ:

Девойченце гяволченце,
Чуберъ*) ли си садило
Или ран белъ босильок;
На чардак съм седѐло,
Брату капа низало
Със две игли сребърни,
Със три конца свилени,
От два реда двояци,
От три реда трояци,
От тжт**) идѫтъ галабѣ
Излезнала е кметица
Със три кутла пченица
И на галабѣ говореше:
„Зобете ми зобете
Сиви бели соколенца,
Па у пролеть ми дойдете."

Въ всѣка кѫща, гдѣто пѣятъ, даруватъ ги съ пари и яйца. Циганкитѣ тъй сѫщо ходѭтъ отъ кѫща въ кѫща да пѣятъ лазарски пѣсни, като започнуватъ още отъ срѣдопостната седмица и продължаватъ до Цвѣтница. Тѣ обикновенно пѣятъ пѣсеньта:

Костадинъ си коня ковѐ,
Коня кове да си иде,
Да си иде у Будима града,
У Будима града мома да избира.

---

*) *Чуберъ — чубрица*

**) *Отъ тжтъ—отъ тамъ*

Па си майкя прашуе*) каква да земе,
Да ли та́нка та висока, да ли църноока,
А она́ му казуе: **)
Гледай що гледашъ сину,
Само прилика да земешъ и отъ рода́ да е.

СТРАСТНАТА СЕДМИЦА.

Срѣдата отъ тая седмица наричатъ я Руссална срѣда, защото женитѣ празднуватъ тогава въ честь на Русалкитѣ (Самовилитѣ). Не бръкатъ тоя день у вода и не пускатъ дѣцата си по вънъ, за да не оградишатъ отъ тѣзи Руссалки.

На *Великий четвъртъкъ* вапсуватъ червени яйца за Въскресение. Отъ тия яйца женитѣ оставятъ като лѣковни за болни дѣца, които когато къпатъ, строшуватъ по едно въ водата; а при това еще тѣзи яйца чуватъ за да спиратъ съ тѣхъ облакътъ, който се е задалъ когато вали гратъ, както е казано за това въ отдѣлъ IV отъ настоящата книга.

Въ *Великий петъкъ* празднуватъ распятието Христово, като вардатъ да не коватъ нѣйдѣ ексере (клинци), тъй като Іисусъ Христосъ е прикованъ на Крьста съ тѣхъ.

Великата сѫббота празднуватъ отъ гратъ; особно орачитѣ тоя день не орѫтъ.

Отъ Великий четвъртъкъ до Спасовъ-день или Вознесение сѫщо празднуватъ отъ гратъ *седъмъ велики четвъртци*, слѣдъ като осмия наричатъ *Поклоиити*, а деветия—Мали Спасовъ день.

---

*) Прашуе — *пита*

**) Казуе — *казва*.

Забѣлежено е, че отъ всички праздници най-много почитатъ по селата поменатитѣ четвъртци, въ които строго вардятъ да не работи нѣкой и даже стражи поставятъ за да улавятъ работницитѣ, които въ такъвъ случай глобеватъ или пакъ имъ взиматъ оръдията, съ които ги улавятъ въ работа и каквото взематъ, испиватъ го въ механата. Въ 1855 година очевидецъ бѣхъ на едно подобно приключение въ селото Изворъ (Кюстендилско окржжие). Бившия тамошний селски священникъ попъ Гено, въ единъ отъ тѣзи велики четвъртци като ореше на нивата си, селянитѣ го съпазиха и изведнаждъ съ неприлични думи нападнаха възъ него, биха го и грабнаха ралата му, които занесоха въ селската механа, гдѣто викаха: *„Дайте бре сега да пиеме, нека плати попо, кой разваля нашитѣ стари праздници“*. По онова врѣме сжщото е станало и съ единъ свещенникъ, на име попъ Иванъ отъ селото Макешъ (Кумановско въ Македония окржжие), който свещенникъ припознавалъ грьцкия тамъ владика; нападнали го селянитѣ на нивата гдѣто оралъ, и безъ да глѣдатъ, че той се спусналъ къмъ тѣхъ съ пушка за да ги уплаши и имъ викалъ: *Бре, вие сте проклети схизматици,“* набили го добрѣ и като испрегнали изъ ярема единия волъ, впрегнали на мѣстото него да оре, и му викали: *„Ори попе, ори православне.“*

ВЕЛИКДЕНЬ.

Свещьта, която държатъ на Великдень въ черква, когато се каже Христосъ воскресе, нѣкои ѭ носѭтъ запалена до дома и като влезатъ въ кѫщи, запалватъ съ нея кандилото, носатъ я въ четиритѣ ѫгли на стаята и я изгасватъ. Това правѭтъ, за да

се изгубжтъ изъ кжщата дървеницитѣ (тахтабититѣ). Тая сжщата свещь чуватъ та ж палятъ въ черквата и на Богоявление. Прѣзъ деня дѣцата носжтъ по нѣколко червени яйца и по единъ чорекъ хлѣбъ на учителя си, на кума и на нѣкои отъ роднинитѣ си.

МАРТЪ

Първий день отъ тоя мѣсецъ утреньта метжтъ оджацитѣ отъ сажди, за да се изметжтъ бълхитѣ отъ кжщи. При метението метача повтаря думитѣ: *„Марта у кжщи, а бухи низъ кжщи.“*

На 9-ий того въ деня на св. 40 мжченици момитѣ по селата нѣкогашь извезвали по 40 игли: въ Кюстендилъ и днесь Българки и Туркини палжтъ тоя день по 40 восчени свещи на мѣстото називаемо „Кржклжкъ,“ гдѣто предполагатъ да извиратъ топлитѣ Кюстендилски води.

На 25-ий, въ деня на Благовѣщение или Благовецъ, засѣватъ леща и тикви, за да сж благи. Провалятъ сжщо на малкитѣ момиченца ушетата, за да е блага раната и да се неподлютва; вмѣсто обеци окачватъ имъ червенъ свиленъ конецъ съ бѣла сребърна пара. Казватъ, че на тоя день се събуждали и излизали отъ змиярницитѣ змиитѣ.

АПРИЛИЙ

Цѣлия този мѣсецъ женитѣ ненавиватъ прежда на кросната си, за да се не заврътатъ вълци по тѣхнитѣ мѣста и имъ правжтъ поврѣди.

Сжбботата предъ Гюргьовдень строго почитатъ и празднуватъ отъ гратъ.

На 22-ий Априлий срѣщу Гюргьовдень момитѣ и момчетата мѣратъ боя си съ конци, за да ги нехващатъ магии, а съ сѫщитѣ конци връзватъ коситѣ на главата си, за да имъ растѫтъ. Освѣнъ това момитѣ въ града се събиратъ, взиматъ вода отъ три чешми, които сѫ срѣщо слънце, туратъ ѭ въ единъ кюпъ и всѣка една пуща въ кюпа колкото и каквито знаци иска. Тая вечерь кюпа поставятъ подъ единъ трендафилъ да пренощува.

На другия день (на Гюргьовдень) събиратъ се пакъ сѫщитѣ моми, и една изъ между тѣхъ, на която връзватъ очитѣ, като вади изъ кюпа по единъ отъ знацитѣ, изговаря различни стихове и изречения, отъ които се разгатва честьта на оная, на която се изважда знака. Тоя обичай наричатъ *Мартифа*.

На 23-й Априлий заранньта прѣдъ слънце излизатъ по краищата на града, по бахчитѣ и градинитѣ, гдѣто ядѫтъ, пиятъ, пѣятъ и хвърлятъ пушки за да се пропѫдатъ кърътоветѣ, които риятъ садовината прѣзъ лѣтото. На завръщанье откъсватъ върбени прьчки, съ които се препасватъ, за да бѫдатъ здрави и весели цѣлата година. По тая сѫщата причина отрѣзватъ масуре отъ селимъ, та пиятъ тоя день вино и вода прѣзъ тѣхъ.

По селата сѫщо тая утрень се препасватъ съ върби, отъ които забождатъ и по кошаритѣ, по тръшитѣ, по добитъцитѣ и пр.

Още отвечерь срѣщу Гюргьовдень овчаретѣ отлъчватъ ягнетата отъ овцитѣ, искарватъ ги на паша за единъ или два часа и на утреньта музѫтъ овцитѣ по слѣдующий начинъ: Турятъ единъ уплетенъ отъ различни цвѣтя вѣнецъ върху котела, въ който ще музѫтъ, и най напрѣдъ промузватъ изъ продупченъ колакъ (хлѣбъ) или изъ срѣбренъ пръстенъ, когото пускатъ у млекото. Слѣдъ това колака разл

ватъ на овцитѣ, пръстена на домакина, а вѣнеца туратъ на шията на овцата, която е първъ пѫтъ излѣзла на музеньето, и исхвъргатъ пушка, за да изгонятъ лошавинитѣ отъ овцитѣ.

Прѣзъ сѫщия тоя день кръматъ овцитѣ съ треви и билки, които бабитѣ още отвечерь събиратъ по гората. На кръменето едно дѣте, или една стара жена се съблича гола и обикаля три пѫти овцитѣ, като взема на кръстъ отъ три солѝща (кръменьета) земя. Тая земя чуватъ до Спасовдень и при всѣко кърмение на овцитѣ туратъ отъ нея по малко, за да ги учуватъ отъ неприятели, които може да оберѫтъ млекото имъ, както вѣрватъ това.

На Гюргьовдень се мѣратъ съ кантаръ, и то на сурово дърво, за да знаятъ колко оки тежатъ и колко оки сѫ притурили или оттурили отъ минѫлата година.

Отъ Великдень до Гюргьовдень по селата ягнища не колятъ, нито ядѫтъ. Днесь за първъ пѫтъ отъ тѣхъ колятъ курбане и вечерьта цѣлото село се събира на угощéние, което наричатъ *обща служба*. На тая служба всѣкой, който притѣжава овци, длъженъ е да донесе по едно ягне печено на ръженъ, по една грутка сиренье, единъ хлѣбъ и варена пченица. Свещенника слѣдъ като благослови всичкитѣ принесени ястия, взима кожитѣ отъ закланитѣ ягнета, лѣвата плешка отъ всѣко ягне и урѣзници отъ всѣки хлѣбъ. Тогава всѣкой разрѣзва донесеното си ягне на двѣ половини, отъ които прѣдната половина задържа да си носи дома, а другата разноси по трапезата за яденье. Колкото се относи до виното, което пиятъ тая вечерь, побиратъ отъ всѣкого пари и го заплащатъ. На другий день ръженитѣ, на които сѫ печени ягнетата, занасятъ та ги забождатъ у нивитѣ, за да порасте житото колко тѣхъ високо.

Прѣзъ тоя день обикновенно отиватъ гдѣто има светени води (агиазми), отъ които се миятъ за здравѣ и напредъкъ. Тамъ по край тѣхъ оставятъ отъ себе си по единъ бѣлегъ, съ който мислятъ, че оставятъ всичкитѣ лошотии и хвъргатъ въ водата по една сребърна пара или каквато и да е друга сребърна монета. Тъй на половинъ часъ къмъ юго-западъ отъ Кюстендилъ въ селото Грамаждано има светена вода, която се посѣщава тоя мѣсецъ отъ цѣлия градъ, както и отъ околнитѣ села, безъ разлика на Българи, Турци и цигани. На това мѣсто правѭтъ и молебствия, когато е суша прѣзъ лѣтото.

МАЙ

Първий день отъ тоя мѣсецъ на св. пророкъ Еремия празднуватъ отъ змии и гущери; затова още отвечерь единъ отъ кѫщнитѣ взима лопата и ожегъ или двѣ желѣзни нѣща, съ които дрънка като обикаля около кѫщата три пѫти и вика: *„Бѐгите*) змии и гущери, ютре е Іеремия: Іеремия по пѫлъ, а сви змии у мѫре.“*

На тоя день по съборетѣ виятъ конье и виячитѣ лѣкуватъ болки отъ гърло или гуша, като тръкатъ съ рѫката си до три пѫти мадетѣ на коня и гърлото на болния. По нѣкои мѣста въ сѫщия день гърлото лѣкуватъ на запустели гробища съ яйце, което откакъ тръкатъ три пѫти на гърлото и на земята, заравятъ го на онова мѣсто за да се зарови тамъ болестьта. Въ сѫщото врѣме на болния даватъ да пие вода, земена отъ шупль орѣхъ или благунъ (единъ видъ дъбица).

*) Бѐгите — *бѣгайте.*

Това лѣкуванье се извръшва повечето отъ стари жени, които сѫ вдовици или немѫжени.

2-ий Май, или лѣтни св. Николая, селянитѣ празднуватъ въобще за полскитѣ сѣидби — да се не поврѣждатъ, за което и наричатъ тоя праздникъ *Поляраниия.* На тоя день женитѣ обикновенно правѭтъ подници, въ които печатъ хлѣбъ, за да сѫ цврърсти.

ЮНИЙ

Презъ нощьта срѣщу 24-ий Юний, или подобрѣ Еньовдень (рождество предтечево) нѣкои еще вѣрватъ, че житата отъ нивитѣ имъ прехождали въ кошеветѣ или хамбаритѣ на магесницитѣ. Това обстоятелство най-много е забѣлежено въ селото Раниинци (Кюстендилско окр.), гдѣто всѣка година на тоя день житата отъ нивитѣ преминавали въ житний копъ на магесницата отъ това село, по име *Велика цвѣткова.* Една година срѣщу тоя день презъ нощьта селянитѣ отъ казаното село рѣшили да пазѭтъ житата си. Велика цвѣткова, както всѣка година тъй и сега, дошла да обира житата имъ. Тя влѣзнала въ нивата на нѣкого си Колете, който по това врѣме се намиралъ тамъ, съблѣкла се гола, връзала на краката си една скута (престилка), която като сѫ влачи подиря ѝ, да събира съ нея росата и ѭ исцажда въ своята нива за да ѝ роди повече; взела прочее сърпъ, съ който започенала да прожнуе (жъне) житото въ нивата на кръстъ отъ единия край до другия и на всѣко прожнуванье викала: *„Добро вечеръ дедо Еню, ðти *) ме не праша **) защо*

---

*) Оти — Защо

**) Пра̀ша — питашъ

съм дошла.“ Коле, който я пазилъ отъ единия край на нивата, гледалъ, гледалъ, и най-послѣ се провикнѫлъ: „*Защо куро ми си дошла чѐро*“ ***) и съ тоягата си пухъ по гърба ѝ. Слѣдъ това покаралъ да ѭ води въ селото, гдѣто като неискала да отиде, взелъ и отнелъ ѭ на рамената си гола. Събрало ѝ се цѣлото село като на мечка, сѫдили ѭ селски и пустнали ѭ като ѝ дали приличния урокъ да не обира вече житата имъ отъ нивитѣ.

ЮЛИЙ

Прѣзъ тоя мѣсецъ празднуватъ и строго почитатъ отъ горѣщина три дни, именно отъ 15-й до 18-й, които дни затова и наричатъ *горѣшляци.*

Казватъ, че празднуванието на тия дни било установено още съ врѣме, и забѣлежено било, че когато се работило въ тѣхъ, на нѣкои мѣста врѣдъ пладне се запалвали отъ слънчевата горѣщина и изгорѣвали до шушка: сѣната, житата и другитѣ сѣидби.

На 20-й того, на Илинъ-день, по нѣкои села селянитѣ колятъ курбанъ говеда и правѭтъ селска служба, като се събиратъ обикновенно около църквата; а гдѣто нѣма църква, на развалинитѣ отъ стари църкви, или мънастирища.

Когато на Илинъ-день прогърми, казватъ, че орехитѣ и лешнядитѣ презъ тая година ще бѫдатъ шупливи (червиви).

На 27-й того, въ деня на св. Пантелеимонъ, или както по селата го наричатъ *Пантеле,* празднуватъ отъ гратъ.

Приказватъ, че на тоя день нѣкоя жена поискала да бере грѫсници, безъ да слуша съвѣтитѣ на

***) Чѐро — щерко, дъще

Това лѣкуванье се извръшва повечето отъ стари жени, които сѫ вдовици или немѫжени.

2-ий Май, или лѣтни св. Николая, селянитѣ празднуватъ въобще за полскитѣ сѣидби — да се не поврѣждатъ, за което и наричатъ тоя праздникъ *Поляраница*. На тоя день женитѣ обикновенно правѭтъ подници, въ които печатъ хлѣбъ, за да сѫ цвръсти.

ЮНИЙ

Презъ нощьта срѣщу 24-ий Юний, или по-добрѣ Еньовдень (рождество предтечево) нѣкои еще вѣрватъ, че житата отъ нивитѣ имъ прехождали въ кошеветѣ или хамбаритѣ на магесницитѣ. Това обстоятелство най-много е забѣлежено въ селото Ранинци (Кюстендилско окр.), гдѣто всѣка година на тоя день житата отъ нивитѣ преминавали въ житний кошъ на магесницата отъ това село, по име *Велика цвѣткова*. Една година срѣщу тоя день презъ нощьта селянитѣ отъ казаното село рѣшили да пазѭтъ житата си. Велика цвѣткова, както всѣка година тъй и сега, дошла да обира житата имъ. Тя влѣзнала въ нивата на нѣкого си Колете, който по това врѣме се намиралъ тамъ, съблѣкла се гола, вързала на краката си една скута (престилка), която като сѫ влачи подиря ѝ, да събира съ нея росата и ѭ исцажда въ своята нива за да ѝ роди повече; взела прочее сърпъ, съ който започенала да прожнуе (жъне) житото въ нивата на кръстъ отъ единия край до другия и на всѣко прожнуванье викала: „*Добро вечерь дедо Еню, ðти* *) *ме не праша* **) *защо*

*) Оти — Защо

**) Пра̀ша — питашъ

съм дошла." Коле, който я пазилъ отъ единия край на нивата, гледалъ, гледалъ, и най-послѣ се провикнѫлъ: *„Защо куро ми си дошла чѐро"* ***) и съ тоягата си пухъ по гърба ѝ. Слѣдъ това покаралъ да ѭ води въ селото, гдѣто като неискала да отиде, взелъ и отнелъ ѭ на рамената си гола. Събрало ѝ се цѣлото село като на мечка, сѫдили ѭ селски и пустнали ѭ като ѝ дали приличния урокъ да не обира вече житата имъ отъ нивитѣ.

ЮЛИЙ

Прѣзъ тоя мѣсецъ празднуватъ и строго почитатъ отъ горѣщина три дни, именно отъ 15-й до 18-й, които дни затова и наричатъ *горѣшляци*.

Казватъ, че празднуванието на тия дни било установено още съ врѣме, и забѣлежено било, че когато се работило въ тѣхъ, на нѣкои мѣста врѣдъ пладне се запалвали отъ слънчевата горѣщина и изгорѣвали до шушка: сѣната, житата и другитѣ сѣидби.

На 20-й того, на Илинъ-день, по нѣкои села селянитѣ колятъ курбанъ говеда и правѭтъ селска служба, като се събиратъ обикновенно около цръквата; а гдѣто нѣма цръква, на развалинитѣ отъ стари цръкви, или мънастирища.

Когато на Илинъ-день прогърми, казватъ, че орехитѣ и лешницитѣ презъ тая година ще бѫдатъ шупливи (червиви).

На 27-й того, въ деня на св. Пантелеимонъ, или както по селата го наричатъ *Пантеле*, празднуватъ отъ гратъ.

Приказватъ, че на тоя день нѣкоя жена поискала да бере грѫсници, безъ да слуша съвѣтитѣ на

***) Чѐро — щерко, дъще

мѫжа си, че е праздникъ и че не трѣбва да се работи. Тя тръгнала за означеното мѣсто, а мѫжътъ ѝ се завтеклъ и преди нея се намѣрилъ въ средъ грѫсницитѣ, гдѣто се отрѫтилъ съ голъ гѫзъ. Това явление твърдѣ много зачудило жената, която си помислила, че това трѣбва да е самия свети Пантеле, та захванѫла да се кръсти и да му се моли тъй: *„Немдѝ *) си ме мило Пантелѐнце, братѐнце, не съм дошлà да ги брѐа, но да ги обѝда само.“*

АВГУСТЪ

На 29-й того, въ деня на предтечевото усѣкновение, което по селата наричатъ *обсеченье*, постѫтъ и не піятъ нищо, което има червенъ цвѣтъ, шаръ, като напр.: червено гроздѣ, червени лубеници, червено вино и пр. При това забѣлежватъ въ кой день отъ седмицата се пада тоя праздникъ, и прѣзъ цѣлата година въ него день не правѭтъ свадби, не кръщаватъ, на пѫть не похождатъ, овци не кръмѭтъ и не лъчатъ и пр.

СЕПТЕМВРИЙ

Първий Септемврий наричатъ св. Симеонъ и *нова година*. Въ тоя день орачитѣ засѣватъ нивитѣ си, като изнасятъ при черквата, или гдѣто нѣма черква въ средъ село опредѣленното за засѣванье жито да се благослови по преди отъ священника. Тѣ тръгватъ за нивитѣ утреньта, като забодватъ китки на челото си, както и на роговетѣ на воловетѣ, на ралото и ярема. За обѣдъ яденье имъ тамъ занасятъ.

*) Немдѝ — недѣй

Ония, които прѣзъ тоя день работятъ орачество, недаватъ да се изнесе вънъ отъ кѫщи главня, защото житото имъ, което идущата пролѣть ще се роди, ще бѫде главниво; освѣнъ това недаватъ никому: хлѣбъ, брашно, жито, въ заемъ и пр., защото се страхуватъ да не премине по този начинъ щастието имъ въ другиго. Нѣкои се боятъ тогава и отъ страненъ човѣкъ да не направи магия на сѣмето имъ, послѣдствие на което не оставятъ такъвъ въ кѫщитѣ си по това врѣме, както що е станѫло съ единъ кумъ, за когото приказватъ слѣдующето: Нѣкогашъ единъ кумъ отишелъ въ едно село да вѣнча една мома. Той отишелъ въ пролѣть и чакалъ тамъ до есень и да кръсти. Но понеже съ чаканьето си досадилъ на домашнитѣ, кумашинътъ му се оплакалъ отъ него на селскитѣ старѣйшини. На другий день било св. Симеонъ т. е. 1-й Септемврий. Утрѣ, казали тѣ, ще се изнася за посѣвание на нивитѣ сѣме и ще се благославя, вслѣдствие на което ваший гость, като страненъ, ще бѫде принуденъ да си излѣзне изъ селото. Въ сѫщото врѣме селский протогеръ викалъ тъй: „*Бре сѐлянѝе чуйте мало и голѐмо, ютре рано че износиме на нивитѣ сѐме, да знаете, дека има ябанджия човек да си излази из селото ни, чухте ли?*“ Кумътъ, щомъ се научилъ за горнето, изведнаждъ поискалъ да си отиде, но комашинътъ му не го пустналъ, а го задържалъ да му гостува и тая вечерь, та на другия день, понеже и той щеялъ да изнася сѣме, искалъ да го турне между врекитѣ съ сѣмето и испроводи рано, за да го не видятъ селянитѣ. Кумътъ се съгласилъ на това, пренощувалъ въ кѫщата му за послѣденъ пѫть, и утриньта, турнатъ въ една врекя, изнесенъ билъ заедно съ другитѣ вреки, които предварително занесени били врѣдъ село, за да се благослови сѣмето и

тѣхъ. Селянитѣ въ това село имали обичай да благослáвятъ сѣмето и съ тояги, съ които като удряли по врекитѣ, думали: „*Да ти се роди ржж, да ти се роди ечмик, иченица, иросо и ир.*" Горкий кумъ принуденъ билъ да търпи въ врекята тежкитѣ удари на селянитѣ, които го смазали съ бой и най-послѣ испратенъ билъ до край селото отъ кумашина си, комуто казалъ: „*Сѐ*) кумашйне да ти се роди, се, само иросо да ти се не роди;* (защото когато удряли съ тоягитѣ врекитѣ и казвали; „*иросо да ти се роди*", най-силно го удряли) „*ако бѣха пак ударйли и за боб, тамо чеше**) да ми е гроб.*"

ОКТОМВРИЙ

Тоя мѣсецъ по нѣкои мѣста наричатъ го *кратуненъ мѣсецъ*, защото тогава, като оберать гроздѣто и направать отъ него вино, пиятъ го изобилно съ кратуни.

На 26-й того, на Митровдень, обикновенно цѣнятъ слугитѣ си за цѣла година.

27-й — нареченъ Мистровдень, празднуватъ отъ поганци (мишки). Тоя день не смѣятъ у нищо да бъркатъ и всичко държатъ затворено, за да не се усилятъ мишкитѣ прѣзъ годината и имъ правятъ повреди.

НОЕМВРИЙ

8-й Ноемврий, или Архангеловъ-день, отъ мнозина е обрѣченъ день за курбани, за които обикновенно колятъ овца или овенъ, и събиратъ се вечерь

---

*) Сё — всичко

**) Чéше — щеше

на частни служби, като преминаватъ врѣмето си съ свирни и пѣсни цѣлата почти нощь. На тѣзи служби преди всичко най-старий отъ събравшитѣ се взема нарочно приготвения хлѣбъ, називаемъ колачъ, съ запалена върху му восчана свещь и разрѣзва го на кръстъ. При това разрѣзвание домакинътъ държи крондиръ съ вино и пресипва съ него нарѣзания хлѣбъ, а домакинката съ ръцѣтѣ си отдолу събира разлѣтото вино и го пръска на всѣкадѣ у кѫщата, за да бѫде годината изобилна. Една отъ частицитѣ на хлѣба турятъ високо на една греда, за да бѫде тъй възрастно житото. Слѣдъ това едно момче отъ кѫщата взема крондиръть, подава го съ рѫкоцѣлувание на домакина, послѣ на пó-старитѣ поредъ, за да пиятъ. Всѣкой, като взема крондира, благославя, а присѫтствующитѣ гологлави и застанѫли прави викатъ аминъ. Благословията на всички въобще се състои въ слѣдующитѣ думи: *„Светѝ Ра́нгеле, св. Нико́ло и сви светцѝ, помагайте намъ, почитаме Ви и сечеме кола̀ч, да се роди рѫж до иода̀ до иода̀* (до тавана); *сега со що можеме, а до го̀дина со що искаме; сега със крондѝр, а до година със бурила и бочви.“* Тогава раздаватъ коливо, отъ което всѣки взема съ двѣтѣ си рѫцѣ, за да бѫде тъй житото изобилно и дума: *„колко зърна, толко стòгове* (купа) *и здравъ.“* Между веселитѣ разговори взиматъ дѣсната плешка отъ заколения курбанъ и по бистротата или тъмнотата ѝ, както и по различнитѣ ѝ знакове, отгадаватъ за щастието на домакина.

Въ тоя мѣсецъ празднуватъ *вълчитѣ праздници*, които другояче наричатъ *Мрати́нци*. Тѣ държатъ една седмица, именно отъ 11-й до 18-й того. Това врѣме селянитѣ облада страхъ и трепетъ толкова, щото не смѣятъ и да поменатъ за вълци; а

нѣкои баби превързватъ веригитѣ на оджака жмишкомъ, за да бждктъ омагьосани и свързани на вълцитѣ очитѣ, ушитѣ, носътъ и пр., за което изговарятъ думитѣ: *„със очитѣ да не видат, със ушитѣ да не слушат, съ носът да не надушат и воденичарски камик на шията им да порастне."*

Освѣнъ това, прѣзъ тия дни овци не лъчатъ и не кръмктъ и волове въ яремъ не упрѣгатъ. Овчаритѣ не събуватъ опинцитѣ (царвулитѣ) отъ нозетѣ си, мжжетѣ оставятъ теслитѣ, сѣкиритѣ и другитѣ си работни сѣчива за сѣченье, а свърдлитѣ завръртени у дръво. Женитѣ сжщо оставятъ иглитѣ си въ заплетено и завезено; нови дрѣхи тогава не правятъ и не шиятъ, понеже мислятъ че тая дрѣха, която е направена прѣзъ тия дни вълцитѣ я били раскъсвали. Съ една речь всичко въ тия дни е въ почивка, дори и смѣтлището (боклука) отъ кжщитѣ стои нехвърлено задъ вратитѣ.

Послѣдний день отъ тия праздници наричатъ *расиусъ.* (ти почивка)

ДЕКЕМВРИЙ

На 4-й того, день на св. Варвара, женитѣ не предктъ отъ сипаница. Утреньта варктъ смѣсени въ едно: бобъ, леща, царевици, грахъ и други подобни. Отъ това вариво лѣкуватъ ония, които не сж лежали отъ сипаница, като имъ турятъ по нѣколко зърна на дѣсното колѣно да ги погълнатъ цѣли изведнъждъ, за да може тъй изведнъждъ и лесно да прекаратъ сипаницата когато ги хване.

6-й Декемврий или *Николовъ-день*, понеже се пада прѣзъ Коледнитѣ пости, нѣкои правктъ служба (служатъ) тоя день по домоветѣ си съ риба, което служенье е обѣщано да се прави всѣка година, или

отъ самия домакинъ, или отъ неговитѣ прародители. Утрѣшний день подиръ Николовъ-день наричатъ *Никдлина пáтерица*.

На 9-й того, празднуватъ св. Анна или *Янино зачéкье*. *) Тоя день забѣлежватъ какъвъ човѣкъ ще подлази утреньта кѫщата, добръ или лошъ, и сдорѣдъ него заключаватъ, какво ще бѫде щастието на кѫщата прѣзъ цѣлата година. Освѣнъ това, вардѭтъ се тогава отъ учинка на магии, както и отъ обиране млекото на кравитѣ и овцитѣ; за това именно женитѣ още съ врѣме распитватъ да узнаятъ кога се пада тоя день.

На 20-й, въ деня на *Игнатовъ-день*, утреньта метѫтъ оджацитѣ си отъ сажди, както и на 1-й Марта, като исхвърлятъ саждитѣ на раскрътѣ (кръстопѫтища) или улици заедно съ метлата, за да бѫдѫтъ захвърлени тъй бълхитѣ прѣзъ лѣтото.

Отъ тоя день до Божичъ или Коледа, и днесь по нѣкои села отъ Изворската околия момчетата, които ходѭтъ отъ кѫща въ кѫща за честитяване праздника, пѣятъ слѣдующата песень:

Добрѝ са ни госѣ дошлѝ коледжáнье
    Сѐстро Пѐтро Колѐде.
Що сѐ криеш зад майкя ти, Коледе,
    Ние не сме зговорнѝци, Коледе,
Ние сме Ви абърджии, Коледе,
    Голѐм сме Ви абър **) донели
Сестро Петро Коледе.
    Крави Ви се истели'а, Коледе,

*) Зачéкье — зачатие

**) Абър — хаберъ, извѣстие

Кòзи Ви се искози'а, Коледе,
Овни Ви се изягни'а, Коледе,
Ждребцѝ Ви се ождреби'а Коледе,
Сѐ ждребчéта пастушѐта, Коледе,
Сé ягнѐта ваклушéта, Коледе,
Сé ягнета бръдоножки, *)
Сестро Петро Коледе.
Нáвези ми, Коледе,
Десно крило, Коледе,
Да прелетѝм, Коледе,
Онай странé, Коледе,
Да набéрем вито прукье, **) Коледе,
Да загрáдим сиво стадо, Коледе,
Да намузéм чебрó ***) млéко, Коледе,
И чебрѝци, Коледе,
Да обаням ****) млада Бога
И Божича, Коледе.

На 24-ий Декемврий предъ Божичъ женитѣ три пѫти хранѭтъ кокошкитѣ съ зайчеви лайна за да носѭтъ яйца презъ годината; освѣнъ това забикалятъ ги изоколо съ въже за да се завръщатъ всѣкога у дома, кога сѫ на махала. Жената, която готви и меси тогава за бѫдний вечерь, цѣлия день не хваща съ рѫцѣтѣ си дърва, за да се не хващатъ лѣте кошаретѣ у дървета.

*) *Бръдоножки, бръдести,* -- ягнета и овни съ увити рогове.

**) Прукье — *прътие*

***) Чебрò — *чаборъ*, ведро

****) Обанямъ -- *окѫпя*

БѪДНИЙ ВЕЧЕРЬ.

Бѫдний вечерь наричатъ вечерьта срѣщу Рождество Христово (25-ий Декемврий). Тая вечерь правятъ тъй: преди всичко накладватъ голѣмъ огънь на огнището и туратъ по край него да се обгорва презъ цѣлата нощь едно голѣмо дърво, називаемо *Прекладникъ*. Внасяньето въ кѫщи на тоя прекладникъ става по слѣдующий начинъ: Най старий отъ кѫщата излиза вънъ и търкаляйки прекладника къмъ огнището, поздравлява всички съ думитѣ: *Добро-вечер, дошел бадньий вечер, поʼвалила се година със дѣчица, със ирасчинка, със ждребчета, със телета, съ млади ягненца, яренца и пиленца — тѫкѫ-тѫкѫ бабини пиленца — по село одили, а у кутъ носили.*" (Кутъ наричатъ горний край на огнището). Всички викатъ аминъ. Слѣдъ туранье прекладника на огнището, най старата жена въ кѫщи пръска съ жито у дървата на огъня, за да бѫде годината изобилна.

Вечерьта, като турятъ трапезата, нареждатъ върху нея разни постни ястия, като: хошавъ, зелникъ, бобъ, леща, орехи, ябълки, чесновъ лукъ, конопно сѣме, смокви, едно погаче, въ което замѣсватъ сребрна пара, и единъ голѣмъ хлѣбъ, когото наричатъ *бѫднякъ* и, възъ когото рисуватъ различни нѣща спорѣдъ художеството на домакина. Тай напр. Ако домакина е шивачъ, изрисуватъ игла, напрѫстъкъ, ножици; ако е орачъ — волове, рало; ако ли е пастиръ — овчаръ съ стадото и пр. На бѫдняка запалватъ и една восчена свещь, недогорѣлата часть отъ която чуватъ, та я палятъ на сито прѣдъ облакъ, когато вали гратъ. Чуватъ сѫщо отъ смоквитѣ за лѣкъ отъ благата рана; а отъ темяна, съ когото прекадяватъ трапезата, оставятъ да кадятъ презъ летото ко-

шеритѣ. Между това отъ тогава до новата година орехи не ядѫтъ отъ рани.

Преди да сѣднатъ да вечератъ, най старий у кѫщата взима нареденатa трапеза на главата си и заобикаля съ нея три пѫти кѫщата, добитъка и кошеритѣ. Презъ врѣме на обикалянието, на три мѣста сѣднува и съ високъ гласъ изговаря и повтаря думитѣ: *„Ела Боже да вечераме, донели сме ти вечера да вечераш."* При това прибавя. *„Ела и ти облаче да вечерашъ, донели сме ти вечера, сега те викаме да вечераш, а нà лето очи да ти невидиме, йди у пуста гора при диви зверове, дека петелъ не поѐ, дека ягне не блѣе и пр.* Около кѫщи, добитъка и кошеритѣ забикаля отъ магии и едно дѣте или една мома, която взима просо въ себе си и пръска отъ него по всички страни, като казва: *„Кой може да изброи тия зърна, той че може да ни учини маджия."*

Слѣдъ това като насѣдатъ всички около трапезата, домакинътъ начева да чупи всѣкиму по една часть отъ погачето съ сребърната пара; той най напрѣдъ отдѣля една часть за Св. Богородица, послѣ за кѫщата, за съпруга си, за дѣтцата си, за добитъцитѣ, нивитѣ, слугитѣ, и пр. Всѣкой като вземе частицата си, търси парата и въ чиято часть са намѣри, той ще бѫде щастието на домакинитѣ прѣзъ всичката година. Доклѣ вечератъ, който кихне дарува го домакина съ нѣщо; ако иматъ мома за женение, искарватъ я тогава вънъ отъ кѫщи за да чуе, отъ коя страна най напрѣдъ ще залаятъ кучетата и отъ гдѣто чуе лаянието имъ, отъ тамъ мислятъ ще излѣзне щастието ѝ за женение.

Между друго за да познаятъ да ли настѫпающата година ще бѫде изобилна или не, угорватъ на *огъня* една подница, туратъ въ нея живи жарки (у-

горели въглища), всѣка отъ които наричатъ за различни нѣща, като: за пченица, за ржжь, просо и пр. и ги покриватъ съ връшникъ. На другия день откриватъ подницата, и които жарки виждатъ стопени и бѣли, тълкуватъ, че ще има изобилие прѣзъ годината отъ нарѣченитѣ съ тѣхъ нѣща, а които не сж стопени и сж цръни, не ще има изобилие отъ нѣщата, за които сж нарѣчени.

Всички домашни тогава си постилятъ слама, на която спжтъ исполегнали все на една страна, за да бжде житото имъ тъй полегато кога го женатъ.

Тая нощь ако небето е ясно и звѣздитѣ сж свѣтликави, тълкуватъ, че ще е изобилна въобще годината; ако ли е облачно, не ще е изобилна.

25-й Декемврий
(РОЖДЕСТВО ХРИСТОВО)

На 25-й Декемврий, или въ деня на Рождество Христово, оня, който се събуди най-рано отъ всички въ кжщата, излиза вънъ, и като взима шумка или гранкя, при възвръщанието си вжтрѣ поздравлява всички съ думитѣ: *„Добро-ютро, дошел, Божичъ, по'валила се година със дечица, със прасчинка, със ждребченца, със млади теленца, ягненца, яренца и ир."* и хвърля шумката или гранкята у куто. Тогава по-старитѣ се събуждатъ и всѣки единъ отъ тѣхъ започина да прави сжщото. Между това единъ отъ домашнитѣ взима прекладника и расцапва го на двѣ полутини (половини), отъ които едната оставя за клинье на ралата, а другата занася у оная нива, която не ражда, и тамъ, като я забожда, съ високъ гласъ се провиква три пжти тжй: *„Кблку у мене глас, толку на нивата клас;"*

и слѣдъ това хвърля пушка, за да изгони лошевинитѣ отъ нивата.

Тоя день утриньта връзватъ на всѣко овощно дърво отъ сламата, на която сж спали миналата нощь, за да роди много прѣзъ годината; а заедно съ това взиматъ съ себе и сѣкира, съ острото на която като намахнуватъ на всѣко дърво, казватъ му: *„да родиш, да родиш.“*

Въ Кюстендилъ днесъ малкитѣ дѣца ходятъ по кжщята за поздравление праздника и пѣятъ; „Христосъ раждается;“ а по селата отъ третий день на Рождество до Иванъ-день ходятъ коледжанье или Джамаларе, които сж отборъ една дружина, всичкитѣ облѣчени въ скъсани дрѣхи, съ дървени маски на лицата си, съ мустаци и бради отъ ярци и съ лисичени или говежди опашки отдиря си.

Между това иматъ на главитѣ си цѣли кожи и возъ себе си окачени клопатаре, звънци, сабли отъ дърво и разни нѣща, а въ ржцѣтѣ си държатъ голѣми топузе, съ които намахнуватъ на минующитѣ покрай тѣхъ. По такъвъ начинъ маскирани, отъ тѣхъ бѣгатъ дори и най-злитѣ кучета, като ги виджтъ. Всѣка такъва джамаларска дружина води съ себе едно младо момче, което облича сжщо като невѣста и накитва го съ всички бѣлила и червила. Съ това момче тя (дружината) произвежда разни комедии: Предъ всѣка кжща го вѣнчава, захрипува го, хвиска му като конь, лае го като куче и пр. Въ всѣка кжща такива джамаларски дружини подаряватъ: хлѣбъ, сиренье, сланина, брашно, жито и пр. Подаренитѣ нѣща полагатъ на трапеза, около която играятъ, и слѣдъ това като застанватъ прави, единъ отъ тѣхъ (джамаларетѣ) изговаря слѣдующата благословия:

„Скочи Боже та поможе
Дека путу путува'ме
Дека тргу тргува'ме
На пóлѣ бе'ме брзи,
А на гора вещи.
Стигна'ме Бога
И светого Иована
Дека дéле'а
Сребро и злато;
Свети Иован кого дарува
С' шапа, кого с капа,
А нашего домакина
С гулемата шиничина.
Викайте Аминъ."
(Всичкитѣ климайки глави викатъ „Аминъ)".

„Овá жито чисто пречисто
От гра'орика от трторика
От зла трава подланица
Що боде женитѣ у дланове
И ги пуди при люлкитѣ,
А у люлките мужки деца
С сребрни крстовци
Викайте Аминъ."

Овáя погàча
Чиста пречиста
Коя я месила

С синове се подносила
Какȍ на крщеньé
Така и на плéтиво
Како орел височинȍм
Како риба длбочином
Како Вук якотом
Како лисица ’итрином
Како заяк брзином
Како мечка страшином
Како срна бегаечи и пр’аечи
Како паун с шарени перя
Како паунúца съ шарена главúца.
Викайте Аминъ.

Ова повéсмо длговéсмо
Длго било како деда
Тънко било како баба;
Посеял го деда на лесѝще
Израсло е и прерасло
От сто грсници едно зрно
Немало кой да го пази
Исклювала го црноморска грлица,
Па отишла под воденица за водица.
Вишлà я баба, казала деди:
Земал деда кичина, а баба фурчина,
Та я ударил деда по ртичина;
Она летеечи предееечи преко Црно-Море
Заръчала поръчала
Да ѝ прати деда лек.

Деда рекъл: кога ву пратѫ я лек
Тогава она да види век.
Викайте Аминъ.

Овая грутка сиренье
Колку е прешла моги́ли,
Толку на домакина кобили;
Колку риди́ни,
Толку воли́ни;
Колку по планината белутци́,
Толко на домакина булюци.
Викайте Аминъ.

Овая пари̂ца
Мѣдена парица,
Ако ли е сребрна,
Децà си играли по буньи́ще
Със сребро и злато;
Ако ли е црвена,
Црвени му двори и обори
И немало дека говеда
Да му станат,
Та земà деда кичи́на
А баба фурчи́на,
Искарà'а ги у планинà,
Тамо летувà'а
И презимува'а,

Нàпролет ги докара'а
По свàка кр̀ава и теле́нце
А по би́ко две:
Едното деди,
А другото баби.
Викайте Аминъ.

Да чува Го́спод
Отъ туня бедà,
Отъ зла срекя,
Отъ длъги тояги,
Отъ тесни сокаци
И отъ лисичи мунафлжци,
Отъ пияна женà
И отъ бесна свиня.
Излѣзнала една дива вепрети́на
Заврте́ се нà'еро и нàперо
Та закачи нашата неве́стица
Отъ край до край.... се́ една дупка.
Дайте жени и невести
Коя конецъ, коя власокъ,
Ако биде биде, ако не́,
Друга че тражиме.
Викайте Аминъ.

Сви́ри свирче,
Свири́ли ти дечица по Романи́я.
Прибирай Прибѝславе,

Прибйла ти се мртва кос под нос
Та не можéл на лет
Вóда да се напиéш,
А ишел дéка жени прали
И дека гуски срали.
Викайте Аминъ.

II. Днитѣ на седмицата и тѣхното значение.

Презъ всичката година срещу срѣдитѣ и петъцитѣ отвечеръ женитѣ, както и шивачитѣ не работжтъ отъ очеболъ и отъ халосванье, а въ редовнитѣ седмици празднуватъ благитѣ срѣди и петъци цѣлъ день.

Въ вторникъ и сжббота на пжть не похождатъ, дрѣхи не кроjжтъ, кжщи не заправятъ, не се годѣватъ, нито никаква нова работа захващатъ, защото тия дни отъ седмицата не били щастливи. Нова работа и прѣдприятие започеватъ обикновенно въ понедѣлникъ, срѣда и петъкъ.

Днитѣ на седмицата наричатъ както слѣдва:

Понедѣлникъ—Поседéлник
Вторникъ—Запòрник
Срѣда—Непрéда
Четвъртòкъ—Запъртòк
Петъкъ—Омиóс
Сжббота—Оплетòс
Недѣля—Хайде на пазаръ

III. Прокобения за врѣмето.

Знаковетѣ, по които простия народъ прокобява за доброто или лошо врѣме, състоѭтъ въ нѣкои природни явления или дѣйствия на животнитѣ и птицитѣ. Такива знакове сѫ много. Ето нѣкои отъ тѣхъ:

Бученьето на рѣкитѣ по долинитѣ предвѣщава врѣме добро, а бученьето имъ по полетата—врѣме лошо.

Захожданьето на слънцето вечерь у облакъ показва, че врѣмето ще се развали, а захожданьето му безъ облакъ--че ще се поправи.

Когато вечерь късно пропѣѭтъ петлитѣ, значи променяванье на врѣмето отъ зло на добро и напротивъ. То значи още появяванье болѣсти въ оная мѣстность, или раждание дѣте.

Кога зимѣ котката (мачката)си запича гърба до огъня, показува мразъ.

Чавки ако лѣтѭтъ въ купъ на самъ на тамъ по въздуха, ще има вѣтъръ или снѣгъ.

Жаби кога крякатъ, на дъждъ е.

Кога вали дъждъ, а въ сѫщото врѣме грѣе и слънце, казватъ мечка се жени.

Свинята кога иде отъ паша и много квичи, показува голѣмъ мразъ; ако ли носи въ устата си сламорякъ, показува безъ друго развалено врѣме.

Нѣкогашъ единъ турчинъ отишелъ на гостѣ въ една попска кѫща, гдѣто свиньетѣ уносили сламорякъ въ кочината, и по този случай домашнитѣ ся надѣяли, че ще се развали врѣмето; той имъ казалъ че нѣма да се развали, спорѣдъ както му съобщилъ билъ за това тѣхния ходжа. Но случило се на другий день да вали снѣгъ и тогава турчина призналъ, че поповитѣ свинье повече знаятъ отъ тѣхния ходжа.

Когато вечерь небото е цървено отъ къмъ Истокъ, скоро ще има вѣтъръ.

Когато бухела буха у осое срѣщо Югъ—скоро ще вали снѣгъ; ако ли буха срѣщо Сѣверъ, показва врѣме добро.

Когато шумата на тополитѣ отпадне по-напрѣдъ отъ долу, значи че тежкото зиме тая година ще бѫде изначало; ако ли отпадне по-преди отъ върха—въ края.

Това сѫщето доста ясно се распознава и отъ свинската слезка, която ако е по-дебела отъ предний край, тежката зима дохожда изначало; ако ли дебелината ѝ е отъ задний край, лютата зима трѣбва да се очеква въ края на зимето.

Когато рацитѣ излизатъ изъ водата на сухо, значи буря и лошо врѣме.

Кога шумата на дърветата по горитѣ захване да червенѣе първо отъ върха, показва, че дебели снѣгове ще има прѣзъ зимето.

Когато отъ валянье на дъжда ставатъ кламбурцѝ (мѣхурчета) показва, че дъжда ще е продължителенъ.

IV. Гратъ и суша.

Лѣтно врѣме когато се задале нѣкой облакъ съ гратъ и гръмявица, изъ селото излиза една стара жена, която, съблѣчена гола и взела съ себе запалена свещь зачувана отъ бѫдний вечерь, нѣколко червени яйца, боядисани на Великий-четвъртъкъ и едно сито, потръчкуе срѣщо облака да го върне и вика: „*Върни се, върни се облаче джермане, и йди дека е пуста гора, дека са диви зверове дека човѣк не бди, дека петел не пое, дека ягне не блѣе и пр.*“ p.12.

Тогава палятъ и слама по улицитѣ, хващатъ свинье да квичатъ (цвичатъ) и отъ всѣкадѣ хвърлятъ пушки срѣщо облака, за да го уплашатъ и пропѫдатъ заедно съ него и орлитѣ, които ужъ прѣдвождали градушката.

Въ врѣме на суша събиратъ се нѣколко момичета, да ходятъ изъ село на богомолствие за дъждъ. Между тѣзи момичета, които наричатъ *ддулици*, избиратъ едно момиче сираче безъ родители, обличатъ го въ дрипави дрѣхи, укичватъ го отъ главата до краката съ различни зелени трави, като: бурянъ, бѫзъ, цвѣтя и пр. и даватъ му въ рѫцѣ едно котле съ вода, съ която рѫси (пръска) гдѣто минува. Дружкитѣ му сѫщо носятъ въ грънци вода, съ която отъ врѣме на врѣме го посипватъ, както и всичкитѣ селски жени, предъ кѫщата на които се спиратъ; послѣднитѣ го посипватъ съ бутинъ (бутӣнка, въ която биятъ млеко) за да се съсипе толкова изобилно дъждъ отъ небото. Това си шествие казанитѣ момичета продължаватъ, като повтарятъ и пѣятъ слѣдующата пѣсень:

„Да заро́си ситна роса́
Ай до̀дуле вай додуле,
Дай Боже дош.
Да се роди жито про̀со
Ай додуле вай додуле,
Дай Боже дош.
Отъ орача до копача
Ай додуле вай додуле,
Дай Боже дош.

V. РАЗНИ ВѢРВАНИЯ.

Пролѣтно врѣме кога се появи кукувицата, всѣкий се пази отъ нея да го не трути или закука т. е. да не чуе за първъ пѫть на гладно сърдце куканьето ѝ, защото това не предвѣщавало добро. Майкитѣ особно по това врѣме строго вардѭтъ дѣцата си да не излизатъ заранъ вънъ преди да похапнатъ нѣщо, а при това връзватъ имъ на рѫцѣтѣ по една срѣбърна пара, за да ги не закука кукувицата. Нѣкои майки когато даже ще пречестяватъ дѣцата си, за единственната тази причина даватъ имъ по нѣщо да хапнѫтъ. Веднъждъ една жена отъ селото Рѫсово (Кюстенд. Окр.) като отвела дѣтето си въ черква да го пречести, попиталъ я священника да не би де е яло нѣщо, а тя отговорила: *„хапнало е трошка за от куковица само."*

Кога нѣкой пие цигара и му пръщи тютюна, ще взима пари.

Кога нѣкого сърби лѣвата шъпа, сѫщо ще взима пари; но ако го сърби дѣсната — ще дава.

Кога нѣкое куче отъ кѫщи постоянно нѣколко врѣме вие, то въ тая кѫща ще се случи нѣкое зло или може да умре нѣкой отъ нея.

Кога нѣкое дѣте захване да яде лѣжечкомъ, казватъ ще остане сираче; ако ли лѣжечкомъ брои вечерь звѣздитѣ, то ще му излѣзатъ брадавици.

Котка ако хване да се лиже (мие) значи, че ще дойде въ кѫщи гостъ.

Свраката сѫщо въ двора на кѫщата ако крека, гостъ ще дойде.

Гарванъ ако граче, ще псовише добиче.

Когато тръгне нѣкой да иде на печалба, забѣлежватъ какъвъ човекъ най-напрѣдъ ще го срѣщне: ако човѣка е съ пълно, то и той отъ печалбата ще

се върне пъленъ; ако ли е празенъ — напротивъ. Освѣнъ това сипватъ подиръ него и вода, за да му тече като вода печалата; сжщо не затварятъ по него уличнитѣ врата, за да му се незатваря печалбата никадѣ. Оня, който ще отива на печелба, най-добрѣ е, казватъ, свиня да го срѣщне, та както тя съ дурлицата си все на напрѣдъ рие земята, тъй и неговата печалба на напрѣдъ да отива.

Когато пжтува нѣкой отъ кжщи, за да му се не случи нѣкое зло, домашнитѣ не работятъ при захожданье на слънцето вечерь.

Когато привечерь говедата се завръщатъ отъ паша и рикатъ, ще има по тѣхъ болѣсть.

Въ всѣка кжща вѣрватъ да има по една голѣма змия, която си е домакинка на кжщата. Тя не ухапвала никога, ако я не закачатъ, и жилището ѝ повечето било около огнището, или въ главнитѣ основи на кжщата.

Живакъ ако се покаже въ нѣкоя кжща не било на добрѣ — отъ такъва кжща, казватъ, нѣма хаиръ; затова често я напускатъ и се преселватъ въ друга. Нѣкои, когато сэ покаже живакъ въ кжщата имъ, посипватъ го съ супрашка (горѣщъ пепелъ) за да изгори. Живакътъ всѣкога се напраща отъ неприятели. За живакъ зематъ и едни лъскави ситни лугавчици.

На пролѣть човѣкъ за пръвъ пжть като види разцъвтена любичка, казватъ, че трѣбвало съ уста да я откине, за да го не хваща гърло прѣзъ годината.

Кога се хване нѣкой за гърлото, хуква си на ржката, за да го не хваща гърлоболие.

Двама човека въ едно и сжщото врѣме не пиятъ вода, за да не умратъ заедно, особенно ако единия е по-младъ отъ другия.

На която кжща застане орелъ или щъркелъ,

или пакъ кукумявка замяуче, казватъ, че тая кжща ще запустѣе.

Когато нѣкой изуе обущата си и случайно или безъ да забѣлежи, постави ги единъ възъ другъ, значи ще пжтува на нѣкадѣ.

Кога скакалци въ голѣмо множество пжтуватъ къмъ нѣкоя страна, вѣрватъ, че ще има война.

Когато дѣцата събиратъ на купове пѣсъкъ, казватъ, ще има изобилие: а когато играятъ съ тояги като съ пушки — война.

Когато кокошкитѣ легатъ на леглата си рано, предвѣщава скжпотия, а когато късно — евтиния.

Ако кокошка пропѣе съ петлитѣ заедно въ нѣкоя кжща, вѣрватъ, че отъ тая кжща ще умрѣ или човѣкъ или добитъкъ; за това изведнъждъ такъва кокошка заколватъ, за да се сбъдне злото на нейната глава.

Когато вечерь пропѣе единъ само петелъ, слѣдъ това куче нѣкадѣ пролае, вѣрватъ, че ще умре нѣкой отъ кжщата, гдѣто то е пролаяло.

VI. НАРОДНИ ЛѢКУВАНИЯ.

Преститѣ вѣрватъ, че болѣститѣ сж живи сжщества, които въ видъ на жени съ рошави косми и съ стрѣлки въ гърненца ходятъ отъ едно мѣсто на друго и нападатъ на човѣка и на добитъка, та ги стрѣлятъ и мжчатъ. Приказватъ, че мнозина стари сж ги виждали такива, както на сънъ, тъй и на явѣ. Зимно врѣме особно чували имъ и гласа прѣзъ нощь, когато вили, като ги лаяли кучетата. Нѣкои отъ болѣститѣ носили съ себе си дѣца. Тѣзи дѣца по нѣкога оставяли на особни мѣста и много пжти съ тѣхъ селянитѣ злоупотрѣбявали, за това и пострадали.

Когато нѣкоя болѣсть по селата владѣе, женитѣ въ кѫщи нищо не работѭтъ за да не разсърдатъ болѣстьта; особно у вълна не бъркатъ, за да ѝ не развалятъ леглото, което мислятъ да е тамъ. *„Ахъ, казватъ, майчицата наша дека е спала.“* Нѣкои ѝ носятъ и ястие, което оставятъ на особно мѣсто, заедно съ една чаша вода и свещь. Тогава въ кѫщи не колятъ кокошки, нито друго животно, а при това и не перѫтъ съ врѣла вода, за да не попаратъ съ нея болестьта или дѣтето ѝ, за което тя отпослѣ се връщала разсърдена, та истребвала всички отъ кѫщи.

Между това намиратъ се хора, които не се боятъ отъ болѣститѣ, а ги пропѫждатъ. Такъвъ бѣ дедо Спасе Банковъ отъ село Драгулевци (Изворска Околия), който умрѣ на 1875 година Него го викаха по цѣлата почти Изворска Околия да пропѫжда болѣститѣ отъ кѫщята. Пропѫжданьето му се състоеше въ това: Нагрѣваше въ огъня добрѣ една жѣлезна лопата и ставаше съ нея да търси болѣстьта по вълната, по дрѣхитѣ и пр., като̀ ѝ викаше: *Кàмо те черо, отъ дека си дошла да си идеш, излàзи отъ кѫщата ако си тува, видиш ли светлата ми лопата, сега те изгорéх.“* Въобще по селата когато се разболѣе нѣкой, лѣкаръ не търсѭтъ за него, а привикватъ свещенника, ако има такъвъ на близу, да му почете; и въ случай, че отъ четеньето не му замине до другия день, изведнъждъ търсѭтъ лѣкъ по вражалици, були, ходжи и цигани, които имъ даватъ за исцѣление нѣкакви трѣвки (билки) да се кадѭтъ съ тѣхъ; вода, съ която да се посипватъ; муски да носятъ, и най-сетнѣ о̀лово или восъкъ имъ топѭтъ, за да видѭтъ на какво мѣсто сѫ срали (подъ глокъ или шипокъ), кѫдѣ сѫ наждрапали (нагазили) и ще ли да останѫтъ живи, или не. Ако е да се посипватъ съ вода или да се

кадѫтъ съ травки, то това го правѫтъ обикновенно на раскрьстье (кръстопѫть), за да може прѣзъ нощь нѣкой като минава прѣзъ лѣковитото мѣсто, да го нагази и отнесе съ себе болѣстьта. Въ случай, че минующия съгледа поменатото мѣсто, заминава го и плювнува кадѣ него.

Почти всѣкадѣ има хора, които се ползуватъ отъ суевѣрието на проститѣ, като ги лѫжатъ, че ужъ разбиратъ да цѣратъ болѣститѣ. Такъвъ е Шехъ Ахмедъ Ефендия въ градъ Кюстендилъ. *) При него и днесь отиватъ катадневно Турци и Българе за исцѣление на всѣкаква немощь, както и за растуряние на учинени магии. Нѣкои той маже съ масла, на нѣкои връзва аймалии на шията, на трети дава написани хартиички, съ които да се кадѫтъ и на други за треска завръзва на рѫцѣтѣ имъ единъ конецъ, който стои до гдѣто замине болѣстьта. Най интересното е, че той за исцѣление чете и на болни животни. Тъй на 1879 година Иванъ Каровъ отъ Кюстендилъ е водилъ при него магарето си да му чете, понеже падало отъ вънъ, и е исцѣлело. Сѫщото направилъ и Кондураджията Блажо тоже отъ Кюстендилъ съ своето болно магаре; но четеньето на това послѣдното непомогнѫло, защото трѣбвало пò съ врѣме да му се чете.

Съ такива срѣдства проститѣ цѣрѫтъ въобще болѣститѣ. Но има болѣсти, които въ частности различно цѣрѫтъ, каквито сѫ слѣдующитѣ.

I. ГОВЕЖДАТА БОЛѢСТЬ.

Както отъ чумата и сипаницата, тъй и отъ го-

---

*) Когато книгата ни бѣ подъ печатъ, тоя Турчинъ умрѣ.

веждата болѣсть по селата много се страхуватъ. Когато въ нѣкое сѣло се случи да измрѫтъ говедата и останѫтъ само нѣколко телци, селянитѣ наскърбени и разядосани събиратъ се въ нѣкоя механа, и като вематъ съ себе, кои дървета, кои шипове, кои пушки и пр. съ псувни и викове тръгватъ отъ кѫща въ кѫща да търсатъ ужъ болѣстьта за да я пропѫдатъ. Тѣ истришатъ гдѣто намиратъ дрѣхи и вълна, мушатъ по сламитѣ и по кюшетата, като викатъ: „*камоте черо, ебахъ те у бучавата глава, отъ дека си дошла да си идеш: камо воловцитѣ, що да правиме сега.*“

Тогава околнитѣ села захващатъ да лѣкуватъ своитѣ говеда по слѣдующий начинъ: прокопватъ земята изъ подъ нѣкой брѣгъ, който се намира помежду два селски синора (предѣли), изгасватъ всичкитѣ огневе у селото, въ което лѣкуватъ говедата, както и по синора му. Слѣдъ като се увѣратъ, че нѣма нигдѣ огънь, взиматъ двѣ ясенови дървета и отъ търканието имъ добиватъ новъ огънь. Съ този новъ огънь запалватъ чешликови дърва и отъ двѣтѣ страни на казаний брѣгъ, като оставятъ до тѣхъ и по една черепка съ катранъ. Оставятъ сѫщо отъ едната страна на брѣга мѫжъ, а отъ другата жена, които сѫ едноимци, като напр. Стоянъ и Стоянка, Иванъ и Иванка. Тогава захващатъ да прокарватъ изъ подъ брѣга говедата, всѣко едно отъ които поменѫтитѣ едноимци зажижатъ съ главня отъ огъня, намацана въ приготвения катранъ. Веднага слѣдъ това кърматъ говедата, като турятъ у кърменьото имъ и различни билки, както и скълцани кокали, взети отъ Еврейски гробища или състоящи отъ първородно дѣте.

Нѣкои пакъ срѣщу тази болѣсть употрѣблявтъ слѣдующия лѣкъ: Прокарватъ говедата изъ подъ пояса на жена, която е раждала изведнъждъ три дѣ-

ца. Този поясъ вардятъ като нѣкоя светиня, и за прекарванието прѣзъ него говедата, плащатъ на притѣжателката му какво-годѣ възнаграждение.

2). СУГРЕБИ.

Когато отъ въспаление на кръвьта стане изсипвание по тѣлото на человѣка, отъ което болния захваща силно да се дращи, казватъ, че е нагазилъ сугреби т. е. нагазилъ е сутринь, до като не е огрѣяло слънцето, нѣкое мѣсто, одращено съ ноктитѣ на нѣкое куче, или вълкъ, лисица, котка, жаба и пр. Тая болѣсть бабитѣ лѣкуватъ съ препалванье загребци (кълчища) които нареждатъ около болния и ги запалватъ, като сѫщеврѣменно ги дращатъ или съ ръцетѣ си, или съ гребенци, или съ вѣнчална кръпа, телъ и пр. и му баятъ така: „*Ако е отъ вук-ухаа; ако е отъ куче-их бре; ако е отъ лисица-бре ама чѐрица; ако е отъ мачка-ишят; ако ли е отъ жаба-крее-крее.*"

Нѣкои пакъ лѣкуватъ болния като го качватъ голъ на високо дрьво или на кочина, отъ гдѣто вика: „*Олеле отъ чужда жена*" или ако е жена, „*олеле отъ чужди муж.*" Тѣзи думи болния изговаря до три пѫти, и то съ високъ гласъ, за да го чуятъ отъ страна нѣкои, та тъй да се хване лѣка и исцѣлѣе.

3) ЧЕРВЕНЪ ВѢТЪРЪ (ЕРИЗИПЕЛЪ.)

Червенъ вѣтъръ наричатъ оная болѣсть, която излиза повече по лицето на хората въ червенъ отокъ. безъ да пуща върхъ като други пъпки. Отъ тая болѣсть женитѣ препалватъ болния съ загребци, както се каза за сугребитѣ, пръскатъ го съ студена вода и му баятъ така: *Невестица го е запалила съ црвен*

бгин и със црвена свилица, а мама го е угасила със зелена травица и със студена водица", слѣдъ което и двамата (лѣкарина и болния) плюжтъ на земята.

4). АБА.

Абà казватъ на онова вжтрѣшно подгръдно препáсванье и тежина, които се причиняватъ отъ увеличаванье на слезката (далака). Болѣстьта се лѣкува съ сѣченье, което става на старъ мѣсецъ т. е. на расипъ, и то въ вторникъ, срѣда и четвъртъкъ, а не въ другъ день прѣзъ седмицата. Сѣченьето става по слѣдующий начинъ: лѣкаря води болния подъ нѣкое дърво или върба, като взема съ себе си сѣкира и го пита: „*на абата ли да ударим или на върбата?*" А той казва: „*на абата.*" Лѣкаря обаче удря съ сѣкирата у върбата и ж обърща съ острото къмъ корема на болния. Това направя той три пжти и освобождава болния, като му казва: „*със здравѣ да си идеш у домà.*

5). ЦЕРМА.

Когато отъ простинванье набъбре (втвърди се) и боли нѣкоя жила на рамената, на вратътъ, на ржцѣтѣ или на друго мѣсто на човѣка, това набъбряванье наричатъ церма.

Цермата лѣкуватъ сжщо на старъ мѣсецъ съ триенье, при което употрѣбляватъ топла вода и сапунъ, и при което търлѧча изговаря; „отъ 1—2, отъ 2—3, отъ 3—4, отъ 4—5, отъ 5—6, отъ 6—7, отъ 7—8, отъ 8—9, отъ 9—8, отъ 8—7, отъ 7—6, отъ 6—5, отъ 5—4, отъ 4—3, отъ 3—2, отъ 2—1, отъ едно ни едно и най-послѣ казва: „със здравѣ."

6). КРУПА.

Крупа наричатъ болѣсть на корема, която става повечето отъ преяжданье и която сѫщо лѣкуватъ съ триенье, както цермата. При триеньето изговарятъ думитѣ:

„Крупа крупи́ца, лакома гузи́ца,
Лакомо яла, льóкаво срала;
Не врти се крупо около дупо,
Еté ти доле дупо
Тънко како иглà,
Брзо како стрелà.“

Отъ тая болѣсть страдатъ обикновенно дѣцата, които бабитѣ между друго, преди изгрѣванье на слънцето, изнасятъ вънъ отъ кѫщи, окъпватъ ги въ коритото, и обърнати съ главата на долу, мѣтнуватъ ги три пѫти къмъ слънцето, като казватъ: *„слнце у срдце, а крупа низ срдце.“* Слѣдъ това ритнуватъ коритото и даватъ дѣтето на майка му.

7). НАМѢТКА ИЛИ ОЧИБОЛЪ.

Когато се образува въ окото пятно вслѣдствие очиболъ, който наричатъ намѣтка, отварятъ болнавото око, плювнуватъ въ него три пѫти, духнуватъ му чесновъ лукъ и баятъ: *„бéш *) намéтко у гóра зелена, еté идат дунгере със сврдел че те извртат, със ѐекира и тесла че те отсечат, със тривон че те иретрляят.“* Слѣдъ това плювнуватъ въ окото още три пѫти, избърсватъ го съ чиста кърпа и

*) бéш — бѣгай

забоднуватъ на болния двѣ китки тъй, лабово, щото лесно да се изгубжтъ, както и намѣтката.

8). ЕЧМИЧКА.

Ечмичка наричатъ тая бржнчица, която израстнува на края на клепачитѣ на окото въ видъ на една малка чирчица. Ечмичката лѣкуватъ съ ечмикъ, вземенъ отъ прѣсни конски лайна, тъй: взиматъ отъ лайното ечмичното зърно и съ него дотжкнуватъ три пжти ечмичката, като при всѣко дотжкнуванье думатъ: *„кога ти порасндло, тогай *) и ечмичката“* и оставятъ зърното пакъ на сжщото мѣсто, отъ което е взето.

9). УРОЦИ.

Всѣкога когато женитѣ виждатъ, че малкото дѣте по една или по друга причина е нерасположено казватъ, че е урочасало т. е. уроци е хванжло. Въ такъвъ случай, или му гасжтъ вода, или му баятъ. Гасеньето вода правятъ тъй: сипватъ въ една паница студена вода и въ водата угорели въглища, които, ако писнжтъ, мислятъ че е на добро; ако ли не — напротивъ. Съ тая гасена вода омиватъ лицето на дѣтето и даватъ му отъ нея да пийне малко за здравѣ. Бояньето же става както слѣдва: Бабата или майката растрива на урочасалото дѣте челото и слѣпитѣ очи съ плюнка, търля му сжщо корема и бае така:

„Урок под пут,
Урок над пут,

*) Тогай — тогава

Със кур се подпирàло,
Със мудà се заметàло;
Ни кур тояга,
Ни със мудà се заметало,
Ни на дете́ урок," и на конецъ плювнува на земята.

Когато се съмнѣватъ въ извѣстно лице че е урочасало отъ него дѣтето, остригватъ отъ кожуха му или откраднуватъ отъ дрѣхитѣ му една частица, съ която кадѫтъ дѣтето, за да се растуратъ отъ него уроцитѣ.

VII. ОБИЧАИ НАДЪ УМРѢЛИТѢ И ТѢХНОТО УВАМПИРВАНЬЕ.

Между другитѣ познати всѣкому обряди при погребението на умрѣлия, щомъ го изнесѫтъ отъ кѫщи, счупватъ црепка на мѣстото, гдѣто е билъ, и оставатъ сѣкира, за да сѫ здрави всички останѫли. По пѫтя до гроба женитѣ оплакватъ и нарѣждатъ страданията и добритѣ му дѣла, и то съ високъ гласъ, за да се чуе на далечъ че го жалятъ. Тогава всички жени или моми, презъ махалата на които се пренася умрелия, разсипватъ въпъ намѣрвающата се въ стомнитѣ имъ вода, която наричатъ мъртва и на сѫщото това мѣсто оставятъ стомнитѣ положени и съ нѣколко камъчета върху имъ доклѣ измине мъртвия; послѣ ги наливатъ съ друга чиста вода, като ги измиватъ предварително и отъ вънъ и отъ вътрѣ добрѣ.

Слѣдъ опевлото и преди да спустнѫтъ мъртвеца въ гроба, неговия синъ или нѣкой отъ роднинитѣ му ще влезе въ ископания гробъ да го помете съ шапката или съ полата на дрѣхата си, като дума:

съ игли го боли да се не увампири и ходи нощя кѫщята да прави на хората пакости.

Въ селото Вратца, което отстои на два часа мъ западъ отъ Кюстендилъ, на 1861 год. е умлъ нѣкой си дедо Петре, называемий Ба̀ндарата. него селянитѣ отъ поменѫтото село приказватъ, слѣдъ смъртьта си се увампирилъ и правилъ доснього пакости и поврѣди на селянитѣ: прѣзъ нощь легнувалъ на сънъ стари и млади, уморявалъ дѣ, давилъ добитъкъ, припускалъ конье по полето и споређдалъ се съ всичкитѣ почти тѣхни кѫщни инадлѣжности. Страхъ и трепетъ обладавали тогажителитѣ на това село, за това нощемъ по три щи въ купъ се събирали, за да се вардѫтъ отъ ашния вампиръ — умрѣлия дедо Петре Ба́ндарата. й-послѣ принудени били да търсятъ нѣкой вамджия да убие вампира т. е. човѣкъ, който обикенно трѣбва да е роденъ въ задушна сѫббота, като само той можалъ да вижда вампире, талаье и други подобни сѫщества, и слѣдователно да убива. Такъвъ именно тѣ намѣрили единъ турѣ отъ Криворѣчна Паланка, който извършилъ тогеройско дѣло въ минутата, когато вампирина миалъ отъ едно мѣсто на друго, и тамъ, гдѣто билъ тъ, останѫло да се вижда нѣщо като пихтия разена съ кръвь. По такъвъ начинъ селянитѣ се ободили отъ вампира, като заплатили на вампирята споредъ условието имъ всѣки по сто пари.

На 1869 год. подобно събитие е станѫло и въ ото Никуличевци (Кюст. Окр.), гдѣто за убивато на сѫществующий въ това село вампиръ, сеитѣ сѫ заплатили на единъ турчинъ вампирджия единъ кутелъ пшеница на кѫща.

Въ 1802 год. такъва сцѣна е била разигравани въ самий градъ Кюстендилъ. Нѣкоя си баба

„я да наметём твоята кжща, то ти моята да не наметеш". Сжщеврѣменно зима отъ гроба малку пръсть у полата си да я занесе у дома, за да не отнесе мъртвия береметъ изъ кжщи.

Когато се завърнатъ отъ погребението въ кжщата на умрѣлия, женитѣ извънъ кжщний прагъ нанасятъ огинъ, отъ когото всички вземать по единъ жаръ и хвърлятъ го надирѣ прѣзъ рамената си, за да бжде захвърлена тъй отъ никъ и отъ кжщата болѣестьта. Освѣнъ това нѣкои отъ женитѣ тогава ще хрипатъ отъ кжщний прагъ на вжтрѣ, като казватъ на умрѣлия: *„добро-вечер* (името му)" и три пжти повтарятъ думитѣ: *„пó-арно било̀ без тебе."* Това правятъ за утѣшение на домашнитѣ, които жалятъ за умрѣлия.

На другия день рано женитѣ отиватъ на гроба на пресинъ: палятъ свещи възъ гроба на умрѣлия и пресипватъ го съ пшенична вода и вино, поплачатъ го и разнасятъ му за Богъ да прости коливо и други ястия. Това сжщето правятъ и на третий и деветий день. Между това забикалятъ гроба съ кълчища (загребци) и ги палятъ; забикалятъ го сжщо съ черно маханье и оставятъ възъ него една стомна съ вода да стои до 40-й день, въ който день като изнасятъ пакъ за Богъ да прости на умрѣлия, строшватъ стомната, а оставятъ възъ гроба чибука, съ който е пушилъ тютюнъ умрѣлия и си отиватъ.

Когато умре нѣкой, до гдѣто лѣжи тѣлото му у дома, вардятъ да го не прескокне или човѣкъ, или куче, или кокошка, или котка, или какво да е друго животно, за да се не увампири. Коткитѣ особно тогава връзватъ съ връвци или ги турятъ въ вреки. Въ по̀-одавнашни врѣмена мъртвия сж засичали съ ножъ въ лѣвата ржка или въ лѣвата нога,

и съ игли го боли да се не увампири и ходи нощя по кжщята да прави на хората пакости.

Въ селото Вратца, което отстои на два часа къмъ западъ отъ Кюстендилъ, на 1861 год. е умрелъ нѣкой си дедо Петре, називаемий Бáндарата. За него селянитѣ отъ поменжтото село приказвать, че слѣдъ смъртьта си се увампирилъ и правилъ доста много пакости и поврѣди на селянитѣ: прѣзъ нощь налегнувалъ на сънъ стари и млади, уморявалъ дѣца, давилъ добитъкъ, припускалъ коньe по полето и распореждалъ се съ всичкитѣ почти тѣхни кжщни принадлѣжности. Страхъ и трепетъ обладавали тогава жителитѣ на това село, за това нощемъ по три кжщи въ купъ се събирали, за да се вардятъ отъ страшния вампиръ — умрѣлия дедо Петре Бáндарата. Най-послѣ принудени били да търсятъ нѣкой вампирджия да убие вампира т. е. човѣкъ, който обикновенно трѣбва да е роденъ въ задушна сжббота, тъй като само той можалъ да вижда вампире, таласъмье и други подобни сжщества, и слѣдователно да ги убива. Такъвъ именно тѣ намѣрили единъ турчинъ отъ Криворѣчна Паланка, който извършилъ това геройско дѣло въ минутата, когато вампирина минувалъ отъ едно мѣсто на друго, и тамъ, гдѣто билъ убитъ, останжло да се вижда нѣщо като пихтия размѣсена съ кръвь. По такъвъ начинъ селянитѣ се освободили отъ вампира, като заплатили на вампирджията споредъ условието имъ всѣки по сто пари.

На 1869 год. подобно събитие е станжло и въ селото Никуличевци (Кюст. Окр.), гдѣто за убиванието на сжществующий въ това село вампиръ, селянитѣ сж заплатили на единъ турчинъ вампирджия по единъ кутелъ пшеница на кжща.

Въ 1802 год. такъва сцѣна е била разиграввана и въ самий градъ Кюстендилъ. Нѣкоя си баба

Дока и единъ турчинъ тогава въ едно и сѫщото врѣме били се увампирили и въ растояние на 40 дни голѣми піврѣди и пакости направили на Българе, Турци и Евреe, послѣдствие на което гражданитѣ рѣшили да повикатъ отъ Щипъ (Македония) единъ турчинъ вампирджия, който слѣдъ като извадилъ изъ гробоветѣ тѣлата на поменатитѣ двама умрѣли, изгорилъ ги на огънъ, и тъй успокоилъ цѣлия градъ, за което му заплатено било 1200 гроша.

VIII). МАГИИ, БАЯНИЯ И ВРАЧУВАНИЯ.

Единъ отъ най-голѣмитѣ предрасѫдъци и заблуждения между простия народъ е магията, която води кореня си отъ идолопоклонскитѣ обряди и вѣрвания. Хората, които въ старо врѣме сѫ се занимавали съ тоя занаятъ, наричали сѫ ги магесници; а днесь като тѣхни наслѣдници и подражатели сѫ онѣзи вражалци и врачки, които за лична своя полза лѫжатъ и мамятъ простия народъ, че ужъ познаватъ за крадени и изгубени нѣща, за учинено отъ неприятеля зло, че това зло могѫтъ да растурятъ чрѣзъ магии, баяния и врачувания, че болни могѫтъ съ това сѫщото срѣдство да лѣкуватъ и пр., за възнаграждение на което даватъ имъ; платна, пари, ризи, овци, вино, ракия и разни нѣща, и по такъвъ начинъ мнозина, дори и най-мръснитѣ циганки, изваждатъ своето препитание. Такива вражалци и врачки има по всѣкадѣ, но въ Кюстендилския окрѫгъ изобилватъ. По забѣлежителни отъ тѣхъ сѫ: 1) Дѣдо Рано отъ селото Преколница, кривъ съ една нога и слѣпъ съ едно око, който понеже на овчини и кокошкини кости познава всичко, наричатъ го Дѣдо Рано костаро; 2) Ката Митрева отъ с. Лѣска, която между друго маже болнитѣ за исцѣление съ нѣкакви масла; 3) Баба Кана Дукова

отъ с. Горня-Грацица, която упражнява повече занаята си съ баянье: 4) Баба Цвѣта отъ с. Жеравино, една отъ най-прочутитѣ врачки въ Кюстендилско и Егри-Паланско Окрѫжия; 5) Станоя Стаменковъ отъ село Вратца, който заедно съ вземения отъ болния бѣлегъ, спуща въ паницата съ водата, гдѣто гледа, и нѣколко зърна бобъ, а при това дава различни треви на болнитѣ, за да се пушатъ съ тѣхъ, както и вода за да се пресипватъ на кръстопѫтищата, или подъ шипокъ. Когато му доведатъ нѣкой боленъ, или той самъ отиде при нѣкого, казва: *„Ей гиди ей, исущено, исущили сте го младо и зелено, защо не е било ид-наиредъ;“* 6) Димитрия Стойковъ отъ с. Црешньево, който по числото на браздичкитѣ въ дланьта на рѫката показва, колко години ще живѣе човѣкъ; 7) Магдалена Па́нтаджиката отъ Дупница, живуща за сега въ Кюстендилъ, която гледа на панти (книги за игра); 8) Ранча Стоименова отъ село Горний-Коритенъ, която разбира отъ нагазено, загубено, крадено, маджесано и пр. 9) Гоца Стойчева отъ с. Бресница (Изворска Околия), която, поради голѣмитѣ си преструвки отъ набожность, е наречена св. Гоца. За нея приказватъ, че нѣкаква икона се качвала на рамената ѝ, запалени свещи свѣтели (проницували) изъ пърститѣ ѝ, а на сънъ често се явявалъ при нея съ бѣли дрѣхи нѣкой свѣтия, който ужъ ѭ принуждавалъ да проповѣдва, за да се правѭтъ черкви и мънастире. Тая своя проповѣдь тя е почнала още отъ 1860 година, отъ когато заобикаля по селата и казва: *„цркви, цркви, манастирé дошло е врѣме да се правать, да празднувате, Св. Недѣля, Св. Петка, на които вече досадихте, испоганихте ги и очите и вѣждите имъ избодохте със игли работéечи у празднични дни.“* При това строго порѫча: *„ако ме не*

послушате, летото че бѫде със лоши грмлявици, град и суша; у селото Ви че ими болести и пр.“ Горкитѣ селяни, уплашени отъ застрашителнитѣ проповѣди на помѣнатата св. Гоца, по нейно показание сѫ направили единъ мънастиръ въ селото ѝ, на името на Св. Пророкь Илия, и 7 други черкви въ поменатата околия, именно въ селата: Дукатъ, Ярешникъ, Горно-Тлъмино, Рибарци, Рикачево и Чудинци. Отъ тѣзи черкви нѣкои сѫ покрити и до днесъ съ слама, а други сѫ безъ врати, и служатъ за прибѣжище на добицитѣ лѣтно врѣме. По врѣмето на съгражданьето горѣпоменѫтия мънастиръ, многочисленъ народъ се е стичалъ тамъ, за да види чудесната Гоца и да ѝ се поклони. Подаряванитѣ нѣща като: пари, овци, говеда, масло и пр. се прибираха отъ бившiй чорбаджия въ селото, Станко и съдружие негово. Дѣдо Петре пакъ отъ сѫщото село бѣ неинъ побратимъ, който ѭ навсѣкадѣ развождаше и ѭ държеше изъ подъ рамена, тъй като тя често падаше на земята (баялдисваше) и доклѣ да се свѣсти, донасяше ѝ отъ нарочно приготвената вода, съ която както сама себе си, тъй и другитѣ миеше по челата за исцѣление. Нѣкои отъ селянитѣ като изобличаваше и ги пѫдеше отъ при себе съ думитѣ: „*вън, не сте Вие за тува*“, казваше имъ: „*кръстéте се, кръстéте, тува сѫ: Св. Илия, Св. Никола и др., които вие не видите*“ и тѣ горкитѣ въ това врѣме правяха поклони съ найголѣмата набожность.

Поменатитѣ вражалци и врачки между друго преструватъ се, че знаятъ и гдѣ има закопани пари, за които ужъ на сънъ имъ се приказвало, но че не ги оставялъ нѣкой светия, или нѣкое привидѣние да се копаятъ, понеже трѣбвало да се коле курбанъ на онова мѣсто. Имало е и има хора, които нощемъ тайно и мълчишката съ такава цѣлъ сѫ ископали църквища,

мънастирища и други знаменити мѣста, и превърнали сѫ за лудо грамадни каманье и пръсть. Единъ примѣръ е доволно да ни освѣтли върху казанното. Въ Мелнишка Каза (Македония) между градоветѣ Малешево и Петръчъ близо до селото Джеджерово има една планина, називаема *Дѫбри Лакъ*. Тамъ нѣкое врѣме е имало великолѣпни здания и чудесни крѣпости, въ които сопрѣдъ приказваньето на старитѣ, стоваряни били царски хазни. Около 1712 год. присънило се на нѣкого, че на това мѣсто има много пари Кога дошло врѣме, събрали се нѣкои и отишли тамъ скришно да копаятъ, до гдѣто се отворила въ земята една врата и явили се паритѣ. Захванѫли тогава съ чулове и торби да ги износѭтъ, но между това чулъ се отвѫтрѣ единъ гласъ: *„Стигате толкова“* и присѫтствующитѣ испоплашени избѣгали на вънъ, а земята изведнъжъ се срутила и заличила всичко. При тоя случай на останалия най-подиръ се закачила на вратата горната дрѣха, която отсѣкълъ за да избѣгне. Нѣколко години слѣдъ това, именно около 1812 година, приказало се на нѣкои, че е дошло врѣме да се вадѭтъ и останалитѣ пари. Това извѣстие като мълния се разнело изведнъжъ по всичката оная околность; И ето ти за малко врѣме стекли се на върха на планината „Добри Лакъ“ 3000 души хора, които откакъ дълго врѣме напраздно бъхтали земята да ѭ копаятъ и прекопаватъ, казано имъ било, че нѣкой си старецъ знаялъ гдѣ е башъ вратата, презъ която изнасяни били пó напредъ паритѣ. Тоя старецъ, ако и да се боялъ да съобщи мѣстото на вратата, по молбата обаче на всички принуденъ билъ да испълни желанието имъ. Той билъ доведенъ съ конь на оноова мѣсто и като взелъ въ джепа си единъ камикъ, казалъ: *„внимавайте като замѫнувам, дето пущa тоя камикъ, там е вратата и там копайте.“*

послушате, летото че бѫде със лоши грмлявици, грат и суша; у селото Ви че ими болести и пр.“ Горкитѣ селяни, уплашени отъ застрашителнитѣ проповѣди на помѣнатата св. Гоца, по нейно показание сѫ направили единъ мънастиръ въ селото ѝ, на името на Св. Пророкъ Илия, и 7 други черкви въ поменатата околия, именно въ селата: Дукатъ, Ярешникъ, Горно-Тлъмино, Рибарци, Рикачево и Чудинци. Отъ тѣзи черкви нѣкои сѫ покрити и до днесъ съ слама, а други сѫ безъ врати, и служатъ за прибѣжище на добицитѣ лѣтно врѣме. По врѣмето на съгражданьето горѣпоменѫтия мънастиръ, многочисленъ народъ се е стичалъ тамъ, за да види чудесната Гоца и да ѝ се поклони. Подаряванитѣ нѣща като: пари, овци, говеда, масло и пр. се прибираха отъ бившийй чорбаджия въ селото, Станко и сѫдружие негово. Дѣдо Петре пакъ отъ сѫщото село бѣ неинъ побратимъ, който ѭ навсѣкадѣ развождаше и ѭ държеше изъ подъ рамена, тъй като тя често падаше на земята (баялдисваше) и доклѣ да се свѣсти, донасяше ѝ отъ нарочно приготвената вода, съ която както сама себе си, тъй и другитѣ миеше по челата за исцѣление. Нѣкои отъ селянитѣ като изобличаваше и ги пѫдеше отъ при себе съ думитѣ: *„вън, не сте Вие за тува“*, казваше имъ: *„кръстéте се, кръстéте, тува сѫ: Св. Илия, Св. Никола и др., които вие не видите“* и тѣ горкитѣ въ това врѣме правяха поклони съ най-голѣмата набожность.

Поменатитѣ вражалци и врачки между друго преструватъ се, че знаятъ и гдѣ има закопани пари, за които ужъ на сънъ имъ се приказвало, но че не ги оставялъ нѣкой светия, или нѣкое привидѣние да се копаятъ, понеже трѣбвало да се коле курбанъ на онова мѣсто. Имало е и има хора, които нощемъ тайно и мълчишката съ такава цѣлъ сѫ ископали църквища,

мънастирища и други знаменити мѣста, и превърнали сѫ за лудо грамадни каманье и пръсть. Единъ примѣръ е доволно да ни освѣтли върху казанното. Въ Мелнишка Каза (Македония) между градоветѣ Малешево и Петръчъ близо до селото Джеджерово има една планина,називаема *Дòбри Лакъ.* Тамъ нѣкое врѣме е имало великолѣпни здания и чудесни крѣпости, въ които спорѣдъ приказваньето на старитѣ, стоваряни били царски хазни. Около 1712 год. присънило се на нѣкого, че на това мѣсто има много пари Кога дошло врѣме, събрали се нѣкои и отишли тамъ скришно да копаятъ, до гдѣто се отворила въ земята една врата и явили се паритѣ. Захванѫли тогава съ чулове и торби да ги износѭтъ, но между това чулъ се отвѫтрѣ единъ гласъ: „*Стѝгате толкова*“ и присѫтствующитѣ испоплашени избѣгали на вънъ, а земята изведнъжъ се срутила и заличила всичко. При тоя случай на останалия най-подиръ се закачила на вратата горната дрѣха, която отсѣкълъ за да избѣгне. Нѣколко години слѣдъ това, именно около 1812 година, приказало се на нѣкои, че е дошло врѣме да се вадѭтъ и останалитѣ пари. Това извѣстие като мълния се разнело изведнъжъ по всичката оная околность; И ето ти за малко врѣме стекли се на върха на планината „Добри Лакъ“ 3000 души хора, които откакъ дълго врѣме напраздно бъхтали земята да ѭ копаятъ и прекопаватъ, казано имъ било, че нѣкой си старецъ знаялъ гдѣ е башъ вратата, презъ която изнасяни били пó напредъ паритѣ. Тоя старецъ, ако и да се боялъ да съобщи мѣстото на вратата, по молбата обаче на всички принуденъ билъ да испълни желанието имъ. Той билъ доведенъ съ конь на оноова мѣсто и като взелъ въ джепа си единъ камикъ, казалъ: „*внимавайте като замѝнувам, дето пущя тоя камикъ, там е вратата и там кòпайте.*“

Това направилъ и си заминжлъ; а тѣ останжли да копаятъ до гдѣто като видѣли че труда имъ е безполезенъ, отишли всички по домоветѣ си. Между това научило се Турското Правителство за станалото и поискало отъ жителитѣ на окржжията: Мелникъ, Малешево и Петрѫчъ да обяватъ количеството на исканитѣ пари и да му ги предадѫтъ; то напълнило всичкитѣ затвори съ тѣзи жители, като ги турнжло подъ слѣдствие, и пресѫдило ги, щото всѣкий единъ отъ тѣхъ да плати глоба по 7 гроша. Между тѣзи жители е билъ тогава и Ильо войвода, който живѣе сега въ Кюстендилъ, Попъ Никола отъ Берово (Малешевско Окржжие) и нѣкои други, които сж и до днесь живи. По такъвъ начинъ се свършило многошумното копанье на пъти върху планината „Добри Лакъ."

Вражалцитѣ и врачкитѣ между простия народъ се ползуватъ съ такъво уважение, каквото нѣма свещенника, нито учителя. Разболѣе ли се нѣкой, изведнъждъ домашнитѣ ще тичатъ при вражалеца да му гаси вода у паница, или да му бае; изгубили нѣкой нѣщо, ще тича къмъ врачката да му каже гдѣ е и кой го е намѣрилъ; неможе ли нѣкой да се ожени, тича при врачката да му каже, отъ що му е това препятствие и какъ да постжпи за сполука. Съ една рѣчь, за всѣкой случай къмъ вражалеца или врачката прибѣгватъ за наставления и съвѣти, като при хора, които знаятъ всичко. За това щомъ се представжтъ при тѣхъ, преди всичко отъ уважение колѣничатъ и имъ цѣлуватъ ржка и колѣно; послѣ между другитѣ нѣща всѣкий боленъ имъ дава отъ себе по единъ бѣлегъ, който трѣбва да е нѣкое парцалче или цѣлко (монета) сребърно, или пакъ, ако е за добитъкъ, косми оскубани отъ сжщия, които нѣща тургатъ въ една паница съ вода, въ която се взирватъ и виждатъ за всичко крадено, загубено и

пр. Вражалеца или врачката първо испитватъ приходящитѣ за какво има да си гледатъ, и ония отъ тѣхъ, на които не могжтъ да разбиратъ, испждатъ ги, като имъ казватъ: *„Вие не стз за тува,“* или пакъ оставятъ ги за угрѣ, доклѣ се научатъ отъ страна по-добрѣ за работата имъ и тогава да имъ вражатъ. При вражаньето обикновенно употрѣбяватъ думитѣ: *„От праздник му е, Нашитѣ го убили, маджии му сж, живак му напратено, црква му не помага, исипщено е и пр.“*

При вражаньето на прочутата горѣпоменатата врачка, Баба Цвѣта, слушана е слѣдующата оригинална рѣчь:

„Айдете мои мили друшки!
Сби́райте се от Ви̇̀льо ко́ло,
От Витоша и от Рилска пла́нина.
Тежок белек ми е дошел,
Беле́к да поѣме, беле́к да ча́тиме; *)
От кого е тоя беле́к;
От ле́паго нашего брата (името).
Кла́те у мене на по́мош:
Миля загоркиня,
Цвѣтя Раковкиня,
Стоянка Велешанка,
Янко отъ Рамно **) Косово,
Свирджия гайдарджия
Наш побра̀тим.
Света Неде́льо, света Петко,

*) Бѣле́к да Ча̀тиме — бѣлегъ да четемъ
**) Ра̀мно — равно

Сите *) помагайте;
Онѐ билѝ лудо аджамия
На и́грище о́вци прокара́ло
Они били соври распрострели,
Оро **) нава̀тали,
Та им соври погазѝло,
Оро покинало,
Чаши потрошило
И крондир преврнало.
Цвета муздрак бе́ше докачила,
Да не беше се Стоянка раскрочѝла,
Тамо му беше душа искочила.
Стой моя мила сестро,
Немой душа да огрешиме
И немой майкя да расплачеме,
Едно е у майкя и за разговоръ беше.
Овци е прокарало под крстато дрво
Дека са били́ люлки нависели,
Люлки е покинало и дете протулбѝло, ***)
Тамо са го лошо убили.
Но дайте во́да от три брѐда
И два убойни каменье
Да ги трляме,
Та на пре́сад дрво
Или ѐбртъ нива
Или под шипѐк—глок

*) Сѝте — всички

**) Орѐ — хоро

***) Протулбѝло — промушило.

Или на крстопжт
Да го носиме;
Нему му црква не помага,
Попове ако му четатъ,
Удже *) пò-лошо.
Да го водиме на Калин дрво,
Че издадеме
Врани конье,
Сиви волове,
Най-боле юнак,
А него че оставиме;
Ако ли вода отврачаме,
Че донесéте, приказуе му се,
Три лахти платно
И два рупа за огрляч,
Половачка кошуля
И яшмак със перя.

IX. ГОДЕЖНИ И СВАДБЕНИ ОБИЧАИ ВЪ КЮСТЕНДИЛСКО.

ОГЛЕДЪ.

По селата жененьето става обикновенно когато момъка има 15—18 години, а момата—20—25 години. Щомъ момъка стжпи въ казанната възрасть, неговитѣ роднини захващатъ да мислятъ коя мома да му взе-

*) Удже — много, съвсѣмъ

матъ, и ако нѣкоя сѫ харесали за снаха, често му надумватъ за нея, като му казватъ: *„Хайде синко да те ожениме, дори сме живи да видиме и тая радос.“* Между това, случва се щото синъ имъ да е харесаль на хорото или по сѣденкитѣ друга нѣкоя мома, за която, ако склонятъ и тѣ, посредственно или непосредственно распитватъ за нея да ли е добра кѫщовница, работна ли е, какво е състоянието на родителитѣ ѝ и пр. Това е, което наричатъ *огледъ*. Слѣдъ направения огледъ като се съгласѭтъ всички домашни да се иска еди коя си мома, тогава става бащата на момъка, или нѣкой отъ роднинитѣ му, и отива въ кѫщата на момата, като взима съ себе си въ пазуха една плоска съ ракия. Между другитѣ разговори съ родителитѣ на момата, той отваря дума за тѣхното момиче, че е много добро и че искатъ да се сродатъ. Моминитѣ родители, слѣдъ като вематъ предварително за това съгласието на дъщеря си, а при това ако и тѣ намѣратъ благословно това сродяванье, обявяватъ на пратеника че сѫ съгласни съ предложението му. Тогава той изведнъждъ изважда изъ пазуха донесената му въ плоска ракия, подава ѭ на по-старитѣ и послѣ поредъ на всички въ кѫщи, за да пиѭтъ и наздраватъ, като пожелаятъ добро щастие въ предприятието. Между наздравваньето едни казватъ: *„áма сладка ракия хааа.“* Това свършено, опредѣлятъ вечерьта, въ която ще правѭтъ годежа, която вечерь гледатъ да са падне на младъ, а не на старъ мѣсецъ.

МАЛЪКЪ ГОДЕЖЪ (ТАКМЕЖЪ).

Когато дойде определения день за годежа, мом-
...й баща свиква нѣкои отъ пò-ближнитѣ си родни-
...ито взиматъ съ себе една погача (самунъ) на-

китена съ варакъ и цвѣтя, единъ голѣмъ крондиръ пъленъ съ ракия и накитенъ сжщо съ цвѣтя и пари, бурилчета съ вино, ястия и пр. и отиватъ въ кжщата на момата. Тамъ ги приематъ съ радость и веселие и поканватъ ги да насѣдатъ около нарочно приготвенната трапеза, на която нареждатъ и донесенитѣ отъ тѣхъ ястия и пития. Слѣдъ като се поучестатъ наздравицитѣ и разговоритѣ на трапезата станжтъ пó-весели, изваждатъ момата да цѣлува ржка на баща си, на майка си, на свекъра, на свекървата и на всички поредъ. Заедно съ цѣлуваньето ржка тя подава всѣкому донесения крондиръ съ ракия, отъ която като пиятъ благославятъ. Тогава бащата на момъка и онзи на момата разломуватъ (раскинуватъ нá-полу) накитената съ варакъ и цвѣтя погача, и забѣлезватъ отъ коя страна се повече отломи, тамъ е щастието. Отъ тая вечерь двѣтѣ сродени фамилии започеватъ да се викатъ свате, свакьо. Слѣдъ яденьето и пиеньето изваждатъ още единъ пжть момата, за да подари гоститѣ съ по едни чорапи, а за момчето испраща бохчалъкъ. На походу гоститѣ ѝ даватъ проводия (пари), а тя имъ цѣлува ржка, и разотиватъ се всички весело по дома си.

Китката, или голѣмъ годежъ.

Подиръ нѣколко врѣменно разстояние отъ страна на момчето направятъ китка, нанизана съ пари, която свекъра и неговитѣ поканени роднини и съсѣди занасятъ на момата въ единъ праздниченъ день заедно съ пърстеня, който обикновенно бива сребренъ или туч енъ. Тѣ взиматъ съ себе, както и на малкия годежъ, хлѣбъ, ястия, вино и ракия и отправятъ се съ гайди или съ тупанъ. Ако момата е пакъ отъ друго село, тогава походътъ става още пó-тържественъ.

Събранитѣ за тая цѣль, възсѣднали на konье по цѣлия пжть припускатъ, хвърлятъ пушки, пѣятъ съобразно съ случая пѣсни, пиятъ и наздравватъ за добръ пжть и добра сполука. Като стигнжтъ у момине, тамъ ги весело посрѣщатъ родителитѣ и роднинитѣ на момата и располагатъ на трапезата, старитѣ съ женитѣ, а младитѣ се нахващатъ на хоро и цѣлия тоя день играятъ на тупанъ или гайда. Тогава изваждатъ момата да цѣлува ржка на всички насѣднали по трапезата, както и на онѣзи, които сж вънъ на хорото; при това даватъ й китката и пърстеня, а тя отъ своя страна подарява киткаретѣ съ по единъ чифтъ чорапе, на свекъра само дава кошуля (риза) и на момчето си праща особенъ чамаширъ.

На това събрание, или голѣмъ годежъ, двѣтѣ сватовщини си удумватъ кога ще е свадбата и кому какво ще се даде отъ страната на момъка, който обикновенно приготвува: за момата кондури и сребърни пафти; за дѣдата (баща на момата) Софийски кожухъ съ препасъ; за бабата (майка на момата) сжщо кожухъ; за момчетата силяхъ и чизми, или капаклии кондури; за женитѣ яшмаци; за зълвитѣ превѣ или друго нѣщо и за дѣцата капи, или фесове. Освѣнъ това, сега се уговорва колко трѣбва да даде свекъра притъ на моминитѣ родители, тъй като тѣ му даватъ исчуванъ човѣкъ, уварденъ отъ огънь, отъ вода и пр. Това даванье притъ захваща отъ 50 и възлиза до 500 гроша. Слѣдъ тия пазарлъци, които често се свършватъ съ сърдня и скарванье отъ едната или другата страна, киткаретѣ нагостени и напоени добрѣ [illegible] отиватъ се всѣки по дома си. И така свършва се [illegible]ката, или голѣмия годежъ.

Свадбата.

Въ опредѣлений день за свадбата всички роднини и приятели, поканени отъ страната на свекъра, събиратъ се въ кѫщата на послѣдния. Тукъ тѣ преди всичко ще бричатъ младоженеца, като го поставятъ на единъ столъ, а момитѣ пѣятъ слѣдующата пѣсень:

„Бри́чи ми се мла́ди младоже́ня,
Бричат ми го девет берберина,
Си́те девет бричове поби'а*)
И неможе́'а да обричат млади младоженя.
Довели са Стоянчо Берберче
И обричи́л е млади младоженя.
Е, тизека**) млади младоженьо,
Земà ли прочка от баща и майкя.“

Слѣдъ това тръгватъ за селото или кѫщата на момата. Най-напредъ върви байрактарина, който носи байряка. Подиръ него вървятъ: Тупанджията или гайдарджията, кума, старойкята, деверитѣ, готвачътъ, служачътъ и послѣ другитѣ сватове.

Въ момината кѫща сѫщо се събиратъ моминитѣ роднини и ближни, всѣки отъ които донася по нѣщо приносъ, за да спомогне на домакина. Тамъ всичко е приготвено, и ястие и питие, на една дълга трапеза, и събранитѣ чакатъ да посрѣщнатъ сватоветѣ, които като наближатъ, нѣколко млади момци отъ тѣхъ ще се затекѫтъ за да извѣстѭтъ пристигваньето имъ и, който превари да съобщи по́-преди извѣстието въ момината кѫща, подаряватъ го една кръпа или чорапе. Тѣзи млади момци наричатъ *утѝчняци*. Слѣдъ пристигванието на сватоветѣ и любезния имъ приемъ, сѣднуватъ всички на приготвената трапеза, на която първото мѣсто заематъ кумътъ и старойкята, а между

*) Поби̂'а=поби̂ха, развалиха, исхабиха.
**) Ти̂зека=вмѣсто *ти*.

тѣхъ сѣднува младоженеца, загърнатъ съ единъ голѣмъ шалъ. Тогава братъ на момата, или нѣкой близкенъ неинъ роднина, изважда я и я води по трапезата и наоколо, за да цѣлува ржка на всички присжтствующи; между това тя подарява младоженеца съ единъ чифтъ чорапи, които наричатъ *Ручни́къ*.*) Тия чорапе водачътъ на момата (невѣстата) пробожда до три пжти низъ пояса на младоженята, а момата все ги истъргнува и хвърля на земята; най-послѣ ги оставя забодени въ пояса му, и той изважда та ѝ дава пари за тѣхъ. Тогава момитѣ пѣятъ слѣдующитѣ пѣсни:

I.

„Мома̀ при'бди юна́че
Мома при'оди, ручни̇к приноси:
Ола́буй пояс юначе, олабуй пояс.

II.

Гледай Войно, събуждай се, немой да речѐш
от после:
Не ю тая девойкя, но е нейна другачка.
Що лѝ видѐ, що лѝ избра, девойкьо?
Защо си се преварила, девойкьо?
Какъв ти е младоженя, девойкьо?
Кога̀ 'о́ди — бостан мери, девойкьо!
Кога гледа — дзве́зди брои, девойкьо!
Кога дума — сливи валя, девойкьо!
Главата му — бански кутел, девойкьо!
Очите му — биволе́шки, девойкьо!
Ушите му — магарше́ки, девойкьо!

---

*) По нѣкои села тия чорапе наричать *ржчници* т. е. чорапи подарени младоженнику отъ невѣстата съ самитѣ ѝ *ржцѣ*.

Руцѐте му — мотовѝлки девойкьо!
Нодзѐте му — востега́рки, девойкьо!“

III.

„Прошета̀ се дилбер Димка девойкя
Из кумови, низ кумови трапе́зи,
На сите е рука*) целива́ла,
Сите са ѫ лепо дарува́ли.“

Слѣдъ това раздаватъ донесенитѣ дарове на всички. Всѣка жена или мома, които приематъ дарове, длъжни сѫ да подарѭтъ зета съ по единъ чифтъ чорапе, които му забождатъ у пояса; тѣ му сѫщо забождатъ подъ капата на челото и по една китка, като го плюснуватъ (ударватъ съ рѫка) малко по образа. Тогава на моминий баща даватъ и условенитѣ на годежа пари, като притъ възъ другитѣ дарове; а съ подарений му кожухъ като го загърщатъ, потупватъ го по гърба и му честитяватъ.

При раздаваньето на даровете̌ момитѣ пѣятъ слѣдующата пѣсень:

„Шип девойкьо, шипцѝ ли си брала,
Шип девойкьо, ко́зи ли си пасла,
Шип девойкьо, не си работила,
Шип девойкьо, де́ка са ти били:
Мратѝни ночи и Петро́во лето;
Защо не си да́рове правила?
Скуби слама и дарувай кѝтени сва́тове.
А'а мой друшки!
Мратини ночи при мама съм спала,
Петрово лето пченица съм жняла.“

*) Въ града Кюстендилъ казватъ *рѫка* вмѣсто рука, или рѫка.

При това на невѣстата даватъ пафтитѣ и кондуритѣ и ѭ предаватъ на деверитѣ, които тя цѣлува въ ржка и образъ. По тоя случай сжщо пѣятъ тая пѣсень:

„Не предавай се, девойкьо,
У чужди руцѣ, девойкьо,
Чужди руце — голéма грижа е, девойкьо,
Не обувай чужди превѣ, девойкьо,
Не опасуй чужди пафти, девойкьо,
Не жали и плачи, девойкьо,
Защо у чужбина отиваш, девойкьо,
Чуждото своѐ бива, девойкьо.“

Вѣнчаваньето на младоженцитѣ.

Вѣнчаваньето на младоженцитѣ става всѣкога въ кжщи привечерь около 10—11 часа по турски, по което врѣме се разиграва най-лудо хоро и тупана силно бие, пѣснитѣ ечатъ на далече, понапититѣ и весели сватове приказватъ най-распалено и отъ голѣмий шумъ и мълва и самитѣ младоженци немогжтъ да разберать какво чете свѣщенника. Тогава една отъ пó-старитѣ жени влиза въ кжщи и испжжда на вънъ всичкитѣ други жени, които се намиратъ тамъ, за да не би нѣкоя отъ тѣхъ учинила магия и свърже младоженцитѣ.

Нѣкои пакъ отъ сватоветѣ по това врѣме търсатъ случай да открадняжтъ отъ домакина разни нѣща, като: юзди, торби, чулове, вретена, кросна, кратуни, лъжици, кудели, чорапи, кошули и пр., които нѣща отпослѣ по пжтя и въ свадбата окачватъ на себе си просто за смѣхъ.

Слѣдъ вѣнчаваньето.

Слѣдъ вѣнчаваньето сватоветѣ отведнъждъ тръгнуватъ съ свирки, пѣсни и веселие къмъ дома на младоженеца. На походу тѣ правѭтъ условия по между си за купуваньето на младоженята конь, за който продавачитѣ искатъ 100, 1000, 5000 грошеве, а даватъ го за 5—10 пари; купувачитѣ препродаватъ тоя конь на други, другитѣ на трети и тъй като замине презъ много ржцѣ, събпратъ едно количество пари, които подаряватъ на невѣстата. Тогава деверитѣ привождатъ младоженцитѣ за прочка предъ родителитѣ на невѣстата, които сѣднуватъ вънъ предъ кжщи на нарочно постлана черга. Прочката става по слѣдующий начинъ: Младоженцитѣ заставатъ предъ родителитѣ на невѣстата издалечь и имъ правѭтъ единъ поклонъ (метания), слѣдъ това престжпватъ напредъ двѣ стжпки и пакъ правѭтъ други поклонъ; Това като направатъ до три пжти, цѣлуватъ ги въ колѣно, ржка и образъ и казватъ: „*Простете ни мамо, тате, дедо*“ а тѣ имъ отговарятъ: „*Да ви е просто синко.*“ Слѣдъ това невѣстата подарява на майка си и на баща си по една кошуля (риза), а тѣ отъ своя страна ѝ подаряватъ, или овца, или ягне, или крава, или друго нѣщо. Между това другачкитѣ на момата пѣятъ слѣдующитѣ пѣсни:

I.

„Брат си сестрà по двор водеше,
По бáщини дворóве,
Ледени са дворове,
А цревье не ковáни.“

II.

„Каквà е момà, мой мили друшки!
Не милостѝва и не жалостѝва, друшки,

Бащà ву плаче, а онà не плаче, друшки,
Майкя ву плаче, а она не плаче, друшки,
Брат ву и сестра ву плачать, а она не пла-
че, друшки“.

Най-послѣ деверитѣ привождать конь на невѣстата и щомъ ѭ качатъ на него, тя, види се като предварително научена, изведнъждъ захваща да вие и да реди съ гласъ тъй: *„тате, тате, мамо, мамо! дека ме прачате, кой че Ви опе́ре и попбще, кой че вда да Ви донесе, кой че Ви закржпи, кой че да Ви запрета и отпрета огьно и пр.“* Тя продължава да вие и да реди така до едно разстояние по пѫтя, и то доста гласовито, за да се чуе и надалечъ, че жали родителитѣ си. Ако ѭ завождатъ въ друго село, като стигнѫтъ до предѣла му, спиратъ се тамъ и ѭ накарватъ да каже съ гласъ: *„Нашето село цигание, а вашето — кметове“*. Щомъ стигнатъ до зетовата кѫща, момитѣ захващатъ да пѣятъ слѣдующата пѣсень:

„Я и́злезни, юнакова мале!
Три ти слнца у двор огрея’а:
Едно слнце млади младоженя,
Друго слнце гиздава девойкя,
Трекьо слнце кума и старойкя;
Какó срце на юнака играе,
Како коня по рóсни ливади,
Какó риба у студена вода.
Слезни Яно отъ враната коня!
Яна нече отъ коня да слезне,
Дорвой *) свекр нещо не ’арижe.
Аризавой свекр крава със теленце.

---

*) Дорвой—догдѣто ѝ

Яна нéче от кóня да слезне,
Дор' не пущи Рáдич младожéня:
Дванáесе рóба затвóрени
  И двáма бóси, що му коня вóдат.
Излезнàл е кума и старóйкя:
Слéзни Яно отъ врáната коня!
Яна нéче от коня да слезне,
Дор' не пущи Рáдич младоженя:
Дванáесе роба затвòрени
  И двама боси, що му коня водат.
Излезнàл е Рáдич младоженя:
Слéзни Яно от враната коня!
Яна нече от коня да слезне,
Етè сабля, етé руса глáва,
Дор' не пущиш дванáесе роба затворени
  И двама боси, що ти коня водат.
Обрнà се Рàдич младоженя
И прашуе кума и старòйкя:
Дал' да пущим дванаесе роба затворени
И двама боси, що ми коня водат,
Ил' да губим ги́здава девойкя.
  Проговòри кума и старойкя:
Да не губиш ги́здава девойкя,
Но да пущиш дванáесе роба затворени.
И двама боси, що ти коня водат.
  Тогай Яна слезнá от врáната кòня,
Па си ойдé низ богáти трапéзи,
Сéкому е рука целивáла
И е пòклон направи́ла.“

А предъ невѣстата изведнъждъ изваждатъ едно мѫжко тригодишно дѣте да ѭ посрѣщне, за да роди мѫжко дѣте. Това дѣте наричатъ *Накбнче*. Тя го дарува съ чорапе и, вмѣсто да го здравува (цѣлува у образъ), ухапва го и плуснува по образа (на лицето) добрѣ, за да повни кога е било нейно наконче. Поднасятъ ѝ сѫщо веднага едно решето съ жито, отъ което тя пърска на всѣка страна за берекетъ (изобилие), а дава малко и на коня си да зобне, слѣдъ което хвърля решетото на земята. Тогава деверитѣ ѭ исправятъ върхъ самара на коня, за да се поклони и прекърсти къмъ встокъ три пѫти и снематъ ѭ отъ коня заедно съ самаря, за да се стовари тъй щастието въ оня домъ. На земята, гдѣто ѭ снематъ, има постлана черга и на чергата ралникъ, възъ който най-напрѣдъ щрупя (стѫпя), за да бѫде земята плодородна. Тамъ стои приготвена и една црепка съ помия, отъ която на сила турятъ въ устата на невѣстата, за да бѫде яшна т. е. да яде всичко и отъ нищо да не се гади, а младоженята ритнува црепката съ едния си кракъ и разсипва помията. Слѣдъ това деверитѣ вזематъ невѣстата и ѭ водѭтъ къмъ кѫщи, като ѝ даватъ медъ и масло, съ които маже горнитѣ прагове на вратитѣ, за да тече по кѫщи всичко като медъ и масло. Предъ всички тогава върви единъ отъ сватовитѣ, който въ видъ на комедиантинъ (сойтерия) е облѣченъ съ кожухъ, обърнатъ на опаки, на главата си има завита чалма, на себе е окачилъ всички крадени отъ кѫщата на невѣстата нѣща, както и кошница съ сухи запалени лайна, отъ които излазя голѣмъ чурякъ (димъ), а въ рѫцѣтѣ си носи, вмѣсто чибукъ, единъ саръкъ (дълго дьрво) тоже съ запалено лайно на върха му, Той още издалечъ се провикнува: „Ех хе́е, добро вечер, добро вечер сватове, куме, старойкьо и пр. Че́ ли ни при-

емете тая вечер или не? Маска водиме за продан, че́ ли ѭ купите?“ „Че ѭ купиме, че ѭ купиме, добре́ сте ни дошли и пр.“ му отговарятъ. Щомъ влѣзатъ въ кѫщи, изведнъжъ ще натоваратъ клѣтата невѣста съ нѣколко хлѣбове, ще окачатъ на врата ѝ, беневреци отъ младоженеца и ще ѝ турятъ узда, съ която ѭ водятъ като конь и обикалятъ около огнището три пѫти, а между това ѭ накарватъ да засипуе (засипва) вода у грънцитѣ и у котлитѣ. Послѣ тя цѣлува рѫка на сватоветѣ по редъ, като прави поклонъ до земята съ държанье везена кърпа на лицето си. Тая вечерь яденье, пиенье, свиренье и игранье колкото щешъ. Като настане врѣме за спанье, деверитѣ привождатъ новобрачнитѣ за прочка, която става по сѫщий начинъ, както и оная при тръгваньето имъ отъ бащината кѫща на невѣстата и ги испроваждатъ на опредѣленото за тѣхъ легло. Тогава по младоженеца едни хвърлятъ столове, други — други нѣща и му казватъ: „беш бре“ и той бѣга, а нѣкои изхвърлятъ подиръ него и пушка.

На другия день утреньта рано, ако невѣстата е упазила дѣвството си, младоженята изгръмва една пушка за увѣдомление на всички. Изведнъждъ приготвуватъ тогава за пиенье жешка блага ракия и накарватъ тупанджията да бие тупана силно и свирката да свири за радость и веселие. Въ случай, че нѣма радость и веселие, всичко е глухо цѣлия день.

Когато невѣстата е упазила чисто дѣвството си, за удостовѣрение испровождатъ на майка ѝ кошулята, заедно съ блага ракия, една бъклица съ вино и една погача хлѣбъ, които нѣща занася единъ отъ деверитѣ, като възвърща пакъ всичко цѣло и пълно надиря. Ако невѣстината майка е отъ друго село, девера ще отива тамъ съ конь, на челото на който окачватъ герданъ (нанизъ) отъ пари, на врата му пре-

хвърлятъ чорапи или бѣли кърпи и го накитватъ еще съ разни други нѣща. Щомъ приближи до селото девера хвърля пушка, за да огласи че иде, и майката изведнъждъ истърчва и радостно го посрѣща. Тя му подарява чорапи и той, ако е възможно, влиза вѫтрѣ въ кѫщи заедно съ коня си. На завръщаньето си девера сѫщо огласява своето идванье съ изгърмяванье на пушка. Тукъ излизатъ всички та го посрѣщатъ, а невѣстата му прави поклони, цѣлува му рѫка и здравува (цѣлува у образъ) както него, тъй и коня му.

Въ сѫщия тоя день на обѣдъ невѣстата ще излѣзе съ единъ котелъ вода да посипе на всички, мали и голѣми, които ѝ хвърлятъ у котела подаръкъ пари, а нѣкои за смѣхъ подмѣтатъ въ рѫцѣтѣ ѝ вмѣсто сапуна, съ който се миятъ, — калъ или пепелъ.

Подиръ обѣда кумицата, старойкиницата и други жени развиватъ невѣстата, като ѝ снематъ духака (булото) и другитѣ окачени по нея украшения. Слѣдъ това превързватъ на главата ѝ една дълга везена съ свила кърпа, наричаема марама, която спущатъ низъ гърба ѝ. Тогава момитѣ пѣятъ слѣдующата пѣсень:

„Бéло развивай кумице!
Бело да носи лете по тлакѝте,
А зиме по свадбите.
Дека пойде на вода да иде
Със две стомни зелени,
Със три китки шарéни,
Сите мо̀ми по нея:
Стомните ву носе’а,
Косата ву решля’а,
Китките ву реде’а.“

На втория день, като дойде опредѣленното врѣме за обѣдъ, събиратъ се пакъ на обща трапеза всич—

китѣ сватове, които невѣстата ще дарува тогава съ даровете що ги е донесла.

Байрактарина и единъ отъ сватоветѣ вематъ на рамената си единъ пржтъ, на който нареждатъ всичкитѣ дарове и тръгватъ по трапезата заедно съ невѣстата, за да ги раздаватъ по принадлѣжность: първо на кума, послѣ на старойкята и тъй нататъкъ. Тѣ захващатъ да се спотурватъ ужъ отъ тежнината на даровете, а при това да се преструватъ, че не могжтъ да погодатъ лицето, което подаряватъ, та често улавятъ други лица и викатъ: „Тй ли си куме, тй ли си старойкьо и пр.“

На третия день свадбаритѣ се разотиватъ. Тогава испровождатъ на далече съ тупанъ и свирка: първо кума, старойкята и по-старитѣ, а послѣ се връщатъ за другитѣ, които сж отъ друга страна. По такъвъ начинъ свадбата бива свършена.

Забѣлежка. Когато правятъ свадба, обичай е тая година: на задушница да не излизатъ, свещь да не палятъ и невеститѣ отъ задушно да не яджтъ.

Бежански свадби.

Половината отъ свадбитѣ, които ставатъ въ Кюстендилско, биватъ бежански т. е. момата сама отива въ кжщата на момъка по предварително съгласие, което правжтъ двамата любовници помежду си, когато тѣхнитѣ родители не приставатъ да се вематъ. Отъ тамъ скришомъ отиватъ въ града при владиката или при неговия намѣстникъ, който отъ какъ се увѣри, че нѣма никакво законно препятствие за бракосъчетанието имъ, дозволява имъ да се вѣнчаятъ. Такива свадби често ставатъ по селата за леснота и икономия; защото тогава младоженика не е дълженъ да плаща притъ пари, нито да дава дарове на родителитѣ на момата.

Влачени моми.

Когато нѣкой момъкъ либи нѣкоя мома, а тя не пристае да го вземе, тогава той за да постигне цѣльта си, уйдурисва нѣколко свои другари, съ помощьта на които при удобно врѣме и мѣсто заграбва своята любима съ влаченье, отъ което и наричатъ такива моми *„Влачени моми.“* При такъвъ случай изведнъжъ единъ отъ другаритѣ му запушва устата на момата за да са не чуе вика ѝ, други задържатъ минующитѣ, ако има такива, за да непрепятствуватъ при цѣльта, а трети ѭ каратъ или пакъ носѭтъ съ нѣкой колецъ, който пробождатъ низъ пояса ѝ до гдѣто ѭ занесѫтъ въ гората. Тамъ тѣ като ѭ чуватъ нѣколко дни, ако не сполучатъ да ѭ принудатъ, за да се обѣщае да вземе любящий ѭ момъкъ, послѣдний разваля дѣвството ѝ. Това безчестно срѣдство накарва най-послѣ момата неволно да преклони глава предъ насилието. Тя се рѣшава да вземе момъка не отъ любовь, а само защото ѭ е срамъ обезчестена да се завърне при своитѣ родители, толкосъ повече, че никой другъ вече може да ѭ вземе такъва. Тогава незабавно ставатъ и дохождатъ въ града при духовното началство, което, отъ какъ ги испита и се увѣри отъ отговора имъ, че тѣ доброволно искатъ да се вэматъ, дозволява имъ да се вѣнчеятъ, слѣдъ като си заплатятъ опредѣленната за вулата стойность.

Такива свадби тоже не сѫ редки въ Кюстендилско; а като слѣдствие отъ тѣхъ, не сѫ редки и распущанията между такива съпружества. Често по тоя случай съпружеството като се яви предъ надлежното духовно началство, между друго слушашъ жената да казва на мѫжътъ: *„Да кажем ли бре, какo си правил със мене, със како си ме земал.“*

X. Годежни и свадбени обичаи въ града Кюстендилъ.

За да се харесатъ мома и момче въ града, има си особни баби, които всѣкога по това заобикалятъ и на които труда не остава за лудо. Една отъ тѣхъ отива при родителитѣ на момата и имъ казва: „Избрала съм добрò мéсто за Вашата мома, нека е жива, а и прилика сѫ: едно остроумно, работно, привéтливо и набожно момченце е; вино, ракия не тура нà-уста, и нече да грешите чини ми се.“ Обърща се и казва на момата: „ А ти мори, óти не сакаш, що чé ти е тáмо, свекъръ свекърва нéма, самà че се шириш, кой че ти е колец.“ Сѫщата баба отива при родителитѣ на момчето ужъ за медъ не вишелъ огънъ или за друго нѣщо. Слѣдъ малко отваря разговоръ за момчето, като имъ казва: „Айдете женете вече момчето, защо се мачите сами; От нашата махала съм Ви избрала една момица дългокоса, прилична, една е хубавица да ѝ се не нагледаш; благодумна, насмéшна, работна, сама си крои фустани и шие, сè ѝ се чудат у махалата; оно да ти направи тантели та да видиш, със очи що види съ рѫцѣ го ствара; знае да чете и да пише; она у дома им мéси, готви и дочеква гости; неможат без нея, а сакат им ѭ от много места, и вчера са прашували нéкои, но колкото за у Вас, че ѭ дадат, само реч пущете че ѭ сáкате, и нече да грешите, че ме помните, на лѝ че се ставиме ютре.“ Единъ отъ тамошнитѣ ѝ казва: „Бабо, бабо, кога изгорим

язе и да носа црн век до дека съм, а́ се ставиле, а́ се ич не ставиле, се ми еднò чини.“ Отива си бабата и наговаря за кондури.

Годежътъ.

Когато се съгласятъ и двѣтѣ страни за да се ородатъ, на опредѣленно врѣме и на младъ мѣсецъ свекъра, свекървата и нѣкои отъ родата имъ събиратъ се и съ бъклица вино, ракия, погача вараклия, леблебия, сухо грозде размѣсено съ шикеръ и др. отиватъ увечерь въ момата, гдѣто ги посрѣщатъ най-любезно. Тамъ слѣдъ приятни и весели разговори, момата излиза да почерпи по редъ гоститѣ за да ѭ благословятъ. Подиръ това изважда и подарява отъ собственни нейни ръчни произведения, кому чорапи, кому кошуля, кърпа и др., а на момчето си праща особенъ бохчалъкъ. На походу гоститѣ ѭ подаряватъ отъ своя страна съ пари, и тя ги испраща, като имъ цѣлува ръка.

Нѣкои правѭтъ и вторий годежъ, който става по-тържественъ и съ свирни и пѣсни. Тоя годежъ наричатъ *китката*, защото отъ страна на момчето занасятъ на момата китка нанизана съ жълтици, между които турятъ една пендарка. Когато обаче не става и вторий годежъ, китката занасятъ отведнъждъ съ всичко друго на първий и едничкий годежъ.

На сутреньта момчето съ нѣколко приятели и другари отива въ баба си да ѝ цѣлува ръка, а също и момата да цѣлува нему ръка. Въ тоя случай бабата му забожда на челото китка съ жълтица, и тò отъ своя страна подарява момата съ една жълтица.

Свадбата.

Три дни преди свадбата, именно въ петъкъ, нѣколко жени съ деверитѣ занасятъ въ момата боя за коситѣ на главата ѝ, заедно съ обѣщаннитѣ отъ момчето подаръци за новата рода, като: чохи, басми, шалове, кондури и пр. Тоя обичай наричатъ *Кутлия*.

Въ сѫббота правѭтъ момино хоро, а на вечерьта въ сѫщий день събиратъ се у момчето роднинитѣ му на вечера, подиръ която отиватъ въ момата и доволно врѣме тамъ прекарватъ въ увеселение. Като се разотива всѣки въ своя си домъ, момчето отива да спи тая вечерь въ кѫщата на кума си.

На утреньта въ Недѣля вѣнчанието се извършва въ черквата веднага слѣдъ Божественната литургия.

Завърщаньето на младоженцитѣ отъ тамъ до кѫщата на момчето става тържественно съ кеманета и свирки и съ много народъ—всички поканени. Слѣдъ обикновенното тамъ почерпуванье и благословии, всѣки отива по дома си. Въ сѫщия тоя день моминитѣ родители испровождатъ на момата всичкитѣ нейни постилки, завивки и дрѣхи, които натоварватъ въ едни кола, и за да се види че има ужъ много нѣща, натурватъ въ колата толкова праздни ковчази и чужди юрганье, колкото могѫтъ да се поберѫтъ, и послѣ единъ по единъ ги възвърщатъ на мѣстото, отъ гдѣто сѫ взети.

Подиръ една седмица отъ свадбата женитѣ съ невѣстата правѭтъ Невѣстинска баня, називаема по турски „*Гелинъ амами*“ която става тъй: Момчето откупва една баня, въ която отиватъ да се миятъ невѣстата само съ нѣколко отъ роднинитѣ и комшийкитѣ ѝ. Тамъ занасятъ различни ястия и пития, угощаватъ се и между другитѣ пѣсни пѣятъ и слѣдующата:

„Собрали се, Яно, набрали
Двесте моми мелнишки,
Яна да плетат и расплетат:
Сос бисер са ѭ низали,
Сос злато са ѭ златили.
Яна на моми говореше:
Мили мои друшки!
Нà-криво ми патèц поставете,
И сноши са ме за това карали."

XI. Обичаи при ражданье.

При ражданьето по селата редко става нужда отъ бабици (акушерки). женитѣ раждатъ дѣцата си повечето сами, и тò на полето, у гората, на нивата и въобще тамъ, гдѣто се случатъ на дневната си работа; виждашъ само у вечерь да носѭтъ въ скутата си плачуще дѣте. Изведнаждъ домашнитѣ приготвуватъ на лехусата до огъня сламено легло, гдѣто ѭ полагатъ и завиватъ добрѣ, като турятъ надъ главата ѝ катранъ въ една црепка, нищелки, съ които ткаятъ женитѣ, гребенци, съ които чешлятъ вълна и възъ гребенцитѣ чесновъ лукъ. Тогава за да упазятъ майката, както и дѣтето отъ таласѫми, навяци (пилци, които пискатъ нощемъ) и разни нефели, не оставятъ да гасне огъня въ огнището, тъй като кáзанитѣ сѫщества били бѣгали отъ огъня. Между това до 40-й день пазятъ доилка жена да не сѣднува до лѣхусата, за да ѝ не вземе и отнесе съ себе млекото. По сѫщата причина лѣхусата не казва на посѣтителитѣ си сбогомъ, нито тѣ ѝ казватъ сѫщето. Вечерь отъ рано не изнасятъ повънъ огънь, нито свещь, за да не плаче дѣтето, което доклѣ се крьсти, не оставятъ майка му сама, а гледатъ да има при нея всѣкогашъ крьстенъ човѣкъ, па макаръ било и едно дѣте.

Съ малки нѣкои исключения, въ града тоже и сега по̀-голѣмата часть отъ населението варди поменѫтитѣ обичаи при ражданьето, само че тукъ работата не става безъ бабици, и тъй както се случи. Между друго тукъ щомъ роди жената, бабицата ѝ врързва косата на главата отпредъ и прави ѝ бѣлегъ на челото съ модрило (синило,) за да не урочаса. Слѣдъ това омива ѝ лицето съ студена вода, въ която предварително спуща живи жарки (угорени въглища), и отъ която ѝ дава да пие на три пѫти за здравѣ, като кади както нея, тъй и дѣтето съ нѣкакви кости и вехтъ гьонъ, згорени на огъня. Подъ зглавницата на лѣхусата турятъ кучешки глави, или отъ вълкъ нѣщо, за да ѭ учуватъ отъ огрaма (вънкашна болесть.)

Кога урочаса дѣтето, лѣкуватъ го тъй, споредъ както се каза въ реда за народнитѣ лѣкувания. А за да му неизрастне негдѣ по тѣлото мъртва кость, обичай е да го кѫпятъ на задушна сѫббота у вода, въ която турятъ пшенични зърна и нѣкаква кость.

На 40-й день лѣхусата като взема очистителната си молитва по християнский обичай, отива заедно съ бабата и дѣтето най-напредъ у кума, а послѣ у други роднини. Тогава тя непременно трѣбва да отиде най-малко у три кѫщи, за да не роди три години.

XII. Крьщелни имена.	Майчини (га̀лени) имена.
Атанасъ	Тасѐ, Ташо, Та́ско, Аце.
Анастасъ	Та̀ско, Анѐ, На́се, На́ско
Ангелъ	Анге́, Ангелко, Ангелушъ
Ангелина	Гина, Янча
Александръ	Санде

Анастасия	Цика, Сия, Сийка
Анатолия	Толето
Анна	Аница, Аника, Анушка
Боянъ	Бойко, Боже, Боце
Василъ	Васе, Васко
Велинъ	Вене, Вѐлче, Венко, Велко
Василикия	Васка, Васа
Виктория	Викто, Вито, Торе
Георгия	Гоге, Гьоше, Гяче, Гьоре, Джоре́, Джо́рго, Гоги̂шъ, Джо̀ка
Григория	Глигоръ, Гико
Гюргена	Гица, Гула, Гоца, Гуга, Гюра, Гюрга
Димитрия	Мите́, Митю, Димчо, Димишъ, Митре́
Дойчинъ	Доче, Донко, Доле
Дамянъ	Димчо
Димитана	Митра, Митка, Ми́та
Елена	Еленка, Енка, Ена, Еленчето
Екатерина	Катерина, Катина, Ката, Катица
Златанъ	Златко, Злате
Захария	Заре, Зашо, Зане
Зве́зда (Дзве́зда)	Зенето
Иорданъ	Дане, Данко
Игнатъ	Иго, Ицо
Иванъ	Иованчо, Иованъ, Иовчо, Ване, Ио̀ве
Иосифъ	Иосе, Иосимъ
Илинка	Лика, Ика
Ирина	Ринка, Рина
Костадинъ	Коте, Коце, Кочо, Косто
Кирилъ	Кире, Ки̂рко
Люба	Любица, Любе
Миленъ	Миле́нко, Мицо, Мило, Милко
Мария	Мийка, Марийка, Мариола, Мара, Маца
Михаилъ	Михалъ, Миалчо, Миле, Миленъ
Милена	Мица, Милица

Магделена	Магда, Магдето, Мáга,
Никола	Нико, Нике, Николѐ, Колю
Петръ	Петрѐ, Пене́, Пенко, Пейчо
Павелъ	Павле, Пале, Панчо
Пантелеимонъ	Пантеле́, Панте, Пале
Панаиотъ	Панаиотко, Пане, Иоте
Прокопия	Проте, Тоте, Копе
Райна	Райнето
Стоянъ	Стоянчо, Цоне, Стою
Спиридонъ	Спиро
Стоименъ	Тиме́, Томе
Сотиръ	Соте́
Стефанъ	Стефчо, Сте́фо
Стойчо	Точе
Симеонъ	Симо
Тодоръ	Тоше, Тошко, Тодорчо, Тоде
Трендафила	Дале́, Дáфка, Тре́на
Филипъ	Фильо, Фике, Фико, Фи́лчо
Цвѣтанъ	Цеко, Цоле, Цене, Цве́тко
Христо	Ристо, Итко, Ицо
Янаки	Яню, Нане, Накѐ, Начѐ, Яне́, Янко, Янáчко

XIII. НАРОДНИ БЛАГОСЛОВИИ.

„Во име о̀тца!
И кака Гоца,
Кака Вукана,
Кака Докана,
Кумица Яна,
Кумица Стана,

Кумица клишня,
Ва́рвара Яна,
Кумица Вишня,
Коларе́ва Петкана,
Трунта Пупи́на,
Джа́сна Говедарѐва,
Препнѝ кука Райко,
Наметнѝ гуня Трайко,
Жлтовунен Илия,
Кума Радоѝца,
Със кривата гайдурѝца,
Дупнѝ дупка решетàр,
Провалѝ дупка на врх перчи́к,
Тия са сите еднà родà,
Нека са на помош.
Помòзи Боже! добро и здравѣ!
Каде до'одили,
Добро приносили;
Сега сме дошлѝ у Господина
Нашего домакина (името му),
Богъ да му 'арииже:
Чесни добри синове,
Че́сни Добри черки;
Да го старокумат,
Да го старосва́тат,
На девето и десето село,
На зеле́ни и вра́ни конье́,
Със сини се́дла,
И позлатени узди;
А он да се носи и поднòси,
Какò мрена риба по длбинѝ,
Како Сокол по висинѝ,
Како куковица със ясен глас у
зелена гора.
Още Господ да му даде:

Криво ралце и босилкьова копраля,
Да разоре, да раскопа,
Да раскопа длги ниви,
На нивите купни да му се пре-
валят
И крхсци да му се прекладат;
На малката нива на крайо крушка,
На крушката люлькя,
У люлькята момченце,
Како злат Божи крстéц;
На рáмо му кóван кривак,
На плéчи му янджичка
Със тъ'нки игли извезена,
Ножъ'к му, рожъ'к му,
Огнилце му, посекалце му,
И отъ лева му страна лажичняк.
Това що е у чашата, ако е бело,
Бели му овчици, пуни трлици;
Ако е червено, червени му кобили,
Пуни обори; Ако биде сребрно,
Сребро му се леяло и ковало
И преко праг пре'одило,
Како лет на Иован-ден."

„Ей! Боже поможе!
Кой каде може;
От дека тая,
Отъ тамъ и друга.
Моя чашка длбочка,
Дека ми беше отóчка,
По край плот се сплитал,
Та за тебе питал."

„Ей! Боже мили!
Дека яли и пили,
Тамо вуци вили;
На секо кьоше́ по чуше́,
А на оджако буел.
Колко са врби по реката,
Толко му врги по главата.
Да му даде Господ:
Орло̀ви ногти и камилешка шуга,
Та да се чеша, да се чеша,
Три дни далек да се чуе.
Викайте Аминъ.“
— Гоститѣ викатъ „Аминъ“.*)

XIV. Свадба на комара.

„Цуцул пасѐ гове́да,
Цуцули́ца по не́га;
Оздо̀л и́де лиси́ца,
— „Бог пома́гай цуцуле!“
— „Дал Бог добро̀ лиси́цо!“

*) Обичай е штото, когато нѣкой отъ гоститѣ стане да блогославя, останѫлитѣ гости на всяка негова дума казватъ „аминъ“. Въсползуванъ отъ тоя обичай често се намира по нѣкой шегобиецъ та, въ средъ най голѣмата веселба ште стане съ пълна чаша и бърже бърже, да не усетѭтъ останѫлитѣ гости, ште изговори и подобна на горнята благословия (проклетия). По обикновенному гоститѣ си викатъ „аминъ“; но като свърши шегобиеца благословията си, тѣ се досѣштатъ, че думитѣ имъ „аминъ“ не сѫ били *на мѣстото си*. Това произвежда обштъ смѣхъ между всички.

„Що и́ма, що не́ма у се́ло?“
— „Комàр сва́дба чи́неше,
Му'à мома́ про́сеше,
Мра́вки му о́ро и́гра'а,
За́яци му гайди дурле'а, *)
Пе́тли му дрва це́пе'а,
По́вече се ко́ле'а;
Коко́шки ги но́се'а,
По́вече ги губе'а;
Въшки му о́гин кладе́'а,
По́вече са горе́'а;
Буи **) му дво́ри мете́'а,
Лиси́ци се плете́'а,
По́вече се скубе́'а;
Кучетата ла́е'а,
Вуци ***) гостѣ и́де'а,
Бумбар во́да несеше,
Ме́чка му те́сто ва́ляше,
Пòвече го ла́паше;
Мече́тата пла́че'а,
Ме́чка майкя им ве́леше:
Тра́йте, мече́та, тра́йте!
Сегà ма́йкя че Ви ме́си,
  Погача че ручате.
Мачòр ****) вино то́чеше,
Му'à му момà све́теше;

*) Дурле'а—свирѣха
**) Буи—Бълхи
***) Вуци—вълци
****) Мачòр—котакъ, котаракъ, мачокъ

Расрдѝ се мачòро,
Та си удáри му'àта,
Спрпешкà се *) му'àта.
  Брé, бржете сéляню!
  Брé, скòроте селяню!
Денесéте казано, **)
Да вåриме му'àта,
Да не òйде мрцѝна:
  На стáрците главáта,
  На бáбите шкембéто,
  На децáта превцáта,
  На момѝте лойтà,
  Да си мáжат косѝте,
  Да не вáщат въшкѝте."

---

*) Спрпешкà се—катурнѫ се, търкулнѫ се
**) Казàнъ—котелъ.

СЪДЪРЖАНИЕ.

ПЕЧАТНИ ПОГРѢШКИ.

Стран.	Редъ	Напечатано	Чети
10	3	гости	госѣ
12	предпослѣдний	Като	Които
17	бѣлежка	Бегите	Беште
18	послѣдния	праша	прашаш
19	3	Защо	За
20	9	брѐа	бéра
„	бѣлежка	Немòй	Немой
35	15	никаква	друга
57	въ пѣсньта	Клате	Елате
61	27	роднини	роднини
64	въ 1-та пѣснь	при'бди	при'бди
„	послѣдния	Магаршéки	Магарéшки

Заб. — Тѣзи сѫ пó-важнитѣ погрѣшки, които успѣхъ на бързо да забѣлѣжѫ. Другитѣ пó-малки, особито въ ортографията въ първитѣ коли, молѭ читателитѣ сами да си ги поправѭтъ и да ме извинѭтъ за тѣхъ, тъй като не можехъ да присѫтствовамъ при отпечатванието на книгата.

Издателя.

Михаил Арнаудов

САМОВИЛИ

И

САМОДИВИ

Мàренъ те убилъ!
(Народна клѣтва)

Отъ

Св. Петръ Цв. Любеновъ.

СОФИЯ
Типо-литография на Б. Зилберъ
1891.

САМОВИЛИ

И

САМОДИВИ

Мàренъ те убилъ!
(Народна клѣтва)

Отъ

Св. Петръ Цв. Любеновъ.

СОФИЯ
Типо-литография на Б. Зилберъ
1891.

ПРЕДИСЛОВИЕ.

Добритѣ отзиви на печата, както и на разни достоуважаеми лица, при появяванието на Сборника ми, издаденъ прѣзъ 1887 година подъ название „Баба Ега“, ме насърчиха да издамъ и настоящата книга „Самовили и Самодиви“. Ако и да имамъ още събранъ материялъ отъ народни умотворения, но напечатванието му ще зависи отъ приема, който ще се направи между читателитѣ на настоящата книга.

Както въ първата ми книга, тъй и въ настоящата се срѣщатъ думи такива, които на мнозина може да се виждатъ галатни, т. е. неблагонравни; но азъ именно тамъ съмъ обърналъ най-голѣмо внимание, за да запишѫ и схванѫ точно всичко онова, което е останало по предание да се говори, особно между селското население, било то благонравно, или не.

Нѣкои сѫ на мнѣние, че книги съ подобни думи не трѣбвало да влизатъ въ рѫцѣтѣ на дѣцата; но нѣма за какво, понеже дѣцата такива думи научаватъ много по́-рано отъ своитѣ родители, като ги изговарятъ прѣдъ тѣхъ безъ всѣко стѣснение. Слѣдователно, трѣбва ли да се крие онова, за което се говори

и е извѣстно всѣкому? — Въ Сборницитѣ на другитѣ народи като се срѣщатъ много по́-неблагонравни думи, да ли дѣцата на тѣзи послѣднитѣ не прочитатъ казанитѣ сборници, и да ли най послѣ онѣзи хора не сѫ нравственни и съ въспитание?

Като се надѣѭ прочее, че и отъ настоящата книга нашитѣ млади филолози ще намѣрѭтъ нѣщо да исчерпѭтъ за обогатяваннето на язика ни, просѭ снисхожденіето имъ за недостатъцитѣ, които би срѣщнали въ нея.

1 Юлий 1891 год.
г. Кюстендилъ

Свѣщеникъ: **Петръ Цв. Любеновъ.**

I

Народни лѣкувания, баяния, магии и врачувания.

Цѣрението между простото население, както всѣкждѣ въ България, тъй и тука се извършва чрѣзъ разни треви и билки, които бабитѣ събиратъ повечето прѣзъ м. м. Априлий и Май, за да имъ служатъ въ запасъ, прѣзъ цѣлата година. Най-важното е обаче, че тѣхното цѣрение се придружава всѣкогашъ съ баяния, магии и врачувания. Въобще когато се случи да се разболѣе нѣкой и не сж въ състояние да разберать болѣстьта му, мислжтъ, че болния е наждрапалъ[1]) върху нѣщо и слѣдователно оградисалъ е, за което го и питатъ: гдѣ именно е спалъ, дома или по работата си на кжра; подъ какво дърво, дали на вакъфско мѣсто и пр. Въ такъкъ случай за лѣкуванието му взиматъ слѣдующитѣ мѣрки:

Приготвуватъ отвечеръ въ паница единъ видъ шербетъ отъ захаръ, или отъ нетопенъ медъ, който (шербетъ) оставятъ да пренощува вънъ на открито, и на другия день утриньта рано съ него мажатъ и триятъ цѣлото тѣло на болния. Остатъка отъ шербета запасятъ тамъ, гдѣто мислжтъ, че болния е оградисалъ и съ него чрѣзъ босильокъ пръскатъ онова мѣсто, палятъ тамъ свещи и съ страхъ и благоговѣ

1), нагазилъ.

ние споменаватъ за болѣстьта, като я наричатъ „Майчица наша“, за да я не улютатъ. Между това баятъ тъй:

„Ако стѐ ста́ри бащѝ,
Да стѐ, просте́те ни;
Ако стѐ, стари жени,
Да стѐ, простете ни;
Ако стѐ млади бра́йки,
Да стѐ, пуще́те ни, пуще́те ни“.

Горния начинъ на лѣкувание извършватъ нѣколко утрени по редъ.

Относително малки дѣца когато се разболѣватъ, лѣкаркитѣ баби, като мислятъ, че сѫ урочасани отъ нѣкого, вземать една паница, наливатъ въ нея вода и пускатъ вѫтрѣ угорѣли вѫглища (жарки), като прѣдопрѣдѣляватъ всѣки вѫгленъ за особно лице, и по вѫглена, който писне въ водата, разбиратъ кой именно е ималъ лоши очи, та е урочилъ дѣтето. Тогава, по явенъ или по таенъ начинъ, отрѣзватъ отъ дрѣхитѣ на това лице една каквато и да е часть, тургатъ я врѣху огънь и кадѫтъ съ дима ѝ дѣтето, като същеврѣменно го запойватъ и омиватъ съ помѣнѫтата вода. При това баятъ слѣдующето:

„Истровниче, ути́чняци!
Дека сте били та̀мо си иде́те.
Да се растурите, да се разйдете:
Како роса̀ от ливади,
Како магла от поље,
Како прах от тупа́н,
И како орач от ора́ње“.

При кѫпанието на такъво нерасположено или слабичко дѣте, бабитѣ баятъ тъй:

„Пошло́ ми е малко дете́,
Ус пруке пис пруке,

Сретнала го е сржчовадица,
И му е кржв испила,
И сржце преварила.
Сретнала го е божя майка Богородица,
и му вика: крвопийнице, сржчовадице!
Това ми е детенце,
Крьстосано, миросано,
Сос десна сиса задоено,
И сос друмниче [1]) запоено".

При успиванието на урочасало дѣте, майкитѣ обикновенно търкатъ съ прьстъ челото му и изговарятъ:

Црна крава, црно телѐ отелила,
Самá го е отелила, самà го е урочила,
И самá му уроци олизала".

Тѝя думи повтарятъ три пжти. Слѣдъ това лизнуватъ челото на дѣтето и плюватъ на земята.

Отъ подлютвание на рани или друго нѣщо на дѣцата баятъ:

„Урок иде над пут,
Урóчица под пут.
Почудѝ-се и подзверѝ се [2]) урóк,
Що да прави със урочица.
Па се поцр'воли'а, грамоли'а, [3])
А онà се почудѝ и откинà му
От лѐво мудó влакнó,
Та растурѝ, разидé,
Землени длжбини и Небесни висинѝ".

---

[1]) Лай-лай кучка.
[2]) Почуди се.
[3]) Борба съ ржцѣ.

Пошла́ е ква́чка сос крьвава клюпи́ца и крьвави но́дзе. Вр'ни се ква́чко! Ра́на се улюти́ла и пуща се́какви мжскавици — светка́вици. Вржни се ква́чко! Да изметеш, да изринеш рани сос нодзе́то, да испа́'аш ра́ни сос крила́та, да оле́кнат, да оздраве́ят како зелье у градина.

Сама́ секира у го́ра ошла́, сама́ си е др'ва набра́ла, сама́ ги е и донела, сама ги е наклала, сама́ си е лек намерила.

Заб. Слѣдъ баянието плювнуватъ на ра́ната.

Отъ уплашвание, или виждание нѣкое чудовище баятъ на дѣцата тъй:

„Оздо́л и́дат чудни люгѣ,
По чуден пут:
Чудни секи́ри но́се'а,
Чудна го́ра сосе́ко'а
Чуден за́мет[1]) напра́ви'а
Чудни о́фци дока́ра'а,
Чудно мле́ко намузо'а
Чудно си́ренье подсири'а,
Чудни цади́лки тури'а,
На чуден гржб нагржби'а,
На чуден пазар прода́до'а,
Що е чудно апна́ло,
Се́ е чудно пукна́ло".

Баяние отъ набой, т. е. смазано и натрътено.

„Скокоте́ло, боботе́ло.
Отъ цржвѣ се не оте́ло".

---

[1]) ограда.

Тия думи бабичкитѣ повтарятъ три пѫти и плювнуватъ.

Баянье отъ измѣстенъ пѫпъ.

Отъ несмиланье храната въ стомаха и червата образуватъ се газове, които причиняватъ болки въ корема. Това наричатъ избегвание или измѣствание на пъпока.

Ето за това какъ баѭтъ:

„Ра̀стави се го́ра! Ставѝ се го́ра,
Ра̀стави се во́да, Ставѝ се во́да,
Ра́стави се не́бо, Ставѝ се не́бо,
Ра̀стави се зе́мя, Ставѝ се зе́мля,
Ра̀стави се слѫнце, Ставѝ се слѫнце,
Растави се ме́сец, Ставѝ се ме́сец,
Ра̀стави се воденица, Ставѝ се воденица,
Ра̀стави се валявица. Ставѝ се валявица,
Ра̀ставете се офци, Ставѝ'а се о́вци,
Ра̀ставете се ко́зи, Стави́'а се ко́зи,
Ра̀ставете се гове́да, Стави́'а се гове́да,
Ра̀ставете сə ко́нье, Стави́'а се ко́нье,
Ра̀ставете се свѝнье, Ставѝ'а се свѝнье,
Ра̀стави се вук, Ставѝ се вук,
Ра̀стави се мечка, Стави́ се мечка,
Ра̀стави се за́як, Ставѝ се за́як,
Ра̀стави се лисѝца, Ставѝ се лисица,
Ра́стави се куче, Ставѝ се куче,
Ра̀стави се маче, Ставѝ се маче́,
Ра̀стави се змия, Ставѝ се змия,
Ра̀стави се гущер, Ставѝ се гущер,
Ра́стави се па́покъ. Ставѝ се па́пок.

Баянье отъ уплахъ

Дойди пла́ху, до́йди уплаху!
Не' о́ди по жи̇ли, не' о̀ди по ко́сти,
До́йди си на место́то.
Кога си бега́л, тогай до́йди:
Ако си за́ран — заран до́йди;
Ако си на пладне — на пладне дойди;
Ако си ве́чер — ве́чер до́йди.

Баянье отъ Аба [1]

Отсе́кох аба́, растурих я. Оно бе́ше помисли̇ла гла́ва да му отсече: я му аба̀ отсеках, главата му остана̀. Она́ се беше задала́ колку папица; роньи се, троши се отъ са'ат на са'ат (часъ), остана си колку лажи̇ца; От лажица остана́ колку ца́ревично зржно; От царевично зржно остана́ колку ечмено зржно, от ечмено — пченично; от пченично — ржжено; от ржжено — про́сено; от просено — маково; от маково — прах и пепел. Растури се, отдигна́ се како прах и пепел.

Баяния на око отъ наметка (очоболъ) [2]

Наме́тниче, бе́сниче!
Беш, беш, бе́сна кучко!
Надуши̇х я тѐбе,
Дури́ не си̇ ти́ ме́не.
Полете́ла куса кучка,
Црвена ква́чка,
Сос црве́ни пи̇ленца,
Сос црве́ни глави̇ци

---

1) 46-та стран. I книга „Баба Ега“.
2) [illegible]-та *стран.* I книга „Баба Ега“.

Сос црвéни крйлца
Сос црвéни ноктета
Че йде у голема нива,
Да рйе бéла пченица,
Да рáни крѫвави пйленца.
Насрéща ю Божя мáйкя,
Божя мáйкя Богородица.
Дéка че идеш куса кучко,
Црѫвена квачко?
— Че идем у голема нива,
Да рием бéла пченица.
— Врѫни се куса кучко,
Црвена квачко!
Не рий голема нива,
Не вáди бéла пченица;
Но йди у Стояна, у óко у наметка
Сос ножици да изрият,
Сос крйлца да испа'ат,
Сос клюници да исклюят,
Сос срéбрни ноктета
Да изгребат, да расчистат,
Да се разясни, какò ясно небо,
како огледало,
Да облáгне óко, како пресно млеко.

Света Петко, Света Недéльо, Св. Богородице! Ние сме сос очи, амá сме безъ óчи; Ние не знаеме каде да одиме. Опростéте ни! Ние кáща изметéме, амá не знаеме кадé . . . . сметлището фрѫляме; елй сте при нас, или сте по нас. Нйе вас искаме, вас молиме, кога нйе прегрешиме, молби да приемате. Като ни наша бóлка страшно разболй, вие да допратите, триста и седмесé пилища из света гóра, из светá вода, наши болки да растурал.

с нодзе да изрият, с клюнци да исклюят, с лопати да изринат, с метли да изметат, с крила да испа'ат, како прах от тупан, како облачини по небо, како маглѝ по планини. Откина'а го, растури'а го како цѝгански мржсо́ль[1]).

Бе́сна ржтка, бе́сен ржт го́ньи: улови́ го удави́ го. Бе́ште злини нема работа тува за вас! Иде́те по убавиниѝ и гиздавини, по ме́ки постелки и по еврейки. Наши постелки сж от тржнье, 3 возгла́вници, и они сж прашливи и вашливи.

Заб. Слѣдъ баяньето откъсвать влакно отъ главата на болния, за да се откѝне наметката и укатъ (духатъ) чесенъ лукъ въ окото.

Когато нѣкоя болѣсть или рана се усили, баятъ тъй:

Вѝка пла́че Иова́н, вреден юнак,
Гла́си до не́бо, слжзи до зе́мля.
Дочу́ла го бо́жя майкя, Богоро́дица.
Що тѝ е Иова́не, вре́ден юначе, та плачеш?
— Излезна ми люта рана,
Та се подлютѝ, та се подбудѝ,
Та ме мжска, та ме стреца,
Та си викам, та си плачем.
— Не бой се, Иоване, вре́ден юначе!
Че омине, че обла́гне люта рана.
Ете́ отжт иджт 77 дунгерина,
Носат седмдесѐ и седм секѝри,
Носат седмдесе́ и седм триво́ня,
Носат седмдесе́ и седм свржадела,
Носат седмдесе́ и седм моти́ки,

---

[1]) Сопоаъ.

Носат седмдесе́ и седм лопа́ти,
Носат седмдесе́ и седм метли.
Сос секири че исечат,
Сос тривоње че претрият,
Сос сврждли че изврхтат,
Сос мотики че ископат,
Сос лопати че изринат,
Сос метли че изметат.
Че иса́'не подлюта,
Како су'о држво у го́ра,
Како́ боси́льок у градина,
Како здра̀вец у грамада;
Че оме́кне, че облагне,
Како пре́сно млеко.

Баяния отъ бодежъ

Лѣкарката баба взема лененъ конецъ, заставва надъ болния и дума: Сто́й боде́жу, не боди! Да ти кажем ле́нени мжки. Тогава захваща да превързва конеца за да се завържe бодежа, и на всѣко превързванье изговаря по една дума, именно: орал, влачѝл, чешал, пре́л, плювал, мотал, сновал, уводил, ткал, бели́л, сушил, на труба шѝл, облачѝл, прал и пр. Слѣдъ това плювнува на вжзела и го връзва на ржката на болния. При това за бодежъ баятъ и тъй:

Сто́й боде́жу, не бо́ди!
Я че кажем, кого да боде́ш:
Ко́йто о́ре и яде́, ткае и яде́,
Того́ва боде́ш да боде́ш.
Изсилѝ'а се 77 во́ла,
Заиграли се, забо́ли се;
Па се заигра'а 77 кржвняка,

Се́ де́вет години.
Излете́ се Вла'йнка цржнобратка;
Сто́йте воло́ве, не бодете!
Стоян си́лен бодеж има,
Иде́те тамо да разбодете,
И да растурите бодеж.
Омина бодеш, како легко пе́ро.

Баяния отъ усофъ

Усо́фъ наричатъ когато отечатъ и болятъ цицкитѣ въ жепа и баятъ тъй:

Усо́ф пасе́ по су'о брждо.
Там го пасат трѝ мо́ми, три сестри:
іедна е глуха, іедна не́ма и іедна сле́па.
Залете́ се усо́вяк низ глу'а гора,
Докачи усоф, однéсе усоф.
Дурѝ глу'ата да чуе,
Дурѝ слепата да вѝди,
Дурѝ не́мата да вѝкне,
Докачѝ усо́ф, одне́се усо́ф,
Растури, омекна.

Усо́ф пасе́ по полѣто: іедин нем, друк глух, трети слеп. Провикнà се усо́ф; Чу го вук, удави го. Разне́се се како магла по ржтинѝ и брежинѝ; како мо́ми по юнаци; како дарове по сватове и како прах на тупан.

Баянье на яйце.

Когато женитѣ по насъ запретватъ въ огъньтъ яйце, за да не пукне, плюватъ на него три пжти и баятъ му тъй:

„Кога бйде чифутин на оранье,
Тогай да пукнеш!“.

Освѣнъ бабитѣ лѣкарки, има мѫжье и жени, на които простолюдието гледа, като на единственнитѣ лѣкари и тича при тѣхъ за всѣкъква помощь. Нѣма нужда тукъ да излагамъ лицата, показани въ първата часть на книгата „Баба Ега“, които играятъ подобна роль въ кюстендилско; ще кажѫ само за нѣкои на послѣдне открити отъ мене.

Въ селото Драмча (Пиянечко село) е извѣстенъ единъ вражалецъ, по име Гьоре баба Петканинъ, както и една жена па име Митра Стаменкова, които по гледанье на рѫка, предказватъ щастието на човѣка и числото на годинитѣ, които има да живѣе, познаватъ ако човѣкъ е женепъ или не и пр. Главната обаче тѣхна специалность е да познаватъ и исправятъ кривитѣ ребра на неплоднитѣ жени, понеже тия криви ребра били причината на тѣхната безплодность. Предъ видъ на това лѣчение, около тѣхъ се стичалъ многоброенъ народъ. Именно около 1870 г. тѣ сѫ обиколили тържественно цѣлото Пиянечко (въ Турско врѣме всичкия Пиянецъ е влизалъ въ Кюстендилский окрѫгъ), като влачили подиръ себе си цѣли товари съ хлѣбъ, вълна, масло, сиренье, вехти дрѣхи, овци, кози и пр. пр.

Друга една лѣкарица отъ Пиянечкото село Каменикъ, по име Петкана, лѣкува неплоднитѣ жени съ тръляпье, подиръ което има обичай да ги увива у една голѣма черга да спиятъ колко два часа, за да се хване лѣка; а отъ друга страна, много пѫти когато болната домакинка така е покрита и увиена да спие, баба Петкана знае да поскѫтнува и прибира

съ торбичката си разни покжщнини, като: дрѣхи, ризи, чорапе, паници и пр. и се измъква да я не видатъ.

Въ гр. Кюстендилъ има такава лѣкари певече измежду Турцитѣ. Слѣдъ умиранието на прочутия Шехъ — Ахмедъ Ефендия, синъ му Хюсеинъ ефенди остава достоенъ неговъ наслѣдникъ. Той лѣкува болнитѣ отъ треска, като къса отъ себе си парцали и имъ ги дава да се кадатъ съ тѣхъ; при това имъ връзва на ржцѣтѣ и на шията разни нѣща и духа имъ на лѣво и на дѣсно. Това сжщото е правилъ до скоро нѣкой си Таиръ ефенди.

Най прочутата обаче за сега въ Кюстендилъ лѣкарка, е една була,називаема *Ходженицата.* При лѣкуванието си тя гаси съ вода угорени вжглища (жарки) и съ водата запойва болнитѣ, като имъ указва, гдѣ на кои мѣста и подъ кои дървета да се наливатъ съ водата. При това дава имъ да носятъ на шиитѣ си аймаплии (написани Мухамедови изрѣчения), или запечатанъ лѐшникъ, пъленъ съ живакъ. Лицата, които искатъ да се упазятъ отъ живакъ, напратенъ отъ неприятели, спуща върху имъ до три пжти едно колело, називаемо сжщо айманлия. Ония пакъ, които не могатъ да дойдатъ лично до нея, испращатъ ѝ ризитѣ си и върху тѣхъ спуща казаното колело. По покана тя отива и по кжщята да лѣкува. Наскоро се е ползувала отъ нея и една попадия въ града ни.

Едрата Сипаница

До освобождението ни по селата, за да се прѣдпазатъ отъ едрата сипаница (баба шарка), пресаждаха здравитѣ отъ ранитѣ на болнитѣ по слѣдующий начинъ: Щомъ се чуеше да се е явила нейдѣ болѣстьта,

събираха се и отиваха при първия заболѣлъ отъ тая болѣсть. Една отъ старитѣ жени пробождаше ржката на всѣкиго съ срѣбърна игла и туряше врѣхъ пущената кръвь отъ гнойта изъ циреитѣ на болния; а за да не останатъ бѣлези по лицето на болния отъ тая болѣсть, миеха му ранитѣ съ вода отъ квасецъ (мая за хлѣбъ).

Треската.

Треската различно лѣкуватъ. Нѣкои съличатъ болния (трѣскавия) голъ и го истриватъ съ коприва. Други го хвърлятъ голъ въ студена вода, или въ нѣкой виръ. Трети като го растриватъ, натоварватъ го съ желѣзо, ралникъ, бусѣ земля, колкото може да носи, и питатъ го: „що можеш да носиш, желѣзо ли, или земля, или треската?“ А той отговаря: „желѣзо и земля че нόсим, а нέ треската“. Това запитвание и отговоръ се повтарятъ три пжти.

Вънкашна болѣсть.

Вънкашна болѣсть наричатъ когато внезапно болния падне на земята полумъртъвъ, растреперенъ, и се изгубва.

Когато за пръвъ пжть се случи да пострада нѣкой отъ тая болѣсть, изведнжжъ и мълчешкомъ повикватъ нарочна лѣкарка баба, по распорежданието на която се извършватъ незабавно слѣдующитѣ:

Върху болния трошатъ мотовилка (едно голѣмо право дърво съ чепорки и отъ двѣтѣ страни, на което женитѣ мотатъ прѣжда) кинатъ, (откъсватъ) главата на едно кокошино пиле, което още не е пропѣяло, като казватъ: „глава за глава“. Тая ко-

кошина глава заравятъ въ земята подъ главата на болния, а останалата часть отъ пилето зготвуватъ и го раздаватъ като курбанъ. При това, околовръсть на болния ископуватъ вада, по която отъ къмъ главата му сипватъ вода, събиратъ я отъ при нозѣтѣ му и го запояватъ съ сжщата, а отъ тилътъ му пускатъ кръвь, съ която го захранватъ.

Нѣкой пжть събличатъ голъ болния и дрѣхитѣ му закопватъ въ земята, заедно съ живи животни. Мѣстото, на което трѣбва да стане това закопване опрѣдѣлятъ тъй: отсичатъ единъ ржкавъ отъ дрѣхитѣ на болния, напълнуватъ го (ржкава) съ прьсть (земля) и го хвърлятъ на далечь. Тамъ гдѣто падне ржкава, опредѣлятъ мѣстото, върху което отпослѣ сипватъ врѣла вода, за да се попари и унищожи по такъвъ начинъ злото.

Чумата.

По прѣдание приказватъ старитѣ, че когато е върлувала и по нашитѣ страни чумата, изморила е много хора въ кюстендилско. Като единичко срѣдство, което употрѣблявали въобще селенитѣ съ цѣль да се избѣгне и въспрѣ злото, е било слѣдующето: тѣ около връсть изорвали синоритѣ си и гдѣто се ставяли браздитѣ, поставяли затворенъ катанецъ (ключарникъ). Това изораванье обаче трѣбвало да стане отъ двама братя близнаци и два вола черни, сжщо близнаци, каквито тогава се намирали само въ селото Друмоаръ. Отъ края на с. Друмоаръ има Табачка махала, въ която се явила чумата, и за да не би да завземе цѣлото село, заорали прѣдварително синорътъ на селото си безъ тая махала. По този начинъ, като я не пустнжли, то тя отишла въ срѣщ-

ното село Долня Гращица (Кюстенд. окр.), гдѣто и уморила 73 души, отъ които нѣкои останжли незаровени, понеже селенитѣ се разбѣгали по сламенитѣ си колиби.

Приказватъ, че въ сжщото село имало по онова врѣме нѣкоя си баба Кита, която единъ пжть увечерь при докарвание отъ говедаря говедата въ селото, видѣла чумата въ видъ на двѣ моми съ плетени коси и съ гайтани, каквито обикновенно женитѣ носятъ тамъ, спустнжти отъ коситѣ на главата върху гърба на долу. Дѣдо Рано сжщо, 90 годишенъ старецъ отъ казанното село, казватъ, видѣлъ чумата, и то въ слѣдующето обстоятелство: като спалъ до огнището въ сламената си колибка, една нощь изведнаждъ скръцпала вратата, и ето чумата пришла да се огрѣе. Тя турила върху огнището едно гърненце, което носила пълно съ стрѣлки (стрѣлки разбиратъ угарци[1]) отъ борина, или дървца, палени отъ двѣтѣ страни), съ които ходила да стрѣля хората прѣзъ нощьта. Измокрена отъ нощната роса, съ дрѣхи раскъсани, съ разрѣшена коса, съ очи биволски, уморена, задремала до огнището. Дѣдо Рано растревоженъ и уплашенъ видѣлъ я изъ подъ покривката си и полегка — легка приближилъ, та ѝ открадналъ гърненцето съ стрѣлитѣ.

Като се разбудила и не намѣрила стрѣлкитѣ си, чумата почнжла да реве изъ селото като бѣсна, и ядосана бѣгала невидимо къмъ Горня Гращица. Въ туй врѣме чумата не дѣйствувала, понеже, както видѣхме, дѣдо Рано ѝ открадняхлъ гърненцето съ стрѣлкитѣ, а събирала по селото отъ ново угарци отъ борина. Въ това врѣме жителитѣ на с. Долня Гращица като мислили, че чумата е излѣзла отъ

[1]). Остатъци.

тѣхното село, въсползувани отъ тѣзи критически минути, веднага заорали синора на селото си, като захванѫли отъ Стачовий камень[1]), до който и свършили при срѣщането на брѣздитѣ, гдѣто по обичая турнѫли въ земята катанецъ заключенъ за вѣкъ; но чумата била вѫтрѣ въ селото имъ и отпослѣ се явявала на нѣкои лица и имъ казвала: „лошо вие направихте сос мене, затворихте ме у селото ви. Кога чуем други чуми да бият, я сама че бием селото ви“, за това и до днесь с. Дол. Гращица наричатъ „Чумино село“.

Грълоболъ.

За лѣкуване отъ грълоболъ лѣкаркитѣ баби на 1-й Май водятъ болния подъ нѣкое младо дърво, ябълка или слива, олюпватъ кората на дървото до кореня, и съ пресно яйце търкатъ болното мѣсто. Слѣдъ това заравятъ сѫщето яйце въ земята до самия корень на дървото, като изговарятъ думитѣ: „Кога роди ябуката, и яйцето да се испильи, тогàва и тѝ да порастнеш“.

При това често гърлото налагатъ и съ студенъ песъкъ, или топатъ го съ студена вода, догдѣто раната пробие и истече гнойта.

Зѫбоболъ

Варятъ дѫбови листа и шишарки (плода на дѫбовото дръво), съ водата, на които топятъ болния зѫбъ, или пакъ турятъ въ дупката на разваления зѫбъ червей, изваденъ отъ щупливи ябълки, съ което преминува болката.

---

[1]). Становий каменъ се нарича главний каменъ на селото

Куга.

Казватъ, че епидемически е вървувала нѣкога една болѣсть, прилична на чумата и холерата, наречена куга, на която признацитѣ сѫ били: модри (сини) и червени колелца по тѣлото, и никой живъ не е оставалъ отъ нея. За прѣдпазвание, износили умрелитѣ отъ тая болѣсть съ кука до гробищата, и всичко тѣхно горили.

Благата рана.

Тая рана се явява по тѣлото на човѣка въ видъ на единъ малъкъ модъръ (синъ) пликъ и е най лошата рана; но наричатъ я благата, за да я не улютатъ (разсърдятъ). Нея лѣкуватъ съ огънь или угорѣло желѣзо, и то ако приема и не усѣща допрената по нея горѣщина. Слѣдъ изгорванието на раната, изведнѫждъ турятъ на мѣстото печени сливи посолени съ нишадъръ. Когато пакъ се случи раната въ гърлото, спущатъ тамъ нагорѣното желѣзо прѣзъ цѣвь (цавка) и изгорватъ я, като духатъ отпослѣ врѣхъ нея нишадъръ.

Ухапано отъ змия.

Когато ухапе нѣкого змия, отведнѫждъ прѣвързватъ мѣстото отъ двѣтѣ страни, за да се не разнесе отровата по цѣлото тѣло. Слѣдъ това триятъ мѣстото съ пѣсъкъ и връзватъ на раната лѣскова шума съ чесенъ, скълцани наедно, или турятъ катранъ отъ чибукъ.

Ако се случи змия да ухапе добитъкъ, търлятъ съ пѣсъкъ ухапаното мѣсто, и бодѫтъ го съ игла, за да

истече отъ нея жълта вода. Послѣ налагатъ раната съ счуканъ чесенъ, размѣсенъ въ кисело млеко.

Ухапано отъ куче.

Рана отъ ухапано куче лѣкуватъ, като остригватъ отъ кучето косми, които изгорватъ и съ пепела имъ посипватъ раната. Слѣдъ това върху нея полагатъ срѣбърно цѣлко (срѣбрна монета) привързватъ я, и тъй оздравява.

Рани.

Когато се появатъ рани по лицето на малки дѣца, лѣкуватъ ги като мажатъ единъ мехлемъ, направенъ отъ синь камень и бѣлтъкъ отъ яйце.

Когато пакъ искатъ да пробие загноена рана, вfounded взематъ цвѣте отъ слънчогледъ, попаряватъ го въ топла вода и налагатъ съ него болното мѣсто.

Магарешка кашлица.

Голѣмата кашлица, която обикновенно хваща малкитѣ дѣца, наричатъ по насъ „Магарешка кашлица“, защото когато отъ нея кашлятъ дѣцата, ревжтъ като магарета. За тая кашлица даватъ на дѣцата да пиятъ млеко отъ магарица, а при това провиратъ ги подъ ореховъ корень прѣзъ дръжката на котелъ, който е останжлъ отъ наслѣдство, и захранватъ ги съ хлѣбъ, откраднжтъ отъ евреитѣ.

II.

Вѣрвание за вампири.

Винаги по насъ когато приказватъ за вампиръ, разбиратъ нѣщо страшно, нѣщо необикновенно. Въобще вѣрватъ, че вампира произлиза отъ умрѣлъ човѣкъ, когато отъ недобро чуванье го прехрипне (прѣскокне) нѣкоя котка, или пакъ не е прободенъ на пъпъка съ ржженъ, преди да го положатъ въ гроба. По тия двѣ причини умрѣлия човѣкъ, казватъ, се увампирва и подиръ 3—4 дни излиза отъ гроба, като невидимъ духъ, който нощемъ отива по кжщята да мори хората, а денемъ се връща въ гроба и влиза въ тѣлото си. Това той слѣдва да прави до 40-й день отъ смъртьта си, и до тогава, ако го не убие нѣкой вампирджия, костясва и става още по-лошъ и по-страшенъ. Тъй излиза цѣлокупенъ отъ гроба, и като сжщий човѣкъ отива да живѣе въ друго непознато мѣсто, гдѣто деня свободно си работи и се занимава повечето съ касаплъкъ, а нощя отива по кжщитѣ да пие кръвьта на хората, да ги убива и да ограбва имота имъ.

Тѣзи вѣрвания сжществуватъ, както между българското население, тъй и между турското. Въ нѣкои мѣста само, както е въ малешевското окржжие, което граничи съ кюстендилскитѣ села, називаеми пиянечки, и въ криворѣчно-паланечко, за Българитѣ употрѣбляватъ въ тоя случай думата „повам-

пірванье“, а за Турцитѣ „покрьвнячуванье„. Последното излиза отъ крьвнякъ, т. е. вѣпъръ, или мѫжка свиня. Отъ Турцитѣ обаче се увампирватъ (покрьвнячуватъ) само ония, които въ живота си не сѫ яли свинско месо, и особенно, които сѫ потурчени, или пакъ происхождатъ отъ турско потекло.

Щомъ се покрьвнячи Турчинъ, отива въ домашния си дворъ, за да го нахрани кадѫната, и послѣ хваща гората. Едно врѣме, казватъ, ловджии убили въ гората единъ крьвнякъ около 90 оки, който билъ покрьвняченъ Турчинъ, понеже билъ съ пръстенъ на една предна нога и съ голъ коремъ, каквито обикновенно били тѣзи диви крьвняци. Като такъвъ, месото на крьвняка не яли, а отъ мастьта му само правили сапунъ.

Покрьвнячуванието (повампираванието) на Турцитѣ става на нѣкои 2—3 дни слѣдъ смъртьта имъ, а на други още на живота имъ. Когато единъ турчинъ почне на живота си да се покрьвнячува, като пръвъ знакъ захваща да му никнува по гърба четина, и кожята му наежва, по подобие на свиня. За това отведнаждъ му даватъ да яде свинско месо и се избавя отъ покрьвнячванието. Не отдавна подобенъ случай, казватъ, станалъ съ единъ богатъ Турчинъ, по име Ибрахимъ Ямако отъ с. Пехчево (малешевско Окрѫжие), който съ яденье свинско месо можалъ да се избави отъ покрьвнячувание.

Покрьвнячуваньето на потурняцитѣ става само подиръ смъртьта, и то скоро слѣдъ закопванието имъ. Тѣ, още когато е ходжата при гроба, правятъ голѣмъ гълчъ. За това щомъ закопаятъ потурняка, Турцитѣ се разбѣгватъ, за да не слушатъ гълчътъ, а ходжата самъ остава близо до гроба. Тогава Св. Илия влиза въ гроба при потурняка, и,

като почне съ топузъ да го бие, той (потурняка) вика и гъчи, за да излѣзе. Но Св. Илия му казва: „óттурчи се бре! или ще те направя пóмалъкъ отъ просено зърно“. Въ това врѣме ходжата отвънка вика: „коркма! шашма! (небой се, не мрьдай) и пр.“. Който се покае, избавя се отъ по. кръвнячването, а който послуша ходжата и не се покори на Св. Илия, послѣ 2—3 дена се покръвнячува, заобикаля около домътъ си и хваща гората.

За да не стане човѣкъ вампиръ, само двѣ срѣдства има: 1) мъртовеца да се чува да го не прескокне нѣкоя котка; и 2) когато се туря въ гроба, да го прободатъ на пѫпока съ рѫженъ. Отъ послѣдното срѣдство, много пѫти се е случвало да мрьднува умрѣлия, и тогава, всѣки отъ присѫтствующитѣ се увѣрява, че ако да не бѣше прободенъ сѫщий, той щеше да стане вампиръ.

Тъй сѫщо, за да се непокрьвнячи нѣкой Турчинъ има двѣ срѣдства: 1) истинския Турчинъ да яде свинско месо и 2) Българинъ да се не потурчва, или потурняка въ гроба, когато се бие отъ Св. Илия съ топуза, да се отрѣче отъ турската вѣра.

При всичко, че нѣма и не е билъ случай вампиръ да е испилъ кръвьта на нѣкой човѣкъ, или да е умъртвилъ нѣкого си; Простолюдието обаче е твърдѣ убѣдено и вѣрва за неговото сѫществование. Не е достатъчно, казва то, да се потвьрди, че нѣма вампиръ, когато всѣкиму е извѣстно, че той отива по кѫщята, и че щомъ се чуе явяванието му въ нѣкое село, отведнаждь всичко потъва въ страхъ и отстѫпва нощьта на прямото негово расположение да прави каквото ще. Това е доказано съ хиляди случаи. Неговото присѫтствие ето какъ се усѣща: Чува се едно легко скърцвание на кѫщната врата,

захваща се тропотъ въ килера и по тавана, отъ гдѣ-то вампира презъ дупкитѣ хвърля разни нѣща. Слѣдъ това се спуща презъ комина въ огнището, умъртвява кокошки, изважда сланината отъ кацитѣ, дрѣхитѣ отъ сандъцитѣ, и ги расхвърлва изъ кѫщата. Домашнитѣ като знаятъ отбранителнитѣ срѣдства противъ вампира, приготвуватъ колкото имъ трѣбватъ бѣли трънье, и когато лѣгатъ вечерь, натрупватъ ги върху покривкитѣ си, за да не може да ги досѣгне вампира, който, казватъ, ималъ много тънка кожа, та лесно се пробождалъ отъ тѣзи трънье, вслѣдствие на което на другия день намирали крьвьта му въ видъ на пихтия. По такъвъ начинъ когато се чува присѫтствието на вампира, никой не смѣе да подаде главата си вънъ отъ завивката, за да види какво се прави въ кѫщи. При подобни случаи вампира редко може да се прободе отъ търньетѣ, понеже, като човѣкъ, който и самъ въ живота си е употрѣблявалъ това срѣдство, знае да се варди. Но той най много се бои отъ вампирджията, който, ако и сѫщи човѣкъ, има особни качества. Обикновения човѣкъ не може да вижда вампира, но вампирджията го вижда, бори се съ него и го убива. Човѣкъ само, който е роденъ на задушна сѫббота (сѫботникъ), може да вижда вампиръ и става вампирджия.

По расказа на единъ старецъ отъ с. Берово[1]) излагамъ тукъ историята на единъ вампиръ, който едно врѣме се билъ появилъ въ с. Пехчево (сѫщо малешевско). Тамошнитѣ Турци отвели тогава вампирджията да го лови. Първоначално вампирджията посочилъ на Турцитѣ къмъ една двоетажна кѫща,

---

[1]). Селото Берово се намира въ малешевско окрѫжие въ Турция, въ съсѣдство на пиянечкитѣ села.

на балкона на която видѣлъ, че вампира се люлѣе на едно въже и казалъ: „ето го, позна̀ ме и зема̀ да се отклонява“. Тъй слѣдваше вампирджията да показва, какъ минава вампира отъ кѫща на кѫща, отъ дърво на дърво, отъ дворъ въ дворъ, до гдѣто най-послѣ отишелъ на ливадитѣ подъ селото и почнѫлъ да се люля на една надвисела самодивска върба. Тогава вампирджията казалъ на Турцитѣ: „Ей го та̀мъ вампиро, виждамъ го, че ме съгледа̀ и иска да избѣгне изъ селото, но не може; защото той до гдѣто само не е съгледанъ, пребѣгва отъ село въ село, и то заранъ заедно съ селскитѣ говеда, като се качва върху роговетѣ на едно отъ тѣхъ, когато тѣ излизатъ на па̀ша, или се възвръщатъ. При това той самъ презъ гора не минува, защото вълцитѣ много го преслѣдватъ и на разстояние отъ 40 раскрачи го изсмукватъ; нито пакъ влиза въ кѫщи, гдѣто свѣщь гори. Сега, повтори вампирджията, не е врѣме вече да чакаме, като ме усѣти, че го съзрѣхъ тамъ на тая самовилска върба, гдѣто се люля доста сърдитъ. Но що Богъ даде. Азъ ще му идѫ, само вие добрѣ пазѣте, когато почнѫ да се борѭ съ него. Ако падиѫ на гърба, тичайте да ме дигнете, че ще ме удави. Ако ли паднѫ на очитѣ си, бѫдѣте спокойни, азъ ще побѣдѭ и ще видите, че сьмь ви избавилъ отъ тоя крьвопиецъ“. Турцитѣ тогава не виждали нищо, но като забѣлѣжвали, че стеблата на върбата се движатъ, отъ това заключавали, че дѣйствително е тамъ вампира. Вампирджията слѣдователно тръгналъ къмъ казаната върба умисленъ, като че го било страхъ, и когато се приближилъ до върбата, наченалъ да прави разни тѣлодвижения, като че се бори съ нѣкой борецъ. Той си извивалъ тѣлото разнообразно и по нѣкога

представялъ предъ зрителитѣ, като че ще го събори нѣкой. Другъ пѫть се виждалъ колѣничалъ да извива плещитѣ си подъ най-голѣмъ натискъ. Тъй продължавалъ борбата си той около половинъ часъ, и най-сетнѣ, подиръ едно силно испиняньe, впусналъ се напрѣдъ, направилъ една стѫпка съ лѣвата си нога и паднала на очитѣ си. Зрителитѣ радостно наблюдавали и съ нетърпѣние очаквали да видятъ сполуката на вампирджията, който слѣдъ малко като умъртвилъ вампира, уморилъ се отъ юначеската борба и повикалъ зрителитѣ. Послѣднитѣ се притекли и видѣли на мѣстото на борбата пролѣтата кръвь въ видъ на пихтия, а на вапмирджията рѫцѣтѣ укървавени до лактитѣ. Отъ тамь Турцитѣ съ голѣма радость завели вампирджията въ селото, като побѣдитель, угостили го, подарили му 500 гроша и го испратили да си отиде.

Въ селото Берово сѫщо единъ пѫть се явилъ вампиръ. Беровци, като знаяли, че мъртвецъ прѣди 40 дни става на вампиръ, веднага повикали вампирджия и поискали всичкитѣ нови гробове, на които мъртовцитѣ още нѣматъ 40 дни, да се раскопатъ и открията, за да се види ако вампира е селянинъ. Като раскопали нѣколко гробове, въ единъ отъ тѣхъ намѣрили мъртовеца сѣдналъ. Главата му била отекла повече отъ трупа, а едното му ухо било надуто съ отворена дупка. Вампирджията далъ мнѣнието си, че на този мъртовецъ вампира излиза и влиза прѣзъ ухото, та ако бѣха се минали 40 дни, както е сѣдналъ въ гроба, щѣлъ е да костяса и цѣлокупно да излѣзе отъ гроба. За да се прѣдварди прочее костясванието на мъртвеца, извадили тѣлото му отъ гроба и го изгорили.

Вампиритѣ не само че сѫ страшилище за хо-

рата отъ тѣхното кръвопийство и уморяванпе, но тѣ ограбвать и напизитѣ на момитѣ и невѣститѣ. На нѣкои мѣста такива вещи и пари тѣ изваждать отъ сандъцитѣ и ги расхвърлвать по кѫщи, а на други ги отнасять, заедно съ всичко, каквото намѣрѭтъ за яденье и пиенье, като: сланина, масло, сиренье, прасци, кокошки, вино, ракия и др. т. Въ всѣкий случай стопанитѣ на открадпатитѣ вещи отъ вампиритѣ не смѣятъ да раскавватъ нищо, за да ги не чуе вампира и се разсърди да измори и човѣцитѣ вѫтрѣ въ кѫщата. Освѣнъ казанитѣ грабежи, вампиритѣ сѫ обезчестявали моми, влюбвали сѫ се въ млади невѣсти, и подиръ костясуваньето оженвали сѫ се и сѫ добивали дѣца, разумѣва се вампирчета.

Нѣкога единъ костясалъ вампиръ се занимавалъ 3 години съ касаплъкъ въ единъ отъ околнитѣ градове, гдѣто никой не е могълъ да го познае, че е такъвъ т. е. вампиръ. Подиръ 3-тѣхъ години, като запознатъ съ касапский еснафъ, сполучилъ да се ожени и добилъ дѣца. Отъ еснафа и отъ гражданитѣ той се пазилъ да го не позчаятъ, а отъ жената си не могълъ да се упази. Тя го познала че е вампиръ, но не е смѣяла да се обади, че го познава, да не би и нея да умори. Той денемъ билъ на работата си като честенъ човѣкъ, а нощя отивалъ по града да уморява и ограбва хората. Жена му отъ това имала голѣмо отвращение, но отъ страхъ търпела всичко и се преструвала като че не разбира нищо; а дѣцата, като вълчета, само чекали баща си да имъ донесе нѣщо за яденье. Прѣзъ това врѣме, и гражданитѣ и селенитѣ дошли до такъво отчаяние, щото рѣшили да се разбѣгатъ и прѣселятъ въ други мѣста, понеже не намирали срѣдство за пропѫжданието и улавянието на вам-

пира, вслѣдствие отсжтствието на истински вампирджия. Подиръ дълго врѣме вампира донелъ у дома си човѣшки дробове и една ржка съ прьстенъ. Дробовете далъ на дѣцата си да ги яджтъ, а ржката турналъ подъ възглавницата, на която спалъ, и, види се, утриньта я забравилъ тамъ, когато отишелъ на касапницата. Жена му по любопитство взела ржката да я види, и по прьстена я познала, че е самата ржка на брата ѝ. За да се увѣри прочее по-добрѣ за убийството на брата си, отишла на пазаря и намѣрила нѣкои отъ съселянитѣ си (понеже била селенка), които като распитала за дома си, казали ѝ, че вампиръ билъ уморилъ нейния братъ. Вслѣдствие на това, тя се рѣшила да открие тайната на гражданитѣ, които заловили касапина (костясалия вампиръ) и го убили заедно съ дѣцата му. По този начинъ се избавили и гражданитѣ и селенитѣ отъ костясалия вампиръ.

Както за вампиритѣ, тъй сжщо и за покрьвнячаванието, има много случаи. Но тукъ азъ ще да расправя още единъ само случай съ една млада невѣста. Тая невѣста единъ пжть искала нѣщо да яде, но понеже се срамувала отъ домашнитѣ си, както въобще всички невѣсти по насъ се срамуватъ кога сж скорошни, то когато останала сама, испекла си едно яйце, което щомъ обѣлила, тропнала се кжщната врата, и тя стрѣстната за да я невидатъ и узнаятъ домашнитѣ ѝ, че е скришомъ пекла яйце, веднага турнала цѣло яйцето въ устата си, за да го гълтне, а то се запрѣло въ гърлото ѝ, така щото на часа паднала полумъртва и слѣдъ малко умрѣла. Домашнитѣ поразени отъ такъва напрасна смърть на любимата си невѣста, съ ужасенъ писъкъ се натрупали върху умрѣлия трупъ, облели го съ сълзи и

го украсили съ всичкитѣ невѣстински премѣни, отъ най-хубавитѣ дрѣхи и богати нанизи. Пазухитѣ ѝ наредили съ многобройни върви, нанизани съ старовремски рупчета и бѣли пари; ржцѣтѣ ѝ накичили съ позлатени пръстени и гривни. Гърлото ѝ украсили съ златенъ кованъ герданъ, подресенъ съ много жълтици; главата ѝ укичили съ връвь жълтици; челото ѝ прѣвързали съ алена шамия, извезана околовръсть съ подресени срѣбърни синджири и титрици[1]). На ушитѣ ѝ окачили скжпоцѣнни обеци, и отъ ухо до ухо позлатенъ съ жълтици подрéсенъ подбрадникъ. Коситѣ ѝ исплели съ жълти телове и распустнали отъ странитѣ до пояса съ бѣли бабки, а отъ пояса до позѣтѣ спуснали на гайтани вълнени расчекнати китки, нарѣчени „кичулки“; опасали я съ тъканъ поясъ и кафеслии пафти на кованъ коланъ; положили ѝ върху главата и около цѣлото тѣло разни миризливи градински цвѣтя и вѣнци. Съ една рѣчь, облѣкли я и накичили съ най отличното тамошно облекло, което свекъра и свекървата рѣшили да харижатъ на своята любезна снаха, за да го занесе съ себе си въ гроба, т. е. въ другия свѣтъ. Така укичена невѣстата и положена въ носилото, нейнитѣ родители, приятели, съсѣди и познайници придружили до гроба съ най сърдечни съжаления. Между това като я носили по пжтя, единъ циганинъ забѣлѣжилъ богатата ѝ премѣна, нанизъ, пари и пр. и намислилъ да обере тѣзи скжпоцѣнности, за което и тръгналъ по носилото, съ цѣль да забѣлѣжи въ кой гробъ ще да я турнатъ, та да може прѣзъ нощьта да раскопа гроба. Слѣдъ свършванието на погребението, цигани-

[1]). Титрици сж единъ видъ синджирчици, които се носатъ на челото.

нътъ, който отдалечъ пазилъ гроба за да го не погрѣши, прѣзъ нощьта захваналъ да го раскопва. Хубаво исчистилъ прьстьта до ковчега, открилъ похлупака надъ мъртвата невѣста и съ запалена свѣщь почналъ старателно да обира всичкитѣ украшения. Незадоволенъ обаче само отъ тѣхъ, съблѣкълъ и горнитѣ ѝ дрѣхи, до гдѣто най послѣ съгледалъ кованъ герданъ, за който се закопчалъ да го откъсне. Но тъй като не било лесно откъсваньето му, той настжпилъ невѣстата на гърдитѣ, а гердана заловилъ съ двѣтѣ си ржцѣ и съ всичката си сила потъргналъ да го откъсне. Невѣстата тъй настжпена на грждитѣ и опната за шията като била, отворила се устата ѝ, и яйцето, подкарано изъ гърлото отъ силния натискъ, пукнало и ударило циганина по гърдитѣ. Тя тъй съживена, силно съ ржцѣтѣ се заловила за позѣтѣ на циганина, който на часа падналъ заднечката въ гроба и веднага отъ страхъ умрѣлъ. Хубавицата невѣста като се съвзѣла отъ гробния сънъ, оставила на мѣстото си своя свѣтецъ — циганина — мъртъвъ, и се опжтила по срѣдъ нощь да си отиде у дома, като си мислила, че сега всичкитѣ ѝ роднини ще се зарадватъ, като я видятъ жива. Но тамъ дома я посрѣщнало друго нещастие. Щомъ чукнала вратата и викала да ѝ отворатъ, домашнитѣ я познали по гласа и отзовали се по слѣдующий начинъ: „за тебе нема место тука у нас, ѝди у гòра, дѐка човеци не живеят; ѝди през мòре у маймунска зѐмля, дѐка нѝе не можеме да ѝдеме и пр.“. Невѣстата, тъй распокжсана отъ циганина, принудена била полугола да се сключи подъ една стрѣха до кжщата на съсѣдитѣ си и да чака да се съмне. На съмванье съсѣдитѣ като я видѣли, вдигнали голѣмъ шумъ, вързали я и искали да я убиятъ,

до като най-сетнѣ се увѣрили отъ пригробнитѣ случаи за дѣйствителностьта на работата и я освободили. При все това отъ тогава вече съ прѣдпазливость гледали на нея, като на чудовище, и все се съмнѣвали да не би да е нѣкоя дяволия.

Вампирска пѣснь.

Пѣяна отъ вампиритѣ въ гробищата.

Дàвуру,	Дàвуру,	Дàвчине,
Кàвуру,	Кàвуру,	Кàвчине,
Дайвуру,	Дайвуру,	Дàвчине,
Кайвуру,	Кайвуру,	Кàвчине.

III.

ГАТАНКИ.

Зимно врѣме при дългитѣ вечерни сѣдѣнки по селата, момитѣ и момчетата за да се забавляватъ, отгатватъ си (растълкуватъ) разни гатанки, като за предлаганието на всѣка гатанка задаватъ помежду си въпроса: „Щó ми ти щó, по нáшенско сéло?" Тѣзи гатанки сѫ много и различни. Но азъ тукъ излагамъ само пó-обикновеннитѣ.

1. Сѝф[1]) гóлуп пóземи летѝ? — Ралникъ.

2. Вездéн[2]) мéсо ядé, а свá нош дзвéзди брóи? — Остенъ.

3. Заклà'а овéн на дóлнята плàнина, пр'снà кр'втá на горнята плàнина? — Сълнце.

4. Дрѫпава[3]) циганка пред цàро играе?—Баница.

5. Озгóре нéбо, оздóле нéбо, у срéт зелéна ливáда? — Зелникъ.

6. Малéнко грѫнéнце, слàтко вàривце? — Лешнякъ.

7. Жѝво живулéнце на чукáрка седéше, живо месо тéглеше? — Дѣте когато сиса (бозае).

8. Шѝло бодѝло, по пóлѣ одило; нѝ пило, нѝ яло, іедѝн длàн дебéло? — Тиква.

---

[1]) Сивъ.

[2]). Цѣлий день.

[3]). Облѣчена въ парцаливи дрѣхи.

9. Цр'вѐнко ма́ленко, цàро от ко́нь сметѝня[1])? — Ягода.

10. Сѝва кобѝла, бе́ла опàшка? — Иглà.

11). Сѝва кобѝла, по ливàда пасе́? — Коса.

12. Сѝво бѝче по тѝмба пасе́? — Бръсначъ.

13. Цржно важе́ по пут се влàчи? — Мравка.

14. Важе́ теле́ отелило? — Лубеница.

15. Длжг Гьо́ргия бес кости? — Димъ.

16. Мàленко турче́, главàта му голѣма? — Свещникъ.

17. Говедата у говедарника, а опàшките им во́нка? — Лъжица.

18. Ревнà вол у дл'бок до́л; дочули го лисѝците, прима'àли опашките? — Волътъ е свещенника у олтаря, а лисицитѣ — женитѣ, които се кръстжтъ въ черковата.

19. Зàмини по́мини, бàба по́треси? — Вратà.

20. Имаме си iедна кучка, ве́зден ѝде от кьоше у кьоше́, па се скрѝ зад' врата? — Метла.

21. Iедна овца, де́вет ягненца? — Чесновъ лукъ (чесенъ).

22. Iедин ове́н, де́вет кожи? — Кромидъ.

23. По́дз'рни го, три му висат? — Столъ.

24. Иди у срет поле́то, зàби[2]) колецо, па си зе́мѝ дупката? — Сраньe.

25. Пуп[3]) долàп те́сли? — Зжби.

26. На се́ка ридѝнка и пло́чица? — Ноктитѣ на пръститѣ.

27. У се́ка долѝна и водѝца? — Очитѣ.

28. Куса ме́чка дре́н тресе́? — Четка.

29. Стàр де́да ушѝен у де́вет кожуси?—Царевица.

---

[1]). Свали.
[2]). Зачукай.
[3]). Пъленъ.

30. Одерѐн бивол у долина ревѐ? — Тупанъ.

31. Мàминото оздòл зяiе, а татиното одгòр висѝ? — Котелътъ и веригитѣ върху огнището.

32. Бржкни низ мàминото, та ѝзвади тàтиното? — Ключарка на селска кошара.

33. Трѝ ти у дупе, двà ти у руце, и пичка на чело? — Музенье овци.

34. Умрѣла кобила, черевàта ву жива? - Кжща и живущитѣ въ нея.

35. Цржнко мàленко на пут стоѝ и си вика: „мѐсо, мѐсо? — Трънъ.

36. Крѝв деда от грѐда мòча (пикае)? — Крондиръ.

37. Нѝ ти го кàжем (ед. ч.), нѝ ти се сѐщаш? — Нищелки.

38. Прекò гòра ѝде, гòра не ядѐ; прекò пòліе ѝде, пòліе не ядѐ, а от далек се чуе? — Звънецъ.

39. Кò'ку[1]) дзвѐзди по небòто, тò'ку[2]) дупки по земльта? — Стрънище (останалитѣ парчета на нивата отъ ожняно мѣсто).

40. Видиш го, а не чуеш го! — Мъгла.

41. Чуiеш го, а не видиш го? — Вѣтъръ.

42. Пущи го у вòда, а опò вика: гр'гуле? — Стомна.

43. Кòлку кòнь, кòлку вол, а кòлку яйце место др'жи? — Врата.

44. Вòл улàзи[3]). а роговете му не неулàзат? — Свръделъ.

45. Петѝма брàйкя iедна кула градат? — Игли.

46. Уври, зàври, ѝзвади и причукай? – Разбой.

---

[1]). Колко.
[2]). Толко.
[3]). Влиза.

47. Бе́ла кучка нис ключа̀рка лаіе? — Язикътъ.

48. Една коза̀, сто ле́гала? — Вретено.

49. Една воденица с 12 ка̀мика, де́ньем ношкем ме́лье, не се спи̇ра и нищо не умѝля? — Часовникъ.

50. Ли̇тка. ли̇тка по доли̇нка, та се чуіе на ридинка? — Перолкя

51. Непре́дено, неткаяно, на клин[1]) вис́и? — Кожухъ.

52. Пуна̀ пле́вня сос сла́ма; изгорела сла̀мата, а плевнята оста̀нала? — Лулата.

53. Сос носо́ рѝіе, а сос газо́ тегли? — Иглата.

54. Цр'ве́н беневре́к[2]) на кли́н виси? Пиперъ.

55. Ша̀рено змийче под пра̀к[3]) лежи? — Гердапъ на шията.

56. Че́тири цѝганки се кара̀ли, пе́тата ги развр'влява̀ла[4]) — Игли.

57. Ма́зно у рунтаво улазѝло? — Ржкавица.

58. Ма̀зно и ки̇чаво у до́л бега̀ло? — Заякъ.

59. Цржи циганин у стре'а леж́и? — Тиганъ.

60. Ша̀рено ша́рено, пи́сано-пи́сано, сос рука не фа́нено? — Змия.

61. От бел камик се роди̇ло, а като викне, сичката ма'ала́ разбуди? — Петелътъ.

62. Ние сме 7 бра̀йкя сос ногу[5]) именя[6]) ле́тно вре́ме ра́снеме, а зи̇мно вре́ме се смаляваме? — Днитѣ на седмицата.

63. Имам два брайкя; до де́ка са сле́пи, мѝли ми са; прогле́днат ли, омржзнат ми? — Обущата.

---

[1]). Гвоздей.

[2]) Единъ видъ панталонъ отъ бѣла и дебела аба, който се носи отъ селянетѣ.

[3]). Прагъ.

[4]). Растървавала.

[5]). Много.

[6]). Имена.

64. Чепе́рко се чепе́ри над бабина решлявица? — Гребенъ.

65. Длъго-длъго, како́ важе́; гребе́-гребе́, како́ маче́? — Капина.

66. Iедно́то се гла́ди, другото се ма́зни? — Веждитѣ.

67. Пуно ула́зи, а пра́зно изла́зи? — Лъжица.

68. Стар деда 300 кожлѝнки? — Царевица.

79. Тѝ го бий, ти го ка́рай, оно вѝка: Тодори́н, Тодори́н? — Бутиня съ млеко.

70. За парà нéщо, цела кàща осветлява? — Свещь.

71. Овчо обвива́ло, свѝнско покла́пало, кòзьо постега́ло, а у не́тре (вътрѣ) човешко ме́со? — Чорапитѣ, опинцитѣ, въревитѣ и ногата.

72. Пуна градѝна с ко́зи, се́ по на iедна́ нòга? — Градина съ зелье.

Освѣнь горнитѣ гатанки, моmитѣ и момчетата когато сѫ събрани на сѣдѣнки предлагать си за скоро изговаряние и различни изречения, както сѫ слѣдующитѣ:

1. Црън га́рван модроклюн.
2. Връшник вр'з връшник.
3. Канта́р катра́н тегли.
4. Крѝво ра́ло Ла́зарово.
5. Трѝ трѝчици, трѝ пра́чици, трѝчка пра̀чка прескокна́ла.
6. Петре́ плете́ пло́т. Плѐти Пѐтре плот, да замѝне поп.

VI.

ПОСЛОВИЦИ.

А.

Ако сéка пчелá бéреше мéт, и бржмбаро би набрáл.

Ако іедѝн само прóшляк[1]) беше, чèше[2]) да е с позлáтена пáтерица.

Б.

Бéло какó снéк.

Бéга какò опржльен.

Бѝстра водѝца, мирна главѝца.

Бóг го дáде, Бог го земá.

Больѝ бáба пéта, немóже вуна[3]) да чèша.

Бржзата кучка слéпи кучета рáжда.

В.

Вржзан поп, мѝрно сèло.

Вр'тѝ се какó улав[4]).

Видéла се гуска у лèт, учинѝло ву се сребрó е.

Важéто се кѝне[5]) дèка е най тжнко.

Видó'а у слèпио іедно óко, и нèго сáкат да извáдат.

---

[1]). Просякъ.
[2]). Щеше.
[3]). Вжлна.
[4]). Глупавъ, невѣжа.
[5]). Скъсва.

Влезна́л у лозѣто, че му не 'арѐсва грозгьето.
Виде́ло добрѝто, та бега́ло.
Вр'вѝ му како́ низ ржка́в.
Во́ло се вр'зува за ро́говете, а човѐк от уста́та.
Во́ло рѝе, на гр'бо́ му па́да.

Г.

Га́рван га́рвану о́ко не ва́ди.
Гла́ва пра́ви, гла́ва тегли.
Го́спот да́ва, у кощάра не нака́рва.
Гла́ден, и сух ле́п ядѐ.
Гузен, и него́ньен бѐга.
Гра́т гла́т не пра́ви.
Гре́х на о́рех, душа на круша.

Д.

Да́й си мужо жена́та, а тѝ и́ди у тржньето.

Да́ла ба́ба а́спра да се фа́пе у 'оро, после да́ва двѐ, но я непущат.

Да подма́жеш кола́та да вр'ват.
Да му се опулят очѝте, какѝ жа́ба у ка́л.
Два́ о́сгри ка́менье не ме́тят бра́шно.
Два́ма іедного́ не чѐкат.
Да́скал без книга.
Джа́па како́ ша́тка.
Дѐка го не сѐѣш, та́мо нѝца (никне).
Дѐка два́ма, о́н трѐки.
Дѐка поят нѝгу пе́тли, та́мо ле́сно не сжмпува.

Доде́ мудри да се намудруват, лудите се наскѝчат.

Доде́ не плѝче дете́то, ма́йкя му не да́ва цѝца.
Дре́нкитѣ че се рѝдат та́я година нѝгу.
Дявола нѝ ѝре, нѝ кѝпа.
Дявола кога́ си нема ра́бота, децѝта си пр'ца.

Дявола ѝма смéса у прàвото, а крѝвото си е негово.

Е.

ІЕдѝн прàви, многѝна тéглят.

ІЕдѝн глéда у пòпо, друг у попадѝята.

ІЕдѝн си запальѝл брадàта, а друг му вѝка: „Стой брате, неràси я. да си запàлим (ед. ч.) лулàта“.

Éвтиното месо и псéта'а (кучетата) го не ядѫт.

Éга злò, без тéбе пò злò.

ІЕднò, амà вреднò.

Ж.

Желéзото се свѝва кога іе жéшко.

Живéят какò куче и мàчка.

Живéят какò мàчка и погàнец (котка и мишка).

З.

Загубѝла си була вретéното и нéмала с какво да рабòти.

Знаяла свиня клàденчова вòда.

Залепѝ се какò пчелà на мéт.

За 'атѫр се ядé и непèчена кокошка.

Зит (зидъ) ѝма уши и отзàт и отспрéт.

И.

Изгорé се Пàвел и посипà и Пéтра.

И глу'ио цàр го е чул.

К.

Какѫв ти е умò, такѫв ти е и домó.

Каквò му е на ср'цéто, таквò му е на устàта.

Каквòто посéеш, таквò и пѝца (никне).

Каквàто козàта, таквò и ярето.

Каквàто майкята, таквà и чéрката (дъщерята).

Какво̀ си ире́л, така̀ и то̀чи.

Како̀ си го сольи́л, така̀ го и яш (яждь).

Како̀ ойде, така̀ и дойде.

Како̀то ре́че, така̀ го испе́че.

Како̀ куче на мо̀с (мостъ).

Како̀ пи̂ле на гра̀нкя (клонъ).

Како̀ же́лкя (костепурка) през ора̀нье.

Како̀ ра̀к преко̀ прак (прагъ).

Ка̀мяко тежи́ на место̀то си.

Кро̀ткото ягне де́вет ма̀йки спса (бозае).

Кога̀ не́ма джш (дъждь) и градо̀ пома̀га.

Кога̀ не́ма коко̀шка, и ча́вката (гаргата) се яде́.

Кога̀ па̀дне на ме́чката шумка реве, а кога̀ скла̀да (цѣлата бука) тр'пи.

Кога̀ се претр'ко̀ли (прекатурне) кола̀та, путища мно̀гу.

Кога̀ евре́ина осиромашее́, ста̀рите тевге́ри преобржща.

Колку пра̀во, то̀лку здраво.

Кое́ куче не зна̀е да ла̀е, дока̀рува на овци́те вуци (вълци).

Кой тра̀жи мно̀гу, и без ма̀лку оста̀нува.

Кой накр'ва̀ви гузи́ца, он седи́ на столи́це.

Кой по̀ напред про̀си мома̀та, не́гова е.

Кой се фа̀льи, не па̀льи; а кой си мучи́ (мълчи) о̀н фучи́.

Кой се да̀ви у море́то, о̀н се фа̀ща за змията.

Кой про̀си, о̀н но̀си.

Кой жа̀льи кли́нцитѣ (гвоздеитѣ, ексеритѣ) загубва пло̀чата; кой жа̀льи пло̀чата, загубва коньо; а кой жа̀льи коньо, загубва се́бе си.

Кой пла̀че на чужди гро̀бища, оста̀нува без о̀чи.

Кому како̀ сви́рат, така̀ игра̀е.

Кучето кога̀ па̀зи две́ вра̀ти, гла̀дно оста̀нува.

Л.

Ле́нко (легко) какѐ пе́ро.
Ле́сно до'ѐжда, а мѫчно зами́нува.
Лиси́ца зна́е какѐ се ѐг'нь прескàча.
Лиси́цата кога немѐже да докàчи грѐзгѣто, опа́ вика: „кѝсело е“.
Лѐзѣ пе́че молитва, а моти́ка.
Лудио бе́га от пияние.
Луд сви́ри, луд игра́е, кой го гле́да онеме́ва.

М.

Майстори́я кѐзи пасе: пе́т откàра, три докàра.
Ме́дьово каче́ кой и́ма, се́ че си оли́же прѫсто.
Мѐкрио от дѫш не се бои́.
Мудри се какѐ млàда неве́ста.

Н.

Научен пѐп на вàрен боп; довр'ши се боп, отучи́ се по́п.
На би́вола окѐто се́ у просо́то.
На префàльено лѐзѣ с голе́ма кѐшница не и́ди.
На каквѐ се 'ѐро фа́пеш, такà тре́ба да играе́ш.
На моми́те кѫклица, на стàрците бѫклица.
На 'ари́зан конь зуби се не гле́дат.
На добро́ дете́ не тре́ба богатство, а на ло́шо хи́ч.
На се́ка мàнджа (ястие) и пипе́р.
На́ тебе Боже, що ме́не не мо́же.
На бой са́бля не зи́май.
На ми́рна зе́мля цржн роб.
Наве́л се е какѐ ста́ра пла́нина.
Намери́л е цржква да се кржети.
Най убавата круша свинята яде́.
Не́ма ба́ба врете́но да преде́.
Не́ма ни́каде ме́сен, та обе́сен.

Нéмали човéк ум, глáва да нéма пó арно е.
Нéмала бáба рáбота, та си купѝла прасéнце.
Нéка ми е глáва крвава, а корéм да ми е пун.
Нéгова бóлес, моéто здрáвѣ.
Нéче кум пéчено прáсе.
Не глéдай му умó, а глéдай му домó.
Не пѝтай стáрого, но патѝло го.
Не чукай на чужда врата, да не чукать и на твóята.
Не глéдай корáта, а средáта.
Не умри (не умирай) моé магаре до зелéна трава.
Нѝ по дóш, нѝ по вéтар.
Нѝ лук ял, нѝ на лук мерисал.
Нѝ кóкало ядé, нѝ го другому дава.

О.

Обѝчам те какó лàнскио снéк.
Облéкжл се Алѝя, пá у тѝя.
Оставѝла була дéлник, да си мéси зéлник.
От дéка дошлó, тáм ошлó.
От дéка се пе нáдаш, от там излази.
От тѝха вóда да се боѝш.
Отбѝра колку свиня отъ кал.
Отрéсе се какó куче от роса.
Още се на кóньо не качѝл, зама'ал нòдзе.
От тржн, та на глóк.

П.

Пàрен кàша ду'а.
Петѝна Пéтко не чéкат.
Пó-добре бàвно, а не никогаш.
Подзрéла се Мàра, кога под нея бàра.
Попàрен петéл и от дош бéга.

Покрѝено млѐко мàчка го не ядѐ.
Потр'пѐн, спасѐн.
Пòхвали го, та му ѝзвади очите.
Попуй пòпе и приòруй.
Пòп без книга и цѝганин без зурнà.
Плѐн се плѐни, бàба се рѐшля.
Погàнецо (машката) друго мисли, а мàчката друго.
Прекàлен светѐц и Бòгу не е дрàг.
Прàв какò важѐ у торбà.
Прилѝча му како на свиня звонец и на тѝква òбр'ч.
Примеяла се камѝлата на гр'нето, че нема уши.
Прѝпка какò лут.
Пчелàта не бѐга от медò, но от димò.

Р.

Рàно пѝле, рàно поѐ.

Рòт (родъ) родà не 'рàньи, тѐшко томува кой си го нѐма.

С.

Сàмо іедно куче не вѝкат карамàн.
Скжпно двà пжти плàща.
Сѝт гладнаго не вѐрва.
Ср'дѝт пòп прàзна му кесулѝца.
Стàр дедо Мѝшо, на гжзò му шѝшо.
Стàра баба Янка, на гжзо ву слàмка.
Спѝе какò заяк.
Стрàх лòзѣ пàзи.
Сух гжз рѝба не ядѐ.
Су'о здрàвѣ, готòва бòлес (ть).
С іедна лàстовица прòлет не стàва.
С чуждо кòливо на спòмен.
С устàта пѝлища лòви.
С вѐтер бой не се прàви.

Сѐкой тѐгльи вжглено кжм нѐговото яйце.
Сѐкоя ластовица фàльи своѐто гнѣздо.
Сѝчко Мàра стасàла, само се не исрàла.
Сѝчко що летѝ, не се ядѐ.
Сѐко чудо трàе до трѝ дена.

Т.

Трàй кòньо до зелена трава.
Тафрà (гордость) го напѝня, голотà го сопѝня.
Трѐската от тѐшката бòлес пò се тр'пѝ.
Три буки за двѐ вретѐна.
Тѝ го кàраш по пжто, а он ѝде у тржньето.
Тѐбе думам чѐрко, сѐщай се спà'о.

У и Х.

'Убавия конь и под лòш покрòвец се познàва.
'Убава главà, но мòзак нема.
'Убава була, празна кула.
'Убаво на глѐт, какò тѝква на плѐт.
'Убаво сѝрепье у кучешкъ мешѝпа (стомахъ).
'Арния субаша и двàта вола откàрува.
'Фàни іедногò за подзѐте, тъ удри другиго по главàта.
Хилядо мàнджи (ястия) за парà пипер.
Ум царуе, ум господаруе, юнàк лòзѣ копа.
'Убавиня кжща не вр'тѝ.
Хрàньи душа, да те слуша.
Хрàньи куче, да те лàе.

Ц и Ч.

Цвржста врѐча (врекя) прòсо др'жи.
Чѝс (тъ) какò помѝя.
Чий конь я'аш, неговъ пѐсна пòй.
Че му премѝне како на куче.
Че се опрàви какò важе у врѐча.

Щ.

Що му е брадàта, кога не му е главàта.

Що пострàда човéк от приятельо си, от душманино го не стрàда.

Що те учи поп слушай, а що прави он, тú неправи.

Що чé му речéш Мàнго, речи му Аго, та да му е драто.

Я.

Язúк кòкали нéма, а кокали трòши.

V.

Дѣтински забавления и игри.

Когато се съберать по̀-възрастни дѣца, за да се забавлявать и да си игрѣять въ нѣкой площадъ на улицитѣ. и и друго нѣкое мѣсто, често и обикновенно заедно съ игритѣ си изговарять и нѣкои смѣшни оригинални стихове и изречения, каквито сж тукъ слѣдующитѣ:

Лаѐстовице, преперѝце!
Бéри пéня до вечéра,
Нéщо ми се не вечéра.
Пѝле ми е пощукнàло,
От мòре до мòре,
У цàреви дворòве,
Царѝца го настъпѝла,
Онò рéкло: Дживр'гàн Дживр'гàн,
Серем ти се у тигàн, у тиган.

Седѝ дéда на столѝца,
На си плетé рукавѝца.
Защò че ти, дéдо, рукавица?
— Да си турим (ед. ч.) парички.
Защò чат ти парички?
— Да си купим женичка.
Защò че ти женичка?

— Да ми роди детенце,
Защò че ти детéнце.
— Да ми вика: тàтоле, бàтоле!

Морѝ бàбо, шр'бозабо!
Каква ми си спа'а дала?
Вѝди разбой, па се чуди.
Що é това криво джрво,
Уври, заври, па причукай?

Играли бàби по месечѝнка,
Гуски ми, гуски бели кокòшки,
Ѥдна се друга прекарували[1]).
Що сà ти бàбо, крѝви колéна?
— Сна'а ми ги е с скросиò пребѝла,
Оти[2]) не сам ву платно навѝла.
Що сà ти бàбо, джляви[3]) òчи?
— Сна'а ми ги е с метла замéла,
Оти не ву сам кжща измéла.
Що сà ти бàбо, крàстави рàце?
— Сна'а ми ги е с маша скжцала,
Оти не сам òгин наклала.

Ракътъ и жабата.

Променѝ се рако, накитѝ се рако,
Сос сѝньи беневрéци, црвéни колчаци[4]).
Прошетна се рако, нис травуляко[5]),

---

[1]). Наричали.
[2]). Защото
[3]). Нечисти
[4]). Червени ширити по беневреци.
[5]). Тревата.

Напр'чѝ си мустако.
Насрéща му бàба кéкерева.
Посмея се бàба кѐкерева:
Ρàко, рàко кривокрако!
Не знам ли те какòв си,
Низ рекàта йдеш, под каменье се крйеш,
Рибàри те ловат, попове те ядат,
На рàко дожальéло,
Па на жàба говореше:
„Жабо, жрбо кéкеревко!
Не знам ли те каква си;
Низ рекàта йдеш,
Под бузѣ се крйеш,
Рибàри те ловат, на пéсоко те фрлят;
Чавки ти се бѐрат,
Та ти газò дерàт;
Два пути скòкнеш,
А трѝ пути мòчнеш".

Желката и Ергенъ Ежо.

Тр'гнà жéлкя на орàнье,
Покàрала чѝф волòве—двà гущера,
Попéла е кутел сéме,
Кутел сéме — прóсено зрно.
Кога беше през угартà,
Посрешнà я Ергéн Ежо,
Пригр'нà я, целивà я.
Разлютѝ се мома жéлкя,
Оставѝ си чиф волóве, —
Чиф волóве — два гущера;
Оставѝ си кутел сéме, —
Кутел сéме — прóсено зрно.

Па си пойде̒ на Совия[1].
На Совйя на давия.
Па на кадия гово̀ри:
„Ей кадйо, ей судйо!
Крйво се̒ди, пра̀во суди.
Я си ста̀ни, я да седнем,
Да осудим ерге̒н Ежо,
Да обѐсим ерген Ежо.

Отдо̀ле йдат ба̀би, ная'на̀ли на жа̀би;
Отдо̀ле йдат а̀ги, ная'на̀ли на тояги;
Отдо̀ле йдат були, ная'на̀ли на дули;
Отдо̀ле йдат Турци, ная'на̀ли на курци;
Отдо̀ле йдат 'айдуци, ная'нали на чибуци.

Ре̒дом мо̀ми седе̒'а, огледа̀ла др'же̒'а,
Бе̒ли грджла гле̒да'а, чие̒ е грджло най бе̒ло.
На іедна мома̀ най бе̒ло. — Фа̀ни го мо̀мче!

Тр'гна̀ попадйя на паза̀р,
На сре̒ща ву іедно прасе̒, тр'гна да пасе̒.
Пресе̒че му іедна̀ но̀га, да ву накрйвнува;
Пресе̒че му іедно у'о, да ву е чйпенко;
Извр'те̒ му іедно о̀ко, на ниша̀н да ву гле̒да.

Тр'ка̀ло, потр'ка̀ло! Де̒ка ми си путува̀ло?
— 'Одйло сам, 'одйло, по сйчко по̀лѣ шоп'рда̀нско.
Що рабо̀те'а шопр'да̀нье?
— Остри ко̀лци о̀стре'а да наде̒ват Руссенци.
Качйло се на круша, та̀м да ги слуша.

---

1). София.

Ангеле Бàнгеле!

Вѝка те мàйкя ти да кусаш кàша.
Кàм тàя кàша? — Искусà'а я свàтове.
Кàм тѝя свàтове? — Ойдò'а по пут.
Кàм тòя пут? — Урасна трàва.
Кàм тàя трàва? — Опàсе я крàва.
Кàм тàя крàва? — Изéде я вук.
Кàм тòя вук? — Скрѝ се у гòра.
Кàм тàя гòра? — Сосéче я секѝра.
Кàм тàя сéкира? — Ойде на ковàч.
Кàм тòя ковáч? — Скрѝ се у мéйове.
Кàм тѝя мéйове? — Изéде ги молéц.
Кàм тòя молéц? — Клювнà го петéл.
Кàм тòя петéл! — Изéде го лисѝца.
Кàм тàя лисѝца? — Изéде я (х)ржт.
Кàм тòя (х)ржт? — Ойде пред цàро, та рече:
тржжт!

Андрéа, посрàл се ондéа.
Дошлà гржлица, разрѝла го до мржвица,
Дошéл Якуп, собрàл го на куп.

Чоролéя свѝри, за четѝри сливи;
Тупàн тупа, за четѝри рупа.

Гуси бàбо гуси, по бàбино блàто!
Дошлò нéщо клювàто,
Та го уклювàло. Гжр, гжр.

Като изговарятъ тия думи, дѣцата стѝскатъ взаимно съ пръститѣ си върхната кожа на ржцѣтѣ.

Тѝта, тѝта лѝбода!
Имàш мóма 'убава.
Я я пратѝх на бостàно,
Да откѝне гюлистàно.
Ау, ау ржчице, ти моянка душѝце!

Тия думи изговарятъ дѣцата, като се пригрьщатъ и ходятъ заедно по двѣ.

Когато дѣцата правжтъ свирки отъ върба, при развъртванието на кората чукатъ върху отрѣзаний клонъ, като повтарятъ слѣдующитѣ думи:

Чука, чука керемѝга,
Чукни гàз на топуз,
Дай бàбо маз,
Да намàжеме на дéдо гàз.

Когато се случи да се люлятъ моми въ присжтствието на момчета, пѣятъ имъ тъй:

Сóйкя летѝ вжз осòе,
Не е сòйкя, но е девòйкя;
Лѝка бере, люлька прави.
Та кòй ми е у люлькята?
Та кòй ми я залюлюе?
— Кòсто я залюлюе,
Двàш я люльне, трѝш я цуне.

Когато мома се жени, а не е направила дарове, пѣятъ ѝ тъй:

Морѝ Дундо дебéла!
Та кàмо ти кадéля?
Ойдé тàмо недéля,

Та си найде̑ каде̑ля.
Кржши Дундо пра̀тове,
Та дарувай сва̀тове.

Когато галятъ котката, говорятъ ѝ тъй:

Морѝ Ма̀цо, каракацо!
Дѝгни нога, пущи вода,
Да проме̑лье воденѝца,
Да уме̑лье Турчин бра̀шно,
Да за'ра̀ньи турчетия,
Турчетѝя, како курчетия.

Когато си играятъ по улицитѣ дѣцата, като видјжтъ шръколь да прелѣтява, викатъ съ гласъ:

Штржк, штржк, балаба̀н,
Усра̀л га̀щи, та бега̀л.
Була му ги пе̑реше,
Он си газо̀ де̑реше.

Когато видјжтъ да заминава нѣкой стар и безъ мустаци човѣкъ, пѣятъ му тъй:

Кьосе̑ пасе̑ говеда,
Кьосѐвица по него.
Дай ми кьосе от ле̑бо?
— Не си па̀сжл за него.

Когато видјжтъ ходжа, говорятъ:

'Оджа 'оди, куче вòди.
Куче се̑ре, 'оджа бе̑ре
У широ̀ка торбѝца,
За же̑шка чорбѝца.

Когато видѫтъ баба, викатъ ѝ:

— Бàбо, бабо! вѝдиш лѝ зàбо? Когато — попъ: пòпе, пòпе! дупе ти се òпе. Когато — шоп: шóпе, шопе! дупе ти се òпе, шòпа тропа на вратáта, дàва дупе на децàта за лéбец. А когато — грькоманинъ поп: пòпе пòпе! нòгу ли те мучѝ'а, кога те гр'чи'а.

Когато пакъ чуятъ бозаджията да вика: Бóза! Бóза! отговарятъ му: „майкя ти кòза, баща ти ярец, брат ти погàнец, сестрà ти мàчка, а ти магáрец".

Жмичка.

Жмичка наричатъ една игра, на която единъ жмие (мижи съ затворени очи), а другитѣ се криятъ. Тая игра става тъй: събиратъ се по нѣколко дѣца, нарѣждатъ се въ кржгъ сѣдящи и всѣко туря на дѣсното си колѣно по два прьста, срѣдния и показателя. Слѣдъ това, едно изъ между тѣхъ става на крака и съ показателния си прьсть посочва по редъ всичкитѣ така наредени прьсти, като изговаря за всѣки единъ по една дума отъ слѣдующето изречение:

Елелѝга, пепелѝга,
Домазàна, дòказàна,
Вайстран, Драгомàн,
Челебѝя, русерѝя,
Тамбѝк, кукурéк,
Мѝш дупка.

Послѣднята дума, „мѝш дупка" на чийто прьсть се случи, той ще жмие най напрѣдъ, а слѣдъ него и нататъкъ — лицето, което жмияча успѣе да улови отъ опия, които се криятъ.

Освѣнь това, когато дѣцата искатъ да играятъ

на жмичка, за да видятъ кому ще се падне да жмие, броятъ се и по слѣдующитѣ изречения:

1.

Ица, пи́ца на жл'ти́ца,
Хо́п тро̀п, на Пирдо̀п,
Ка̀кинот) пи́ленце,
С тянките жи́ли,
Ко̀мари пище́ли, каменче!

2.

Ѥдна̀ Ра̀да, друга Ра̀да,
Шереме́та, потрепе́та,
Калайса, преписа,
Си́пурия, сипоко̀с,
Тата̀рин, Бугарин,
Чиф Турчин на во́йскя.

3.

Анна, Ма̀нна, Келима̀на,
Елчо, Бе́лчо, Стамболли́ Ке́лчо,
Ок, бок, др'шльо̀к.

Когато блажи нѣкой, дѣцата викатъ по него тъй:

Блажѝ Пе́тко рамаза̀н,
Туре́те го под каза̀н,
Земе́те го сос маша̀,
Туре́те го пред паша̀.

Тѣзи и други такива забавления, както по́-горѣ казахъ, ставатъ само между по̀-възрастнитѣ ?мчета. Колкото се отнася до малкитѣ дѣца, които ? сж още въ състояние да излизатъ по улицитѣ,

майкитѣ имъ ги въспитаватъ и забавляватъ у дома съ държание на ржцѣ, милвание, люлянье и по нѣкой пжть съ каранье и клетви, по който случай излагамъ тукъ нѣкои подробности и оригинални изречения, слушани отъ майкитѣ. Тъй напр.

Когато майкитѣ люлятъ дѣцата си, или ги друсатъ съ ржцѣтѣ си, изговарятъ слѣдующитѣ думи:

Ди́вдуру, гайдуру, де́ка да те на̀йдуру?
— Под ди́вата круша, та̀м да те смуша.

Друс—друс коби́лке!
Те́жок това̀р носи́ла,
Две́ ябуки цр'вльиви,
Два оре'а щупли́ви.

Тѣ успиватъ дѣцата си съ слѣдующитѣ думи:

Стояне, Иоване!
Що чѝнеше майкя ти!
— Цржна вуна вла́чеше,
Пу. . . . ву ска̀чаше,
От пра̀к на пра̀к,
Та на де́дин матра̀к.

Майкитѣ не искатъ да казватъ надѣцата имъ: „убаво ти дете́то, о̀трасно, не́ка ти е́ живо“; защото съ това се урочасвали, и трѣбвало да имъ се бае отъ уроци.

Когато дохожда свещенника въ кжщи да ржси, тѣ буджтъ малкото дѣте съ думитѣ: „Ста̀ни ми куре, (ако е мома „Русо“) ста̀ни! Дойде́ по́по̀ че ми те руси“.

Тѣ недопускатъ на дѣцата да ядѫтъ привечерь на смъркнуванье, да пикаятъ у вода, да се огледватъ у огледало и да турятъ върху главата си хлѣбъ или паница, защото: привечерь яли само просяцитѣ и слѣпцитѣ; отъ пиканьето у вода отичалъ пикочника; огледванието имъ въ огледало значило скоро раждание на майката; туряньето върху главата имъ хлѣбъ или паница, показвало скѫпотия. При това имъ позволяватъ да се качватъ върху трапезата, понеже предказвало евтиния.

Когато дѣтето не мирува или се сърди, майка му за да го направи да мълкне, заплашва го съ тия думи:

„Мучи ми ма̀мино, не пла̀чи! Ако пла́чеш, че ти умре ма̀йкя; — че ми те ло̀пне ме́чката; — че ми те укра̀дне Чифутино; — че ми те тури грѫбавио у торба̀та: — че ми ти отсече́ попо уши̇̀те и пр“.

Когато пакъ се случи да плаче, безъ да мълкне, проклиня го по най жестокъ начинъ съ слѣдующитѣ думи:

„Уби́л те Ма̀рен[1]) проро̀ку! Пукни не пукна̀ло! Ревна̀ло е іедна̀ недѣля вече́ се у іеди́н глас. Това̀ не е на а̀рно. Кой че ви̇̀ка, нека вика; оно̀ че изеде́ не́кому глава̀та.“ Другъ пѫть казватъ: „Си̇̀нко че́до! Де́ка куковиците и ла̀стовиците, та̀мо да се свр’ти̇̀ш. Ега̀[2]) ти чуем пусти гла̀сове! — За какво̀ сам сѐ радува̀ла си̇̀рота?!

---

[1]). Спорѣдъ преданията „Маренъ“ е била една отъ прочутитѣ стари богини, въ името на която сѫ се клели (кълнали) всички. На нея сѫ били подчинени и слушали сѫ я болѣститѣ, грьмотевицитѣ, вѣтроветѣ, облацитѣ и другитѣ физически въ природата явления.

[2]). Дано.

Когато се разсърди нѣкое дѣте, пѣятъ му тъй:

Гугуте, попéте, ср'дúто детé,
Стúгни го пòпе, надуй му дупе — Гук.

При това въобще за забавление майката пѣе на дѣцата си тъй:

Петéл летú по небò, кука вlàчи по ногà
Паднà кука от небò, ударú бàба по ме'ò[1]).
— Родú бабà два мéха.
Ѥдéния[2]) медéн, другúя ледéн.
Трайте[3]) дечúца, какò ключ у стрé'а,
Кому се види забéнце[4]), да му купà медéнце.

---

[1]). Корема.
[2]). Първия.
[3]). Мълчете.
[4]). Малъкъ зѫбъ.

VII.

НАРОДНИ ПѢСНИ.

Юнашки.

1.

Двà се змéя у плàнина бѝят,
От них течé рекà Романѝя,
Склàп удàра у край у Совѝя,
Тàмо седѝ Гюро у темница.
На ржка му пиле соколòво:
Пржсти трòши, та го мéсо рàни,
Перчѝк скубé, та му гньéздо прàви;
Сльзи рòньи, та го вòда пòи.
Па говòри пѝле соколòво:
„Аво Гюро, Гюро у темница:
„Какò ме на добрò чуваш,
„Далѝ че ме скàпо продадéш,
„Или че ме чуваш за свòя душа?“
Па говори Гюро у темница:
„Нéчу скàпо те продàти,
„Но че те чувам за свòя душа,
„И че да те прàтим на моята зéмля“.
Па говори пиле соколòво:
„Я сегà йдем от твòята зéмля:
„Двòрите ти пелѝн урасна̀ли,
„Пòртите ти гжби гжблосàли,
„На сред двòро држвò обгорéло,

„На држвòто до трѝ куковици.
„Пржвата кука — кука, ѝч се неутрайва;
„Втòрата кука — кука ѕàран и вéчер;
„Трéкята кука — кука, когà ву текне“.
Па говори Гюро у темница:
„Тая що кука, ’ѝч се неутрайва,
„Тая е мòята мѝла мàйкя;
„Втòрата е моéто пржво лѝбе;
„Трéкята е мòята мѝла сéстра“.

2.

Дé се е чуло и видéло момá войвода да биде!
Да биде на седмдесé дружѝни,
И на седмѝна роднѝни!
Па на дружѝна се несвидéло,
Момà да им бѝде войвòда.
Мома им вéли говòри:
„Турéте бурмà на бука,
Сѝте рéдом да гàждаме,
Кой си удàри бурмàта,
Тоя че бѝде войвода“.
Турѝ’а бурмà на бука,
Сѝте редом гаждà’а,
Никой не ударѝ бурмàта,
Момà си ударѝ бурмàта,
Онà че бѝде войвода.
Пà се на дружина не свидé,
Че им е момà войвода:
„Защо сме нѝе юнàци?
Мома да ни е войвода“.
Момà им вéли говори:
„Слезнéте у пòліе шиpòко,
Ойдéте у сéло голéмо,

Паднéте у кукя богàта,
Земéте брàшно богàто,
Омесéте бéла погàча,
Турéте жлъта дукàта,
На сѝте дéлба делéте,
Който нáйде жлъта дукàта,
Тòя че биде войвода“.
Слезнà'а у поліе широко,
Ойдò'а у сéло голéмо,
Паднà'а у кукя богàта,
Земà'а брàшно богàто,
Омесѝ'а бéла погàча,
Турѝ'а бéла погàча,
На сѝте дèлба делѝ'а,
На момàта най пòсле дáдо'а.
Пà си е момà нашлà дукàто,
Момà че си бѝде войвòда.

3.

Стояне, морé Стояне!
Засвирѝл Стоян на Вѝтоша плàнина,
Сос мéдни злàтни кафàли:
Збирайте се млàди сé нежéньени,
Сé нежéньени, сé Стоянова прилѝка!
Войвода момà че да зѝма.
'Ич я незнàе коя е — чия е,
А стрѝна му вели говори:
„Мучи Стояне, не думай!
Че ни чуе нàша Рàда,
Нàша Рàда — бéла Рàда,
Че ни чуе, че се сéти“.
Дочула ги нѝхна Рàда,
Нихна Рàда, бéла Рàда, —

Веднага се е назàд пов'рнàла,
Та си ойдè у комшии,
У комшии у рòднини,
И на стринка си говòреше:
„Аво стрѝно, мѝла стрѝно!
Бéсен човéк, трòвен човéк,
Кòпат ли го у гробища?
Пàлят ли му жлъти свéщи?
Кадат ли го с бéл темян?
Сѝпат ли му руйно вѝно?“
А стрѝна ву говореше:
„Мори Рàдо, бéла Рàдо!
Бéсен човéк, трòвен човéк,
У грòбища го не копат,
Жлъти свéщи му не пàлят,
Сос бéл темян го не кàдат,
Руйно вѝно му не подѝват“.
Веднàг се Рàда вр'нàла и заплакàла.
Отидé си у манастѝр у калугерки,
И на калугерки говори:
„Калугерици, майчици!
Има ли прàзна килия[1]),
Има ли цржна шамия?“
„Марѝ Рàдо, бéла Рàдо!
Има прàзна килѝя за тéбе,
Има цржна шамѝя за тéбе,
Ама си нòгу 'убава;
Калугерите че залюбиш,
Манастѝро че затвòриш.

4.

Фàла Бòгу, фàла іединòму,

---

[1]). Стая.

Насади́ла ба̀ба седм'десе́ яйца.
Си́те ву се яйца побр'ка̀ли.
Ѥдно ву се яйце погоди́ло,
И оно̀ си пи́ленце гржче́нце.
Уцани́ му ба̀ба момо̀к да го пасе́,
Та го па̀се през го̀ри зеле́ни,
И го па̀се през по̀ліе широ̀ко.
Бог да убіе сура орлети́на,
Та отне́се пи́ленце гржченце.
Ви́че[1]) момо̀к коли́ко си може:
„Ле́ле, Боже, до ми́лого Бога!
Са̀-че[2]) мене ба̀ба да погуби.
Пред нево̀ли ба̀би че да ка̀жа:
„Ле́ле ба̀бо, лѐле ми́ла ба̀бо!
Пусти са ме, ба̀бо, ва̀шки удави́ли.
Седна̀х, ба̀бо, ма̀лко да се по̀щем,
Бог да уби́е сура орлети́на,
Та отне́се пи̇̀ленце гржче́нце“.
Тува се е ба̀ба налютила,
Та уя'на̀ куса магари́ца,
И запа̀са ле́ка боздуга̀на.
Топуз ву е гла̀ва кромидо̀ва,
Та истепа́ ква́чка сос пи́ленца,
Па изсе́че ти́кви по плоти́ща,
Па разигра̀ куса магари́ца през по̀ліе широ̀ко и си ви́ка:
„Дай ми Бо̀же, сре́кя да ме стре́тне!
Да ме сре́тне Марко Крале́викю,
Ега̀ би се о̀ба удри́ли“.
През по̀ліе не́що се ма̀гли замагли́ли,
Не са̀ били̇̀ ма̀гли и пра̀'ове,
Но си било̀ Марко Крале́викю.

---

[1]). Викна.
[2]). Сега ще.

Тука са се ѝба удрѝли,
Па се бѝли три дни и три нѝчи.
От Мàркоте цржни кржви текли,
А от бàба — бéли пéньи.
Вѝче Мàрко, колѝко си мòже:
„Лéле Боже, за срàмота!
От баба че да гѝнем.
Я поглéдай, бабо, нéбо и дзвéзди,
Како плачат за мене!"
Погледнàла бàба на нагòре,
Тогай удрѝ Марко бабата,
И раскинà я на парчéта.
Ѥднòто ву сжрце бѝло, непребѝло,
А другото сé още не забѝло.
Пуста магарѝца! сѝрота останàла,
Да тàжи за стàра бабетѝна.

5.

Фàла Богу, фàла iединòму!
Имало е ìеднà стàра бабетѝна,
Отишлà е у нòви пазàри,
Та продалà фурка и бретéно,
Та купѝла куса магарѝца.
Купила ву седло шикòсано,
Купѝла ву юздà от капѝна,
Па си пошлà на пòлiе широко,
И си тѝ'ом говòри:
„Фàла Богу, фàла iединóму!
Кàмо да излéзнат трѝесе юнàка,
Да ги вѝдим що са юнàци?
Да лѝ са пó-юнаци от мéне."
Иош[1]) бàба дума не издумàла,

[1]). Още.

Ете[2]) излàзат трúесе юнàка.
„Дóбра срéча,[3]) стàра бабетúно!“
На бабетúна драго непаднàло,
Оти я реклú „стáра бабетúно“,
Оти я не реклú „непóзната делúйо“,
Па разревáла куса магарúца,
Извадúла сáбля кр'ндарúца,
Да посечé Марко Кралéвикя.
Почудúл се Мàрко, задзверúл!
Да извáди сáбля от нóжница,
Да посечé стáра бабетúна,
Кой го чуіе, че му се насмéіе,
Кой го вúди, нéче му завúди.
Па си ма'нá Мàрко сос плеснúца,
Та ударú баба по гржбица,
Тъ я бутна от куса магарúца.
Магарùца рúка кóлко що мóже,
А бабетúна вúка, та у Бога се чуе.

6.

Лежú Мáрко у гóра зелéна,
От пусти люти рáни.
Никой пéма от родáта да го види,
Само е при него, неговата мúла сéстра.
Па говóри Марко на неговата мúла сèстра:
„Зéми сéстро, тия два бардáка!
Иди през гóра зелéна,
Тамо че найдеш вóда студéна,
И дóнеси да пия и люти рáни да омúя“.
Па говóри нéговата мúла сестра:
„Я че úдем на вóда студéна,

[2]). Ето.
[3]). Среща.

Но незная после да се вр'на".
Па говори Марко на негова мила сестра:
„Земи сестро, игла деветлия,
Та прободи тия люти рани,
Наточи девет рога крвви,
Забележи през гора зелена,
Дека држво, дека явор, дека габер,
И после че се вр'неш".
И неговата мила сестра,
Земала игла деветлия,
Пробола неговите люти рани,
Наточила девет рога крвви,
Забележила дека држво,
Дека явор, дека габер.
И Марко си е Бога помолил:
„О, Боже, Боже мой!
Помогни ми и стига ме мучи.
Ега би се душа раставила и да умрем."
Бог си го послушал, дал му смржт,
И душа от него се раставила.
Сестра му се вр'нала от вода,
И нигде немогла да го намери,
Роса заросила, та крввави белези омила.
Далеко согледала дека се вр'тат,
Сиви орли и гарванье,
И отишла, та намерила нойния брат умрел.

7.

Родил се е Муса кеседжия.
Родил се е на Стара планина,
На Становит камик.
Ни го роди була, ни кавурка,
Но го роди танка арнаутка.

Пáфит брáла, повóіе правúла,
Лúстье брáла, та го покривáла.
Израснáл е най-бóлье юнáк.
Прокука си éсенна кукувица,
Тр'гнá си Муса Кеседжия по Стáра-планина,
Па си паднá упат до колéна.
Измрѫзнá'а дружина юнáци,
Замрѫзнá'а нóжове на силяфи,
Замрѫзнá'а пушки на рáменье,
Па говóри Муса кеседжия:
„Не прокукáла éсенна кукувице!
Та измамú ос'мдесé дружúни.

8.

Пúле поіе у гáста гóра,
Кой го чуе от рóднина,
Секи лежú по годúна.
Дочул го е сирáк Стоян.
Он е легнáл три години,
Скинáл е дéвет постúлки,
Раздрáл е девет завúвки.
Врѫз кóсти му трáва изникнáла,
Сúтна трáва детелина;
Низ уши му му'и брѫмчáт,
Низ òчи му црѫвье мрѫдат.
Низ кóса му змúи се мѫтат.
Проговори стáра майка:
„Да не ми си, сине, гре'óвен?
Да вúкам, сине, попове и гякове,
Да те, сине, исповѐдат,
Испо:éдат и пречéстат“.
Стоян ву говóри:
„Гре'óвен сѫм мнóгу мáмо.

Кога́ бе́хме луди мла́ди,
Собра́хме се неколци́на,
Неколци́на три́ста души,
Пѫ ойдо́хме у га̀ста го́ра,
Га́ста го́ра Бо́гданова.
Намери́хме стра́га,
Пуна беше ягнища, ягнища сирачета,
Па им ни́що не прави́хме.
Ойдо́хме по́ на опа́мо,
Та́мо намерихме іедна́ црѫква,
Црѫква Света Мари́ица.
Црѫквата беше пуна чове́ци,
Па им ни́що не прави́хме,
От во́нка ги запали́хме.
Пред црѫквата и́маше до два́ гроба;
Един бе́ше неве́стин,
А другио бе́ше дево́йкин.
Проговори войвода:
Ко́й че се юна́к нае́ме,
Да раско́па до два́ гро́ба,
Да вѝдиме що ѝма у нѝх?
— Я се юна́к наема́х, я раскопа́х до два гроба,
Ѥдно́то бе́ше неве́ста, другото бе́ше девойкя.
Тогай се све́дох, та ги целивах.
Три́ш[1]) ми се уста́ пукна́,
Три́ ми ка́пки крѫв капна́'а,
На ни́хното бе́ло лице́.
Щото́ бе́ше неве́ста,
Това́ било́ мо́я ми́ла сна'а́;
Щото̀ бе́ше дево́йкя,
Това́ било̀ ми́ла мо́я се́стра".

---

[1]). Три пѫти.

Свадбарски.

1.

Заженѝ се Иова́н младоже́ня,
Затакмѝ си бе́ла Ма́ра от Бе́ла гра̀да,
Па си собра кѝтени сва́тове,
Да си ѝде у Ма́рини дво́рове.
Кога беше на венча́нье,
Бе́ла Мара е задрема́ла,
Та заспа́ла Иовану на ра́меня.
А Иова́н ю ве́ли и говори:
Защо́ те е Ма̀ро дре́мка одремѝла?
Дали мене от стра́'ове,
Или кума и старо́йкя от сра́мове?“
Прогово́ри бе́ла Мара:
„Ей Иване, мой стопа́не!
Не́що сам си у со́н виде́ла:
Що е по́ліе, се́ е кал потжна́ло;
Що е го́ра, се́ е кржв до зенгѝя;
Немо́й ти на пре́д да о́диш,
Защо у гората ше́та Радул войвода,
Сос триста души дружѝна,
Та че те́бе мла̀д да погуби,
А мене мла̀да да заро́би“.
Иован не слуша̀ бе́ла Ма̀ра,
А напрет пред сва̀тове ѝдеше.
Кога влезна̀'а у го́ра зеле́на, —
Излезна Радул войвода,
Сос триста души дружѝна,
И извадѝ сабля френгѝя,
Зав'рте́ се на̀ лево и на̀ десно,
Та погубѝ Иован младоженя,
И зароби бела Мара,
Заведе́ я у свои дво́рове.

Он се качѝ на висо́ки ча̀рдаци,
Та си пиіе вѝно и ракия,
А она̀ си троши ра̀це и плаче.
Он я пѝта: „чуеш ли ме бе́ла Маро!
Що си о́диш по дворо́ве,
Та си тро́шиш ра̀це и плачеш?
Дали двори не са̀ ти узго́да,
Или язе не са̀м ти у пого́да?“
Тогай му Мара оттово́ри:
„Дво́ри са ми у пого́да,
И ти ми си у пого̀да,
Но ми е остапала златна ябука,
У Иовапови дже́пове,
Та за нея раце трошим.
Извади два вра̀ня коня,
Да ѝдем при Ивапа умрѐли,
Да извадиме зла̀тна ябука“.
Тогай стана̀ Радул войвода,
Та извадѝ два враня коня.
Ка[1]) ойдо́'а до го́ра зеле́на,
Тогай му говори бела Мара:
„Чуеш ли Радул войвода!
Да оста̀неш тѝ при конье да чуваш,
Немо́й ко́нье от кржв да се уплашат,
Я да ѝдем да извадим зла̀тна ябука,
От Иованови дже́пове.“
Не сѝ извади зла̀тна ябука,
Но си извади пота̀йни ножо́ве,
Та се убо́де у кле́тото сржце и вика:
„Легай, мой Иоване, два̀ма да ле́гаме,
Нека че́ка Радул войвода!“

[1]). Когато.

2.

Девóйченце, цр'вéна ябуко!
Ѥднàш минàх през вашето céло,
Ѥднàш минàх и те излагàх,
Камо ли повтóр да повтóрим.
Извéл би те от голéма родà,
Превéл би те през гóра зелéна,
Извéл би те на Стара планина,
Дé се вие коил детелѝна.
У коила становúтен камик,
На камико млат нежéньен стоú,
Та си брóи мéсец и годúни,
Па на мéсец вéли и говòри:
„Ей мéсецо, турски помошниче!
Ей годúно, нàша неправино!
Каúл ли си, Боже, или не си?
Исках мома от мàло малéна,
От мало-малена дору до голèмо,
Па я мèне не дàдо'а,
А я другиму юнàку дадо'а,
Та мèне кум турú'а.
По стар брат старойкя турú'а,
Най-мал брат девер турú'а.
Дойдѐ врѐме за венчáнье,
Дойдо'а іеднú мáлки моми,
Закарá'а гяволската пѐсна:
„Вѐнчай куме, немой люто клѐ!
Слáгай вѐнци, немой издúша!'
Кумо им говори:
„Я не кл'нѐм, сржце ми клжнѐ,
Я не издúшам, душа ми издúша.
Да би дал Бог моята кумúца,

Да е вековита, како качунка[1]),
Да е омязита[2] како еглúчка,
Да е рот родúла како кукувица,
Каща да сбѐре, како прах на тупáн“.
Како я кумо проклѐл,
Така се и клѐтва фанáла.
Живѐла колку качунка,
Омязита била како еглúчка,
Рот родúла кòку кукувица,
Каща собрала, коку прáх на тупан.

3.

Двà си брàта вéрно живувàли,
С іедна вода се мúли,
И с іедпá крьпа се трúли.
Пò-старио брат казуе на пò-малио:
„Живуй брàте, да живуваме,
Дор не сме се оженьúли.
Довéчеме[3]) двé млади невéсти,
И двéте че се кучки сгодат“.
Довéли си двé млàди невéсти,
И двете се кучки згодúа,
Та двама брайкя разделú'а,
И на далéко си двори зградú'а.
Между двори Дунав нав'рпá'а,
Из Дунаво гора насадú'а,
Из горáта жлта перунúка.
Проговори риба из Дунава:
„Бре́ ти жлта перунúко!
Бре́ ти грúжа си не бéреш.

[1]). Бѣло цвѣте, което скоро вѣхне.
[2]). Мръшава.
[3]). Ще доведемъ (бѫдѫще врѣме).

Ме́не ми се досади́ от тия две етрърви,
Кара̀еки се и лошо ду̀маеки.
По̀-старата кл'не́ по̀-младата:
Да би дал Бог по̀-мала етрърво,
Да си родиш девет мили чѐрки,
Си́те да си ги ожениш,
И си́те да ти обдове́ят,
И дома да ти дойдат.
По̀-малата кл'не́ по̀-старата:
Бре́, ти, по́-стара етрърво!
Да си родиш де́вет ми́ли сина,
И си́те да ги фа́нат девет люти рани,
Да одиш о́ре и заго̀ре,
Да не мош ле́к да им наме́риш;
Та да дойдеш на моята вра́та,
Да ти даде́м от моето платно,
Що сам го ткала и сам те кле́ла.

4.

Два́ си брата ве́рно живува̀ли,
За ни́що се они́ не скара̀ли,
Ни́ за ни́ва, ни́ за ливада,
Ни́ за каща, ни за пока̀щнина.
Скарали се за две малки моми.
По̀-старио по́-малката и́ска,
По̀-малио по̀-старата нече.
Погаждало ги село — се́лянете,
Погаждало ги, не погоди́ло ги.
Погаждала ги нихна стара майкя,
Погаждала ги, не погоди́ла ги.
Па се Мара през поліе шетнала.
На сре́ща ву цар Костадин,
А Мара му ти́'о говори:

„Море цару, цару Костадине!
Два си брата вѐрно живували,
За нищо се нескарали,
Нѝ за нѝва, нѝ за ливада,
Нѝ за кăща, нѝ за покащнина,
Скарали се за двѐ малки моми.
Пò-старио пò-малата иска,
Пò-малио пò старата нѐче.
Погаждà ги село-селянете.
Погажда ги, непогодѝ ги.
Погажда ги нѝхна стара майкя,
Погажда ги, непогодѝ ги.
А цар ву тѝ'о говори:
„Мори, Маро, Маро цржноокo!
Кой коя иска, тая нѐка зѐме,
Я че земем Мара цржноока".
А Мара си шега подбила:
„Седѐла сам сед'мдесѐ лѐта,
Правѝла сам сед'мдесѐ дари,
И па[1]) те нѐчем цару Костадѝне".
А царо си шѐга подбѝл:
„Седѐла си сед'мдесѐ лѐта,
Че седѝш още сед'м дѐна.
Сега пѐток, Маро, та до пѐток,
Че ти дойдат кѝтени сватове,
Сос них и цар Костадѝн.
На мѐне чат пѐря лепотàти[2]),
На тѐбе чат вѐнци греотѝти[3]).
А Мара си на майкя говори:
„Мори мале, мори стара майчице!
Извади ме, мале, на високи чардаци,

[1]). Пакъ.
[2]). Ще красятъ.
[3]). Ще греятъ.

Пóстели ми, мале, на широко,
Тури зглавье, мале, на високо,
Па ме покри, мале, сос бéлото платно,
И ми запали до двé жлжти свéщи.
Жалко плачи, мале, и пò-жално реди:
„Снощи е Мара жӥва замр'кнала,
Оцутра[1]) е Мара мржтва осамнала“.
Извéла я майкя на чардаци,
Послала ву на широко,
Турӥла ву зглавье на висóко,
Прекрӥла я сос бéлото платно,
Запалила ву до двé жлжти свéщи,
Жално плаче и пò жално реди:
„Снощи е Мара жива замр'кнала,
Оцутра е Мара мржтва осжмнала“.
Дойдо'а кӥтени сватове и с них цар Костадин.
Цар Костадин на майкя ву говори:
„Оти лежи Мара цр'ноока?
А майка ву вели говори:
„Тако мѝ Бога[2]) цару Костадине!
Снощи е Мара жива замр'кнала,
Оцутра е Мара мржтва осамнала.“
А цар си вели и говори:
Вӥека[3] два млади девера!
Идéте у гора зелéна,
Преметнéте др'во и камик,
Найдéте змия троеглава,
Да я турим у Мàрини пазуки,
Егà би се Мара разбудила“.
Преметнали дека држво, дека камик,

---

[1]). Отзарана.

[2]). Думитѣ „Тако ми Бога“ означаватъ клѣтва въ името на Бога.

[3]). Вие.

Нашлѝ змия троеглава,
Пущѝ'а я у Мàрини пазуки.
Мара нѝ мрждну̀е, нѝ тре́пнуе.
Па царо вели и говори:
„Виека два девера! найде́те жар-жаровица
Да пущиме Мари у пазуки,
Егà би се Мара разбудила“.
Нашли жар-жаровица,
Пущѝ'а я у Марини пазуки,
Мара нѝ мрждну̀е, нѝ трепнуе.
Па си бржкна цар Костадин
У Ма́рина пазука.
Мара нѝ мрждна̀, ни трепна̀,
Па си пошлѝ китени сватове.
Научил си цар-Костадин:
Два млади девера!
Скрѝте се зад малата врата,
Та пазе́те Мара що че да учѝни.
Мара на майкя си говори:
„Мари мале, стара мале!
Кога ми тури'а змия троеглава,
Исках да вѝкна да заплача;
Кога ми пущѝ'а жар-жаровица,
Исках да ви́кна и зави́я;
Кога ми цар Костадин бр'кна̀ у пазука,
Исках да викна да се засмея“.
Девери си цару говòрат:
„Тако ни Бога цар Костадине!
Мара си омайници[1]) прави́ла“.
Той се вр'на̀ сос сватове и я зема̀.

---

[1]). Омайвания, у̀глушки.

5.

Ендафи́но, джандафи́но!
Ендафи́на болна лежи́,
Краль Миле́нко войскя бе́ре.
Дочула го Ендафина,
Болна бе́ше, здрава стана̀,
Па улезна̀ у земни́ко,
Та отвори́ златни брави,
Премени́ се, начинѝ се,
Па се шетна през польето.
Согледа я Краль Миле́нко,
Припущи́ си враня коня,
Па му падна̀ мораф кожух,
Па говори краль Миле́нко:
Тако ти Бо̀га Ендафи́но!
Я ми додай мораф кожух,
Он на нея гюмуш пафти,
Она нему росна китка.
Па проговори Ендафи́на:
Тако ти Бога, крал Миленко!
Да си носиш росна ки́тка;
Та си легни на одаро,
Нея тури под одаро.
Не надзрѫтай до три годин,
Па нѝдзрѫни росна китка,
До де́ка ти цѫвти́ ки́тка,
До тува мома че сам.
Па си ойде краль Миле́нко,
Отнесе си росна ки́тка;
Он си легна на одаро,
Нея тури под одаро.
Не надз'рна три́ годин,
Па надз'рна росна китка,
Китката е повехна̀ла.

Умислѝ се краль Миленко,
Па говори краль Миле́нко:
Такоти Бога че́сни цару!
Дай ми мухлѐт за трѝ годин,
Дома да ѝда, мома да си вида.
Дал му мухлет за трѝ годин,
И му даде нѐговата коня.
Изведе я над селото,
Турѝ нога на зенгия,
Дор да тури и оная,
Он улезна у селото.
Село войскя притиснала
Ендàфини равни двори.
Не е било сѝлна войскя,
Но са били кѝтени сватове.
Де́ка стоѝ Ендафѝна,
Щѝците[1]) е накапала,
С нойпите дре́бни сѫлзи.
Согледа я краль Миле́нко:
Тако ви Бо́га, кум-старойкя!
Изведе́те ми неве́стата,
Да оставим проводѝя.
Не оставил проводия,
Но я хв'рдьи на враната коня.
Кога бе́ше през полье́то,
Войскя полье притиснала.
Не е била сѝлна войскя,
Но е билò да посрещнат краль Миленко.
Кога бе́ше през дворове,
Слѫнце двори огреяло.

---

[1]). Дъскитѣ.

6.

Имала майкя дѐвет ми́ли си́на,
И десе́та сестра Янгели́на.
От ми́лос си брайкя,
Дѐка оди́ли, и не́я води́ли.
Отвѐдо'а я на нов собор,
На нов собор на панаир.
Какво видо'а сѐ ву купи́'а,
Купи́'а ву ножче цр'нокорче.
Дойдѐ вре́ме майкя да я же́ньи.
Майкя я дава през три́ гори,
През три гори, през чѐтири води,
Она нѐче де я майкя дава,
Но си иска дѐка си я сржце тѐгльи.
Па говорат нойни брайкя:
„Айде, сѐстро, айде Янгели́но!
Дѐ те майкя дава.
Ни́е сме си девети́ма,
Че́сто че ти до'ождаме;
Егà би се тафра начинила,
Егà би се конье наиграли,
Егà би се пушки нафр'ляли.
Послуша си сестра брайкя,
Та си ойдѐ през три гори,
През три гори, през чѐтири води.
Чека дѐвет годин врѐме,
Нѐма брайкя, нема майкя,
На́ госте да ву дойдат.
Па свекржва си я прекори:
„Янгели́но ми́ла сна'о!
Да си 'арна, от рода би ти дошли́".
Янгелина си се жално нажальи,
Па улезна у градина,
У градина под трендафил,

Па си викнà танко високо,
Та се чу дори́ до Бога,
Та се е Богу нажальи́ло.
А золва ву от чардаци,
Разгледа си на широко.
Польето се затемни́ло,
От пра'ове и магла,
Низ магли конье играят,
Конье играят, пушки пуцат.
Слезна золва и ву говори:
„Мучи, сна'о, мучи Янгели́но!
Како се е полье затемни́ло,
От пра'ове и магли,
Прилича како на твоите брайкя".
Докат дума да издумат,
И дворите се испуни́'а
От Янгели́нините брайкя.
На най-старио рака цалива,
Цали́ва, хем си пита:
„Що ти́ братко, душа и раце
На темяп и зèмня меришат?"
А он ву говореше:
„Сестро, правиме си цржква,
Цржква света Мария,
Та за това ни меришат,
Душа на земля и раце на темнян".
Дордè сестра рака исцалива,
Они си па по'ожда'а,
А сестрà им говореше:
„Чекайте брайкя! погача да омèсим,
А они си пойдо'а,
Сос ни́х си и она по'ожда.
Дойдо'а у полье широко,
Па на сестра си говорат:

„Почѐкай ни сестро тука!
Почувай ни коньe и пушки,.
Ние че йдем у цржква,
Цржква света Марúнца;
Жѐньено не е закон да улази“.
Чекала ги е трú днú и трú нощи;
Слжзи роньи, та коньѐто вода пои,
Коси скубѐ, та коньѐто сѐно раньи.
Побú пушки, врлза коньe,
Па си ойде да си види брайкя
У цржквица света Марнница.
Кога виде от прозорци,
У цржквица девет гроба,
Па се сетú, че са нейните брайкя.
Вр'на се плачешката при коньѐто,
Нема коньe, нема пушки.
Па си пойде плачешком,
Плачешком-виечком,
У майчини си равни двори.
Кога прийде до двори,
Двори пелúн урастнали,
У пелúно дрлво обгорѐло,
На дрлвото кукувица
Кука, кука, та се неутрайвя.
Щом си майкя видѐ Янгелúна,
Па тогай си извика:
Назат, назат марú цржно чумо!
Клѐти да са твои сватове,
Та донѐсо'а цржна чума,
У конь у копúта,
Та ми загина'а
Дѐвет мили сина“.
Тогай ву се е душа раставúла.

7.

(Слушана отъ единъ Търновчанинъ)

Цар Асен дума на Янка:
„Янке ле мори́ кралице!
Янке ле Господарице!
Защо си Янке плакала,
Плакала кахжри́ла?
Дали си пари немаме,
Или си царство немаме?
Или си войска немаме,
– Ако си пари немаме,
Пари ще да си найдем;
Ако си войска немаме,
Войска ще да си добавим;
Ако си зѐмня немаме,
Зѐмня ще си превземем".
Янка па царя думаше:
„Опустѐло ти ца̀рството,
Царството и парите,
Парите и войската,
Войската още и земнята.
Кога си ца̀ря немаме,
От с'рце рожба немаме,
Нѝ мжжко, нѝ женско,
Да си оставим наслѐдник,
Царство да ни запази!"
Цара си се нажали́,
Та па па Янка думаше:
„Мжлчи Янко, не плачи!
На Бога ще се помолим,
Та Бог ще ни даде,
Я мжжко, я женско,

Та наслѐдник че си оставим“.
На Бога си се помолйха,
Малко мина и не много,
Тъкмо до три мѐсеца,
Станала е Янка, станала,
Тежка, не праздна.
Сторила е девет мѐсеца,
Мъжка е рожба добйла,
Добила е до двѐ момчѐта,
Две момчѐта, две близначѐта.
Янка си царя повика,
Та че му говори:
„Царю ле, царю честйти!
Честито да ти е цàрството,
Царството още господарството,
Войската още парите!
Господ ни даде до две момчета, до два
близнака.
Они ще да ти царството пазат,
Я ще да те царю помолим,
Да станеш да йдеш,
Да йдеш на Рйла планина,
На Рила, на Манастйра,
Че да си царю поканиш,
Светаго Иована Рилски,
Да дойде, царю, да дойде,
В Търново в столицата,
Децата да кръсти.
Кога царю заминеш,
Богато да го обдариш“.
Че стана та отидѐ,
На Рила на манастъра,
Че го богато обдарил,
И Иована си поканѝ.

В Тѫрново си дойдоха,
В Тѫрново в столицата,
Та си децата кр'сти:
Едното кр'сти Асен,
А другото — Иован.

8.

Що е чуло, сѐ е заплакало,
Що е чуло, сѐ е зажальи̇ло.
Дотѐкло е това бѐло мо́ре,
Че потопи сѐва света гора,
Че потопи Илиндар монасти̇р.
Проговори Са́во игумена:
„Сберѐте се, гяци калугери!
Сберѐте се и исповѐдайте се,
Да видим кое ми е грѐшно,
Егà би се море утаи́ло".
Собра'а се гяци калугери,
Собра'а се и исповеда́'а,
На се море неутавя.
Проговори игумена Са́во:
„Викайте си Банка Дукови̇на,
Викайте го и исповедайте го,
Да видим да не ми е грешно".
„Вика'а го и исповеда'а го.
Проговори Банка Дуковина:
„Кога бѐ'ме на моята дома,
Чувахме си рѫтки и загари;
На ойдо'ме у гора зелѐна,
Та удри̇'ме три̇ сура елѐна,
На пойдо'ме на нашата дома.
Не излезнà мой стар баща
Да посрешне рѫтка и загари;

Потрйтнах го с дѐсна зенгйя,
Тамо му е душа искочйла.
Не излезнà моя стара майкя
Да посрешне ржтки и загари;
Потрйтнах и нея с лѐва зенгия,
Тамо ву е душа испаднала".
Проговори Сàво игумена:
„Я вйека гяци и калугери!
Фанéте си Бапко Дуковина,
Коé защó може:
Фржльете го курбан на море да бйде."
Фр'льйли го гяци и калугери, —
Тогай се е море утайло.

9.

Родй мàйкя дéвет мйли чéрки,
Па останà млáда довйця.
Чуждо прàла, та ги е ранйла;
Чуждо ткàла, та ги е облачйла;
Чуждо вéзла, та им е дàр правйла.
Сйте дéвет ги е исчувàла,
Сйте дéвет оженьйла,
Сйте дéвет през дéвет плàнини.
Останàла самà куковица,
И на Бога е вечé досадйла.
Жалéеки майкя и плакàеки,
Дàде ву Гòспод товà мàлко детé.
А се е родйло, à е продумàло:
„Аво, мале, àво мйла мàле!
Имам ли си нéщо от рòднина,
Или сéстри, или брàйкя?"
А майкя му тй'о говори:

Аво сине, аво дете некрѫстено!
Ти си немаш мили брайкя,
Туку ми си имаш девет мили сестри.
Останаʼа сите девет сирачета.
Чуждо предох, та ги раних,
Чуждо ткàх, та ги обличах:
Чуждо везох, та им дари правих;
Сите ги девет ожених,
Сите девет през девет планини.
Останàх самà куковица,
Викам, плàчем, чàк[1]) у Бога се чуе,
И Богу сам вечè досадила.
Дàде ми Господ мàжко детé;
Веднàш си на нозе станàло,
И веднàга за родà попитàло".
Па проговори мàжко дете:
„Аво мàле, àво мила мàле!
Да ми найдеш брѫза коня,
Брѫза коня, оружена,
Да си яхнем мале, да си идем,
Да преодим до девет планини,
Да си найдем девет мили сестри,
Да им кàжем дека си имат браток.
—Купи майкя брѫза коня,
Брѫза коня, оружена;
Па си яхнà дете некрѫстено,
Па преминà девет планини,
И си найде девет мили сестри.
И им казà, дека имат браток.
Запояʼа девет мили сестри,
Заечàʼа до девет планини.

---

[1]). Дори.

10.

Родѝла е мàйкя дéвет мѝли сѝна,
С фурка е прéла, та ги е ранѝла;
С разбòй е ткàла, та ги е облачѝла,
И ги е от недéля врéме засправила,
Па ги е пратила на цвéтница,
На цвéтница, на монастѝра.
Немàло ги е до Велик-четвр'ток.
Мàйкя си вели говореше:
„Далѝ е имало пусто нéкое гре'овито,
Та ги е пречестà изгорéла?"
Учинѝ се още іедна недéля врéме,
Дошлò врéме и куковица дошлà.
„Куку, куку" съ клюнѝца кука,
С крѝла отговаря:
„Я ѝзлезни стàра майко!
Нéщо да ти кажем.
Твòите дéвет мѝли сина.
На стара планина са дéвет трупѝни,
Дéвет загàра вѝят,
Дéвет 'атове до нѝх пасàт.
Стàра мàйкя отговàря:
„Витòшай се [1]) ѝня куковице!
Мóи дéвет сѝна са на Манастира".
Куковица пàк отговаря:
„Ако мене не веруваш,
Самà ѝди, та да вѝдиш!"
Стàра майкя отговàря:
„Вѝе дéвет мѝли снà'и!
Я ми извадéте кòня дебеляна,
Дебеляна, коня оседлàна,

[1]). Въгай.

Па му туре́те сре́бр'на юздà,
Па му туре́те жлжтите зенгѝи,
Та да ѝдем да видим,
Тѝя мой де́вет мили сина."
Обседлàли ву са кòня дебеляна,
Па си пойде́ стàра мàйкя.
Оди́ла е тамàм де́вет де́на.
Отишлà е на Стàра плàнина,
Виде́ла е де́вет ми́ли си́на,
Де́вет трупи́ни на Стàра плàнина,
Де́вет загàри околò ни́х вѝят,
Деве́т 'àта сè вища́т.
Па си е си́те девети́ма закопàла,
И е сржце заклети́ла, та не е слжза поронила.
Па си е яхнàла кòня дебеляна,
Па си е ошлà на свойо дом.
Па когà е раскàзала на нейните девет снà'и,
Па и се́ка си е имала по іеди́н си́н,
Си́те си са викнàли и зави́ли,
Та при Бо́га се е чуло.
Дочули са двàма светци́,
Свети́ Иовàн и свети́ Ар'àнгел,
И они́ са се попитàли: „що е́ тòя вик?"
А свети́ Иовàн отговàря:
„Де́вет мѝли си́на са умре́ли,
Тà е пошлò толку вѝк,
И е от де́вет мѝли снà'и
И от де́вет мѝли унуци".
Светѝ Ар'àнгел отговаря:
„Ду'ай, свети Иовàне, да ду'аме,
Да им даде́ме душа да си стàнат."
„Дуà'ли, та им душа далѝ и станàли.
Тогава си е пак дошлà ѝня куковица,
„Куку, куку", съ клюнѝца кука,

С крѝла отговаря:
„Я ѝзлезни, стàра мàйко, нéщо да ти кàжем,
Че твоите девет мѝли сина,
Тé[1]) ги на Стàра плàнина.
Най-мàлото свѝри сос кафàл,
А другите игрàят“.
Стàра мàйкя отговàря:
„Витòшай се, ѝня кукувице!
Мой дéвет сина снощи ги закопàха“.
Куковица пà отговàря:
„Ако мéне не веруваш,
Самà ѝди, та сос очи да видиш“.
И стáра мáйкя вéли и говòри,
На тѝя дéвет мѝли снà'и:
„Я ми извадéте кòня дебеляна,
Да ѝдем, та да видим,
Тàя ѝня куковица, защò кàзва така“.
Я'нàла си кóня дебеляна,
Па си ошлà на Стàра плàнина,
Па си е вишлà нойни дѐвет мѝли сина,
И като ги видéла, веднàга умрела;
А пà нòйни дéвет мѝли сѝна
Са я закопàли и слъзи не пороньѝли.

Любовни

1.

Забележѝл юнàк девóйкя у мáйкя,
Кога че се роди, óн да я зéме.
Родѝла се, голéма пораснàла,
От трѝ мéста му я покудѝ'а.

---

[1]) Ето

Ѥдѝн рече: сонлѝва е, дремлѝва,
Други рече: не е милостѝва,
Трéки рéче: злá е како змия,
Дочула ги гѝздава девóйкя,
Та ги люто и пò люто проклела;
Кой ми рéкжл: сонлѝва е, дремлѝва,
Ненаспàл се вéку и амѝна;
Кой ми рекжл немилостѝва е,
Не смилѝл се Богу, нѝ светому;
Кой ми рéкжл злá е како змия,
Змия му се у пàзуки свила.

2.

Нишкóм пóлье рáмно за óденье,
Алѝ нéма вòда за пѝенье.
Пò-натам пойдох, и клàденец найдох;
На клáденецо момá и невéста,
На невéста венòк отъ рубѝи,
На девóйка венòк от инджѝи (бисеръ)
Запрé юнàк тогàй врàня коня.
Добро ютро, моме и невесто!
—Дáл Бòг добрò, незнàен юначе!
Е, Вѝека, момá и невéста!
Пиé ли се тàя вóда студéна,
Любилисе мома и невеста?
На девóйче люто нажалéло,
Па го люто пò-люто проклé:
—Ей юначе! да се неожениш,
Дор не чуеш рѝба, како поé,
Дор не рóди явор, ябука,
Дор не нѝкне по пут босѝльок.

3.

Стоян и Стойна—два брата.
У го́ра ли́стник денàли.
До пладне са го денàли,
От плàдне ро́са зароси́ла,
Седнàли да си́ почи́ват.
Стоян на Стойна говòреше:
„Стойно ле, Стойно девойченце!
Пуста сме си лика и прили́ка,
Двàма тàнки и висòки, бе́ли и цр'ве́ни,
Двàмата баре́м да се зѐмеме“.
Стòйна му ве́ли говòри:
„Ели́ сме пуста рòднина?
Тàта и чи̇̀ча-двà брàта,
Мàма и стри̇̀на — две етржви,
Ние сос те́бе — двà брàта“.
Стоян на Стòйна говòреше:
„Стòйноле, Стòйно момиче!
Си̇̀тни кàменье брòй не́мат,
Дл'бòка вòда брòт не́ма,
Убава момà рòт не́ма.“

4.

Бре́ Стòйне убаво!
Далѝ тѝ бе́ше снòщи, на гòрньото клàденче,
На дòлньото извòрче?
Де́ка стоеше, свете́ше,
Де́ка 'òдеше, гре́еше,
По полѝ ти дре́бни дзве́зди,
На гржло ти ясен ме́сец.
Опасàла си зунѝца,
И мэртиеш како дувьи́ца.

Я прийдох до тебе,
А ти бегаш от мене.
Бегали ли ти дружки от тебе,
А мой другàри по тебе.
Па пойдòх на гòре,
А тѝ турѝ у десна пàзука
Грутка снеговà,
И на грутка говòреше:
„Тòпи се, тòпи, грутко снеговà!
Така да се топи млат юнак
За мома убава“.

Па пойдòх още нагòре,
А тѝ намерѝ кѝтка смилкьòва,
Земà я сос лèвата рàка,
Турѝ я у десна пàзука,
И на китка говòреше:
„Рóньи се, рóньи, китко смилкьòва!
Така да се роньи млат юнак

За мома убава“.
Па пойдох у домà си,
Та на мàйкя говòрех:
„Мà-е ле, мила мàйчице!
Додай ми пушка севдена,
Че идем у гòра зелена,
Да трàжим сура елена,
Де пасé трàва зелена,
Де пие вода студена“.
Не досетѝ се мàйкя му,
Та му дàде пушка севдена.
Отидé у гòра зелена,
Намерѝ сура елена,
Де пасè трàва зелена,
Де пиé водà студена.

Симна[1]) си пушка севдéна.
Не ударѝ сура елéна,
Но ударú сéбе у колéно.
Прочула се Стòйна момà билярка,
Отидé да го лекуе.
Немàло пусто бúлье[2]) бéрено,
Отидé бúлье да бéре,
Лòша я змия изéде,
Момàта умрé у пéток,
А момчéто у сàббота.
Проговòри юнак:
„Мàле ле, мùла мàйчице!
Ширòко ми грòба искóпайте.
Когà ме спущате,
Дéсна ми рàка пущéте,
Нàедно ни сос Стойна турéте.
На глàва ни взвадѐте два клàденци студени,
На сржце ни посадéте куманика[3]),
На нòзе ни – елхà зелéна,
Кой замúне да се чуди.

5.

Драгàнко, бéла Драгàнко!
Слжнце трептú да зàйде,
Тàмо на рàмна рудúна[4]),
На рудúна зелéн бор,
Под бòро студéн клáденец.
Тàмо седú терзúче,
На Драгàнка сàя шиеше.

---

[1]). Свали.
[2]). Лѣковити треви.
[3]). Единъ видъ трева.
[4]). Равенъ голъ ридъ.

Драга̀нка му ве́ли говори:
Илчо, млади терзи́йо!
Да ми оши́еш саята,
Саята за великден.
С арши́н да я не ме́риш,
С но̀жици да я не ре́жеш,
С ко̀нци да я не ши́еш,
Та я тебе да те зе́ма.
Или́я вѐли гово̀ри:
Драга̀нко, бе́ла Драга̀нко!
Да ми сме́сиш бѐла пога̀ча:
Сос си́то да я не се́еш,
Сос огин да я непече́ш,
Сос во̀да да я немѐсиш,
Та я те́бе да те зе́ма.
Бог помо̀гна на Драга̀нка,
Ве́тер поду'на̀, та бра̀шно отсея,
Роса̀ зароси́, та те́сто замеси́,
Слжнце огрея, та пога́ча испе́че.
Тога̀й са се зема̀ли.

6.

Заспа̀ло е лудо мла̀до,
Заспа̀ло е пред 'амбаро,
Предъ 'амбаро на а́ето[1]).
На со̀н му мома̀ дошла̀,
На ра̀ка му легна̀ла,
Рака̀та му утр'на̀ла,
От но̀йната руса ко̀са.
Кога̀ стана̀ лудо мла̀до,
Не́ма мома̀, нито врага̀.

[1]). Креватъ отъ дъски.

Па извади́ о̀стро ножче́,
Да се убоде́ у кле́то ср'це.
Согле́да го ста̀рата му ма̀йкя,
Па му ве́ли гово̀ри:
„Аво си́не, а̀во ми́ли си́не!
Не бо̀ди се у кле́то ср'це,
Енѐ[2]) мома̀ у гради́на,
У гради́на, под масли́на.
Я се фа̀ни за два̀ ко̀лца,
Та пре́рипи до три́ пло́та,
Па ву ди́гни танко кр'пче“.
Па се фана̀ за два̀ ко̀лца,
Па пре'рипи́ до три́ пло̀та,
Па подигна̀ та̀нка кржпа,
Наведна̀ се, целива̀ я.
Залюбванье до зна̀янье,
За зима̀нье Го̀спод зна̀е.

7.

Не́венко, ма̀ла мо̀ме!
Не́венка не́вен садила,
Сади́ла го, вади́ла го,
Не́кой ву го но̀шкем бе́ре.
Провикна се Не́венка:
„Се́лянине, душма̀нине!
Гра̀жданине, ми́ла душо!
Бе́ри не́вен да бе́реме,
Ки́ти ки́тки да ки́тиме,
Да се ни́е наки́тиме,
Да и́деме у чужда зе́мля,
Де́ка да ни непознават,

---

[2]). Ето.

Тàмо нúе сут (сѫдъ) да судиме:
По момѝте правинúте —
Момà 'òро да не води;
По момчéта кривинúте —
Момчé кúтка да не зúма.
Друг адéт да изнесéме:
Стари баби на грòбища да не úдат,
Жѫти свéщи да не палят,
Бéли темнян да не кáдат“.

8.

Больú Яна бéло грѫло.
Не é грѫло, какò грѫло,
Но е грѫло мерджàново.
Нúкой Яне не верува,
Нѝ майкя, нú бащà,
Нú Янини дéвет брайкя,
Дéвет брайкя осм снà'и,
Нѝ Янини дванáесе братáнчета.
Кòйто Яне да верува,
Нéго го тува нéма.
Отишéл е надалéко,
Надалéко на Совúя.
Откарàл е дéвет кóня,
Дéвет кóня богасúи —
Десéтно чúста чò'я.
Продáде си дéвет кóня,
Дéвет кóня богасúи,
Останá си чúста чó'а.
Па си 'ойдé на ме'анà.
На ме'анджúка говòри:
„Карамфúлке, мúла моме!
Дòма ли си, самà ли си?“

Карамфи́лкя отговаря:
„Дòма сам си, не сам сама́.
При ме́не е ста́ри баща,
При ме́не е ста́ра майкя.“
Лудо ву говòри:
„На майкя ти ле́сно би́ва:
На майкя ти жлъти круши,
Нèка яде́, не́ка пукне.
На баща ти ле́сно бива:
На баща ти лула тутун,
Нека пие́, не́ка пукне.
Тòчи ви́но неме́рено,
Зи́май пари неброени!“
На́точи му ока́ ви́но,
Па я сло́жи на поли́ца.
Лудо младо ви́но пие́,
И си пе́сен пое́:
„Чуйте ста́ро, чуйте младо!
Кярдо́сал[1]) съм от мома ки́тка;
Бог да даде́ и момата по не́я“.
По пѝле му 'абе́р дойде́,
Де́ му Яне болцо лежѝ.
Остави́ чаша на полица,
Изве́де си враня коня;
Турѝ нога на зенгия,
Дор да тури и другата,
Духна ве́тер, отне́се го,
Под нихното пусто село,
Там се сретна сос Янините де́вет брайкя,
Де́вет брайкя, осм сна'и,
Де си носат бе́ло Яне.
Даде двѐсте сложѝ'а я,

---

[1]). Спечелилъ.

Даде трѝста открѝ'а я,
Да й вѝди бéло лицé.
Бéло ли е, како що бéше.
И проговори на Янини дéвет брайкя:
„Широк си гроба ископайте,
Наедно ни закопайте.“

9.

Не плачи моме, морѝ, не жальи!
Не роньи тѝя слжзи, лéле, кржвави,
По тѝя бели, лéле, ѝбрази.
— Какѝ да не плача, какѝ да не тужа?
Завчера, лудо, татка закопах,
Днéска мѝла майкя умѝра,
Останах я сѝрота — сираче,
Сугаре, рудо ягне — без майкя.
— Девойче русо, лѝчно девойче!
И я сжм, море, сирак — за тéбе.
— Незборувай, лудо, таквѝя сборове,
Нѝе сме блѝзу млади — роднина.
— Девойче русо, лѝчно девойче!
Широко море и полье — край нéмат;
Глжбоко море — дно нема;
Сѝтеп пéсок — брой нéма;
Високо држво — клад нема;
Русо девойче — род нéма.

10.

Легнала мома заспала,
Край море, край тéнко боре.
Поду'нá вéтер низ море,

Откржтѝ гранкя зеле́на,
Ударѝ мома през лѝце,
Разбудѝ мома от сонок.
Мома се люто налюти:
Ей, ве́тре, бре ве́тре!
Още еднаш да не подуʼнеш.
Каков си сон сонувах!
На сон ми дойдоʼа три луди,
Луди млади ерге́нье:
Ѥдѝн ми да́де злат пржстень,
Други ми даде ябука,
Тре́ки ме целива́.
Щото ми даде злат пржстень,
Из не́го да се провира;
Щото ми даде ябука,
Зеле́н ядовѝт да е до ве́ка;
Щото ме на сол целива,
Дай ми Боже, и на яве!

11.

Имала е майкя убаво Яне,
Искали го двама войводи:
Ѥдѝн Ге́ро, а друг Пане.
Майкя го дала за Ге́ро войвода.
Ге́ру войводу дошло пѝсмо,
На войскя да ѝде.
Ге́ро войвода на войскя поʼожда,
И майки си на поʼоду говори:
„Ой мамо, стара мамо!
Чувай тука убаво Яне.
Деньем го во́ди по дружѝна,
Че́сто го во́ди при не́йна майкя,
Ношкем затва́рай желе́зни порти,

Да не мúнат цржни Татаре,
Да неотведат убаво Яне".
И си отишел на войскя.
Стара майкя чѐсто водѝла
Убаво Яне при нѐйни дружини,
Чѐсто го водѝла при нойна майкя,
Ношкем затварала желѐзни порти.
Минала е войскя и сос нея цржни Татаре,
Та си прокопали желѐзни порти,
Па отвѐли убаво Яне.
Убаво Яне, добра невѐста.
Гѐро войвода от войскя дойдѐ и извѝка:
„Ой, Яне, Яне, убаво Яне!"
Нѐма да излѐзне убаво Яне.
Но излѐзла старата му майкя и вика:
„Ой, Гѐро, Гѐро войвóда!
Дѐньем водúх убаво Яне
При нойна майкя и дружки,
Ношкем затварàх желѐзни порти,
Минала е войскя сос цржни Татаре,
Та прокопа'а желѐзните порти,
И отвѐдо'а убаво Яне."
Гѐро войвода назад си се вр'на,
Та ойдѐ у Татарско.
Па се згодú на дѐн на Велúкден,
Цржни Татаре 'оро играят,
Убаво Яне танец води.
Геро войвода извúка:
„Ой, Татаре, вúе цржни Татаре!
Имали тука закон,
Чужди юнак да играе?"
— Има, úма, та какò да нѐма.
И Гѐро войвода се фана до убаво Яне.
Убаво Яне му вѐли говóри:

„Не фатай се чужди юнак до мене!
Мѐне ми Татаре глава вр'тат,
Тѐбе ти ножа острат."
А он ву ти'о говори:
Какѝ да се не фатам,
Не ли́ сам твоето пржво либе?
Моя врана коня е бржза,
Че яхнеме и че утечѐме".
Я'нали и уте́кли.

Жетварска.

Петкано, бе́ла Петкано!
Облага́ла се Петкана,
Сос брата си Дойчи́на.
Да ожнее́ валок [1]) пченица,
Да вржже, зде́не и загради,
И ра́но дома да си и́де.
Да оме́си чи́ста погача и баница,
Да пре́чека и измузе́ девет крави,
И десе́та бела́на[2]).
Вр'зѝ си люлка шаре́на
На се́нчица ла́дна.
Успа̀ла е дете́нце Стоянча,
И му е пояла:
„На̀ни ми, на̀ни, ми́ли Стояне,
Ма̀йкя ти се е облагала с уйкя ти Дойчина,
Да о́жнем валок пчени́ца,
Да вржжем, зде́нем и заградим,
И ра́но до́ма да си и́дем,
Да оме́сим чи́ста погача и ба̀ница,

---

[1]). Падина.
[2]). Бѣла крава.

Да пречѐкам и измузѐм дѐвет крави,
И десѐта белàна“.
Ожняла е валок пченица,
Вр'зàла, зденàла и заградила,
И рàно дома си е ошла.
Пречекàла и измузла девет крави,
И десѐта белана.
Проревала крàва белана:
Ете ми мене телето,
А кàмо ти тѐбе детето?
— Пукни белано!
Ете ти тебе телето,
А камо ми мене детето?!

Лазарички пѣсни.

Които се пѣятъ на Лазарова сѫббота преди Великдень [1]).

1.

Морѝ Митро черноока!
Що сѝ толку убава?
Отъ Бога ли си паднала,
Низ градина ли си расла?
Чуло ли се е видело,
Момà отъ Бога да падне,
У градина да порасне?!
— И мене ме е майкя раждала.
Когà ме е раждàла,
У слънцето е гледала;
Кога ме е чувала,
У пресно млеко ме е баняла,
Сос кравьо масло ме е мазàла,

---

[1]). Виждь книгата „Баба Ега“ стран. 9.

И у слънцето гледала,
Гледала и наричала:
„Како̀ слънцето що гре́е,
Така̀ Ми́тра да гре́е“.

2.

Ми́ла бе́ло субботo!
Да ми си жи́ва и здрава,
Дека [1]) ни си собра́ла,
Да играеме наедно „Ла́зарица“.
Коя сега̀ не дойде,
Трѝ годи́ни да ле́га,
Трѝ пости́лки да проки́не,
Трѝ възла̀вници да ски́не.
Кога̀ ста́не да оди,
От сламка да се сопи́ня,
С игла̀ да се подпи́ра.

3.

Ране́те,[2]) дружки, да ра̀ниме, е Ла́заре!
Ране́те, дружки, да ми́неме,
Дорѝ не са повр'ве́ли арами́и,
Че ни обе́рат тѐжок наниз.
За наниза се́ка ви́ка:
Сѐка вѝка не ѐ моѐ,
Не ѐ моѐ, сѐ [3]) е чуждо, е Лазаре!
Коя вѝка уйнино е,
Коя вѝка стри́нино е,
Коя вѝка ба̀бино е;

---

[1]). Че.
[2]). Рано ставайте.
[3]) Всичко.

Танка Станка танчарица[1])
Онà вùка сè е моè,
Сé що è, не è чуждо.
Па се бр'кнà лудо-млáдо,
Па се бр'кнà у свúлени джéпове,
Па извадù злáтен дукат,
Та ударù Стáнка по гердано,
Па говòри лудо младо:
„Етè мóми да знаете,
Тáя че è моя момà“.
Пригр'нà я, целивà я.
Целивàнье до знаянье,
За зимàнье Гóспод знáе.
(При вѣких стихъ се изговаря думата „е Лáзаре“).

4.

Момчé мáми девойче,
Ела, éла девóйче!
Ела, нà ти ябука.
Не му дáде ябука,
Но я фанà зà рака,
Водù, водù дори у дóма.
Нá ти, мáле, отмéна,
Тèбе станà отмéна,
На мéне бéла премена.

5.

Лудо млáдо кóня я'а,
Низ убаво Дрéно пóлье;
Юздà влáчи, трéва тлачи,
Насрéща му Лáзарици.

---

[1]) Която изводи хорото.

Онѝ глѐдатъ, па се чудат:
Коняк ли е, змѐй ли е,
Момчѐ ли е, слжнце ли е,
Седлò ли е, мѐсец ли е?!
Па говòри лудо-млáдо:
„Коя че се наймете,
Да ми фáне вра̀ната коня?“
Наѐла се е тáнка Стáна танчарѝца,
Па му фана̀ вра̀на коня,
Па му дáде злáтна юзда̀,
Па си бр'кна̀ лудо-млáдо,
Па си бр'кна̀ у свой джѐпове,
Извадѝ си срѐбрен пржстен,
Та ударѝ Ста̀нка по гердано.
„Етѐ мóми да знáете!
Тáя е моя Станка,
Думаме да знáеме,
За зимáнье Гóспод знáе.
Тая година пржстень,
По пржстеньо и момáта.“

Хороводни.

1.

Посеяла Мáра това̀ жлжто прóсо
Мáро ле, Мáро, Мáро кукуляро!
Израснало прóсо Мѝшу до колѐна,
Маро ле, Маро, и пр. [1])
Мишу до колѐна, жаби до рамѐна;
Па̀ се чуди Мáра какò че го óжнье!
Па̀ си вика Мáра от трѝ сѐла мóми,

[1]). Тия думи се повтарятъ при вѣки стихъ.

От три се́ла мо́ми, четвржто момчета,
Па се чуди Ма́ра, що́ да ги пого́сти!
Па си закла̀ Ма́ра ва́шка ялови́ца,
Ва́шка яловица, буха преодни́ца.

2.

Кога́ Ма́ма уми́раше,
Она̀ ме́не заржчаше:
Да нѐ ли́ба ни́ско ли́бе,
Ни́то ни́ско, ни висо́ко.
Залиби́х си де́до Ха́ро,
Де́до Ха́ро, кожухаро:
Пе́да чове́к, лакот брада,
Шапката му три дни джлга,
Три́ дни джлга, де́нь широка.
Па го найдох в тради́ната,
Де [1]) с мра̀вките се бо́реше.
Пусти мравки се́ озго́ре,
Мо́йто либе се́ оздо́ле.
Уне́сох го у кащата,
Па̀ го тури́х при оджако,
Пржсна́ и́скра, изгоре́ го;
Па го тури́х у водни́ко,
Капна̀ капка удави́ го;
Па го тури́х на поли́ца,
Поклопих го сос пани́ца,
Дойдѐ ми́шка одвле́че го,
Пратѝх ма́чка довле́че го.

3.

Седи́ Рада па амбаро,
Пи́ле поіе на трендафил.

---

[1]) Гдѣто.

Рада му говори:
„Не пой, пиле, ношке рано,
Не буди ми Господаро!
Сва-нош сам го успивала,
С Ябука сам залжгувала,
Нодзе му сам у скут држала,
Раце му сам у пазуки турала.

4.

Среде двори Ябука цжвтеше,
До половин ябука цжвтеше,
До половин ябука вехнеше.
Щò половин ябука цжвтеше,
Товà си е момчевата майкя,
Сина женьи, отмена доводи;
Що половин ябука цжвтеше,
Товà си е момината майкя,
Черка женьи, отмена отпраща.

Хороводни.

(Слушани въ Криворѣчна - Паланка)

1.

Велико, Величе морè,*)
Бегало девойче!
Защò е бегало,
Та що е земало?
Едно старо хàро,
Еднò бричоглаво:
Душа му мерише,
На скапало сено;
В пазуки му бржкии,

---

*). Морè се приповтаря при всѣки стихъ.

Како йу коприви;
На рука му легни,
Какó на грамаге.
А младото мóмче, Бог го благословил:
Душа му мерише,
Какò раи босильок;
В пазуки му бржкни,
Како у врéл [1]) хамам;
На рукà му легни,
Какò на бéл памук.

2.

Овци пасè Тéдена, по край рéка Марица, по
край чéшма шарена.
Овци пасе Тéдена, по планина рудина.
Удри óвци нис мéги [2]) држж девойче завеги;
Удри óвци нис плочи, држж девойче за очи;
Удри óвци нис буки, држж девойче за руки;
Удри óвци разваляй, држж девойче заваляй;
Карай овци накарай, држж девойче тр'каляй.

3.

Нéпа има iединà Кéра [3])
Та я дава на далеко,
На далéко преко мóре,
Преко мóре, преко цржно дòло,
Преко цржно дòло, за цйнцара,
За цинцара — за бекяра.
Бекяр (цйнцар) йма мнóгу пари,
Многу пари, свé дукати.

---

[1]). Топълъ.
[2]). Предѣли, границы.
[3]). Дъщеря.

4.

Пошлò пошлò ѓи́нче на студе́на вòда,
Гино ó, Гино вé, Гино я, Гино тú [1])
Загуби́ло, Гинче, алово шамийче,
У шами́йче -- алово кути́йче;
Па си викна, Гинче, жàлно да си плаче.
Трай ми, трай ми Гинче, жално тù не плачи!
Жално тù не плачи, сльзи тù не ро́ньи!
Кждà (кога) чуеш Гинче, ле́тна света Пе́тка,
Тогай ке (ще) иде бата, у полье на собор;
Бата ке ти купи алово шамийче,
Бата ке ти купи алово кутийче.

5.

Пойдо́х, пойдо́х да и́дам, (2)
Ре́им (залогъ) сабя оставям,
И на сабя вржзано
Бе́ло кржпчѐ шами́йче,
И у шами́йче кути́йче,
У кути́йче прждстенче,
На прждстенче пи́сано
Моiе и́ме и твоiе:
Те́бе име „Мари́я“
Ме́не име „Илия“.

6.

Пойдо́х го́ра, нане, зеле́на,
Видо́й сура, нане, еле́на,
Свалих пушка, нане, да гàгям (да стрелямъ)
Па ми сржце, нане, не даде,
Защò iедно, нане, у гора,
Та се махнàх, нане, не гагях.

[1]). Тѣзи думи повтарятъ подиръ всѣки стихъ.

Пойдох полье, нане, широко,
Видо̀х жуто (жлъто), нане, лисиче,
Свали̇̀х пушка, нане, да гагям,
Па ми сржце, нане, не даде,
Защо іедно̀, нане, у по́лье,
Па се махнах, нане, не гагях.
Ойдо́х в се́ло, нане́, големо,
Видох мома, нане, убава,
Пружих (простреxъ) рука, нане, да фанем,
Па ми сржце, нане, не даде,
Защо іедно, нане, у майкя,
Па се махнах, нане, не фанах.
Пойдох в бахча, нане, голе́ма,
Видох цвекье, нане, убаво;
Пружи́х рука, нане, да ки́нем,
Па ми сржце, нане, не даде,
Защо іедно, нане, у бахча,
Па се махна̀х, нане, не кина̀х.

7.

Зема̀ мужа, ко́ку пужа,
Ядна е, тужна е, си́рота до Бо́га!
Не́ма гащи, ни̇̀ кошуля (риза);
Ядна е, тужна е и пр.*)
Тре́се-тре́се, та натре́се,
Де́вет зржна от пчени́ца,
Та го прати на водени́ца.
Учина̀ се два-дни, три-дни,
Па го не́ма да си дойде.
Зема̀ фурка и врете́нце,
Де́ка тр'чна̀, де́ка вр'тна̀,
Па си ойде́ на водени́ца;

*). Тѣзи думи се повтарятъ при всѣки стихъ.

Он си станал воденичàрска урутка
(потрѣбность)
Главата му половик,
Язико му кречетàло,
Брадата му умитàло.
Рацéте му мерилпяци,
Куро му подпирàло,
От газò му два цифупа,
Подзéте му востогарки.
Збрà го, збрà го у скутàчка,
Отнéсе го при огино,
Разгрея се, разсмея се.
Направи му скробулица,
Накусà се, разигра се,
Трàжи бóрца да се бóри,
Да се бóри сос петéло.
Петéло му надви,
Па си ойде на ораньe.
Учини се двà-дни, трú-дни,
Па го нéма да си дóйде.
Рáлото го заорáло,
Бранáта го завлачила.
Поидó'а си сички мóми,
По дрвà, на дрвà,
Подигнá'а брàната,
Намери'а убав дéда,
Убав дéда, àрен дèда,
Пéда човéк, лáкот брàда!
Па го збрá'а у скутáчка,
Отнесо'а го при огино,
Разгрея се, разсмея се,
Затражù си да се жéни,
Нигде момà не на'оди.
Нашлà се е бéла Нéда,

Аршúн длъга, трú ширóка,
В недѐля я дéда такмú (годú),
До недѣля свадбата.
Заправú си дéда кóла:
Арни кòла, цвржсти кола:
Главúните им от чешлúка,
Оскúте от смр'длúка,
Ярéмо от Ясúка,
Жеглáта от дрепúка,
Па си пойдѐ за бéла Нéда.
У свáка дòла, кржши кòла,
У свáка рúда, дéре вола.
Проговори бéла Неда:
„Стойте, стойте брé сватове!
Да излезнем па улица,
Да подпúкнем, да подмочнем."
— Подпикнала, подмочнала,
Промлéли са дéвет воденúци,
И десéта валявица,
Па тогàй я откарали.
У недéля я откарали,
До недéля дете родú,
Со сѐ шапка, со сѐ опúнци,
Веднага говедарче.
Нéди свéкър говори:
Морú Нéдо, бéла Нéдо!
Когà бидѐ, когà родú,
Со сé шапка, со сѐ опúнци,
Веднага говедàрче?
— Ао свéкре, дúво вéтре!
Бéсно кучище по по ьúще!
Држто вéтрище по буньúще!
Нéму му са многу бащú:

От калкàса[1]) — кой довтàса;
От Совúя — два спаи'я;
От Битоля — поп Никола;
От Витоша — два кодоша.

Пѣсни за нещастна любовь.

1.

Извикнàл ми е Никола,
Низ тáя гора зелéна:
Бревáрай, Боже до Бога!
Еврейче е загинáло,
У мой рáвни двори.
Глáва за глáва úскат,
Я нéмам глáва да дадем,
Моя-че глáва да ойде.
Дочула го сестрá му Мúлица,
Па на Никола говори:
„Не бой се брáте Николе!
Я си úмам дéвет сина,
Осмúна — сé женьени,
Девéтото е млáдо ергенче.
Довéчера, да ми дойдеш,
Сúте редом да глéдаш
Когò че да избéреш.
Тогова там че прáтиме“.
Когá бéше довéчера,
Дойде Никола у сестра си на гостье,
И я каньи на свадба,
Спрема нойните сúнове.
На свадба ги каньи и си дума думат,
Кое-че дéвер да бúде.

---

[1]). Калкасъ е село Софийско близо при Пéрникъ.

Си́ге ги ре́дом гледали,
Деве́тия са аресали,
Онѝ си е младо ергенче,
Та-па е младо козарче,
На и́ме Илия.
Майкя му вели говори:
„Си́ну, Ильо, Ильо!
Уйкя те каньи на сватба,
Младо деверче да би́деш,
Млада невеста да водиш,
Голе́ма тафра да чи́ниш“.
Или́я се зарадувà, де́ка-че девер да би́де.
Майкя му справяше, справяше, и сѐ плачеше.
Сѐ-си Или́я жальеше.
Баща му здравица точеше,
Точеше, и се́ плачеше,
Се́-си Или́я жальеше.
Брайкя му коня седле'а,
Седле'а, и сѐ плаче'а.
Сна'и му колак месе'а,
Месе'а, и се́ плаче'а.
— Илия им говореше:
Оти ме сички справяте,
Справяте и се́ плачете?
Да ли нема кой козите да пасе́?
Майкя го ти'о учеше:
Когà че минеш през польето,
Не мой коня разигра́ти,
Не мой пушки исфр'ляти,
Не кри́ви калпак на очи;
Си́те са Турци сватове,
Че им падне не свидно,
Не мой да те погубат.

— Илия майкя не слушà.
Когà си беше през польèто,
Врана си коня разигрà,
Танка си пушка исхвжрлѝ,
Накривѝ си калпак над очи.
Играеки сос коньо,
На уйкя улезнá у дворо.
На двóро до трѝ огньóве,
На огньóве Турци седàт,
Та фана'а млад Илѝя,
Жѝв го у óгино фр'ли'а.
Извѝка си млад Илѝя:
Уйчо ле, не оженьѝл се,
И не повéл уйна по себе!

2.

Искочѝл пашà на сеѝр,
На сеѝр, на лялè зюмбюль,
Кроз бюлбюль спрòтива глéдаше.
Тàм согледà Тодòра,
Тодòра назлжм кокóна,
Дéка в хаз-бахчà седéше,
Сѝтен си вéзжк везéше,
Тèнка си пèсен поèше.
Пуснáл е пашà теляли,
По свàта вòйскя нáша,
Нáша урумелия:
Кой че сé юнàк наемàти,
Да си заплѝва Дунава,
Та да си прéйде спрóтива,
Да ми доведé Тодòра.
Тодòра назлжм кокòна;

Голе́м бакши́ш че му да̀м,
Голе́м бакши́ш — Софи́я спенджа да бе́ре,
Софи́я-урумелия, и отгор три́ста ялджза.
Наема̀л се сира̀к Нико̀ла,
Наема̀л се юна̀к Нико̀ла,
Качѝл се паша дива̀ни:
Пашо ле, пашо чести́ти!
Що че́ш ти́ ме́не дода̀ти,
Да си запли́вам Дунава,
Да си пре́йдем спро́тива,
Да ти доведе́м Тодора,
Тодо̀ра назлжм кокона?
— Паша̀ му ве́ли говори:
Нико̀ло, мла̀до сираче!
Запли́вай ти́хи Дунава,
Та сѝ за́мини спро́тива,
Та ми до́неси Тодо̀ра,
Тодо̀ра назлжм кокона;
Голе́м бакши́ш че даде́м,
София спе́нджа да бе́реш,
София-урумелия, и отго́ре три́ста ялджза.
Запдива̀л сира̀к Нико̀ла,
Преплива̀л юнак Нико̀ла,
Та е замина̀л спротива,
Та си отидѐ край Тодо̀ра.
Тодо̀ра во́да но̀сеше.
— Дай ми, Тодо̀ро води́ца,
От тво̀я де́сна рачи́ца,
Тако-тѝ мла́да души́ца!
— Тодо̀ра ве́ли гово́ри:
Бре, а́йде, а́йде юначе!
Не да́вам те́бе води́ца,
От моя де́сна рачи́ца,
Тако-мѝ млада души́ца.

— Нико́ла ве́ли говòри:
Бре àйде, àйде Тодòро!
Те́бе те пашà зове́,
Да би́деш млада каджна,
Каджна, мла́да ханжма.
— Тодòра ве́ли гово́ри:
Бре, àйде от тува юнàче!
Я не би́вам млада каджна,
Каджна — млàда ханжма;
Ела ти́ се́ди при мене,
У ме́не мно́гу имàнье,
Да яде́ш слатко да пие́ш,
Тодòра млàда да любиш.
— Нико́ла не послушà Тодòра,
Та фанà Тодòра за рàка,
Та я заметнà през рàмо,
Та си за625ливà Дунава,
Та си зане́се Тодòра,
Качи́л я паша дивани.
— Пашо ле, па́шо честити!
Дове́дох ти Тодòра, Тодòра млада кокона.
— Пашà му ве́ли гово́ри:
Аферим бре Нико́ло!
Тво́й бакши́ш е гото́в:
Сàмо іедно кафе́ да пие́ш,
И мàлко да се отмòриш.
— Тодòра ве́ли гово́ри:
Пашо ле, пашо чести́ти!
Тѝзе за те́бе ли ме зи́маш,
Елѝ за млàди Никòла?
— Пашà ву ве́ли гово́ри:
Тодòро, назлѫм Тодòро!
Язе за мене те зи́мам,
А нè за млади Нико́ла.

— Тодòра вéли говори:
Пашо ле, пашо честúти!
Никóла ме е залюбúл,
Залюбúл и ме е освоúл.
Тогава се разлютѝ пашà,
Та извикà с голéм глас:
Джеляти, море кр'вници!
Я земéте тогóва гяурина,
И жúв го на кóл турéте.
Спуснà'а се джеляти, та
Никòла на кóл жúв турú'а.
Трѝ дни се е мучѝл Никòла,
Па душа не му излáзи.
Тогава викнà Никòла:
Тодòро, сéстро Тодòро!
Я éла да ми додадéш водúца,
От твòя дéсна рачúца,
За да натопим поцр'нелата устúца,
И просим отъ тебе прощéнье,
Егá би ми душа испаднàла.
Докат Тодòра прòчка не далà,
Никòлу душа не испаднáла.

VII.

НАРОДНИ ОБИЧАИ

Обичай при богомолствие „Крьсти нóсиме, Бóга мòлиме“.

Когато въ нѣкое село въ Кюстендилско вали прѣзъ лѣтото дълго врѣме градъ, или е суша, та нѣма плодородие, или пакъ върлува нѣкоя епидемическа болѣсть, селянетѣ въ опредѣленъ день правятъ богомолствие по синоритѣ (границитѣ) на селото за прекратяване на злото. Това богомолствие тѣ правятъ по слѣдующий начинъ:

Всрѣдъ селото на едно опредѣленно мѣсто събиратъ се всичкитѣ селяне заедно съ свещенника имъ, или пакъ ако искатъ да имъ стане по̀-тържественно богомолствието, поканватъ и други свещенници, които преди всичко осветяватъ на това мѣсто вода, исчетватъ пжтна молитва и се распореждатъ кой отъ тѣхъ да носи светената вода въ котле, кой — кандилницата, кой иконата и пр. Тогава свещенницитѣ облѣчени въ черковнитѣ си дрѣхи и придружени отъ селенитѣ, всички възсѣднали на конье, тръгватъ да обикалятъ по синора на селото. Свещенницитѣ по пжтя пѣятъ разни молебни пѣсни и тропари, а ходящитѣ предъ тѣхъ младежи съ крьстове и щампи (икони) втикнати въ чаталести дрьвета, приглашаватъ на свещенницитѣ и отъ врѣме на врѣме извикватъ

съ голѣмъ гласъ: „*Крѫсти нóсиме Бога мóлиме*, Гóсподи помилуй, Господи помилуй!“ При това, ако се случи да срѣщнатъ по пѫтя нѣкое голѣмо дърво заобикалятъ го, зарѣзватъ на кората му кръстъ и турятъ въ него темянъ. Когато пакъ срѣщнатъ изворче съ вода, отъ която пие добитъка имъ, освѣщаватъ я. Тъй тѣ продължаватъ до завръщанието си на сѫщето мѣсто, отъ което сѫ тръгнали. Тогава вечь начева се тържество. Заколватъ крава или волъ, правятъ гозби, захващатъ се хора и пр.

Въ 1865 година бѣхъ повиканъ и азъ въ с. Горно тлъмино (Кюстендилска околия) да участвувамъ въ едно подобно богомолствие, заедно съ други двама священника — попъ Иванъ и попъ Анастасъ. Слѣдъ като светихме вода въ котле, взехъ я азъ, за да пръскамъ на всѣкадѣ; попъ Иванъ взе кръста; а попъ анастасъ иконата и кандилницата, слѣдъ което и потеглихме спорѣдъ горѣказаний начинъ по синора на селото. Като стигнахме при кѫщата на селянина Богдана, повѣрена ми бѣ и кандилницата, при всичко че нѣмахъ возможность да испълнявамъ едноврѣменно двѣ длъжности. Вслѣдствие на това, изненадѣйно ми се запали изначало петрихѝла и слѣдъ това и филона. Пойде димъ и чурлякъ! но всички завзети съ богомолствие, никой не обърщаше внимание да съгледа що става около мене. Едвамъ пламъка се показа и случившето се откри. Благодарение на селянитѣ, които бързо притекоха на помощь и съ вода въ шапкитѣ си изгасиха пламъка, та можахъ лесно да се оттървѫ отъ опасностьта.

При такъво едно богомолствие расказватъ, че въ Сърбия станало слѣдующето смѣшно приключе[illegible] единъ священникъ като ѣздилъ на една ко[illegible] случайно кандилницата, която носилъ, се [illegible]

чила подъ опашката на кобилата, и тая послѣдната щомъ усѣтила огънь, тръгнала на бѣгъ по каменити мѣста, безъ да успѣлъ никой отъ селянитѣ да я спре. Мнозина само викали подиръ свещенника: „Хей го пòпе бре, хей го! еб . . . . му майкю.“ до гдѣто най послѣ кобилата го хвърлила на земята.

По такъвъ редъ се извършва богомолствие и когато стане голѣмо наводнение. При тоя послѣдний случай простолюдието вѣрва, че тамъ гдѣто е миналъ пороя, непремѣнно има хвърлено, или заровено незаконно дѣте, и че наводненuято не престава, до като пороя не изрови дѣтето. Причината за наводнението отдаватъ на лицата, които сж работили презъ нѣкой отъ Четвъртъцитѣ, между Въскресение до Възнесение, вслѣдствие на което издирватъ и наказватъ виновния. Подобна една случка стана пò-миналата година въ с. Гърбино (Кюстендилско окржжие) гдѣто селянетѣ по общо съгласие убиха една жена, която е родила и убила едно незаконно дѣте. Това дѣло е внесено за разглеждание въ сждилищата, и какъвъ резултатъ има, не зная.

Обичай при докарвание бука на воденица.

Бука наричатъ едно голѣмо буково издълбано дърво, чрѣзъ което минува въ воденицата водата за да движи колелото. Такъво дърво за да се докара на воденицата, изискатъ се 20 чифта волове и голѣмо количество хора, които отъ околнитѣ села се събиратъ въ праздничии дни и отиватъ да помагатъ. Пренасянието на буката по тоя случай костува на притѣжателя ѝ 1500—2000 гроша, които пари повечето се изразходватъ за яденье и пиенье, откол-

кото за преносване. По пжтя свърши ли се питието, т. е. вяното и ракията, буката спира своето шествие тамъ, гдѣто е. Едни захващатъ да викатъ: „Оставете я, бре́, че се стро̀шат клиновете.“ Други казват: „Не може да вр'вѝ, волòве малку, спира се у кàмик.“ Тогава притѣжателя на буката принуденъ бива да приготви отново нуждного питие, и на слѣдующий празниченъ день пакъ се събиратъ и тръгватъ съ буката.

Когато се случи тъй буката често да се спира, захващатъ да мислятъ, че тя е урочасала отъ лоши очи. Въ такъвъ случай съблачатъ едного отъ селянетѣ голъ, и накарватъ го да върви предъ воловетѣ търчешкомъ и съ разни тѣлодвижения, за да гледатъ всички у него и да не урочасватъ буката.

И тъй по тоя тържественъ начинъ буката се откарва на воденицата.

Обичаи при крьщение.

При крьщението по селата, както и въ града, родителитѣ и роднинитѣ на новороденото извършватъ разни нѣща, съ които предначертаватъ неговата бждащность.

Тъй на примѣръ, за да бжде новороденото работно, ако е мжжко, баща му дѣлка (сѣче) нѣщо съ сѣкира; ако ли е женско, майка му плете, везе, или шие нѣщо. Когато пакъ желаятъ дѣтето имъ да бжде терзия или учено, при първий случай въртжтъ ножици, а при втория държатъ въ ржцѣтѣ си книга.

Слѣдъ крьщението кумътъ взима дѣтето на ржцѣтѣ си, носи го дома на майката, и щомъ приближи при прага на кжщата, спира се. Майката изли

той ѝ подава дѣтето презъ прага, като го повърща до три пѫти, и ѝ казва: „Тѝ мѐне Еврѐйче, а я тѐбе христянче“. Послѣ ѝ го предава.

Догдѣто не е кръстено дѣтето, ако е мѫжко, викатъ го: „Пушо“; ако ли е женско — „Пужа“.

По нѣманье свещенникъ по нѣкои села, често дѣцата оставатъ не кръстени за много врѣме. Така едно некръстено дѣте, като пораснало, пратили го по кѫра да пасе кози. Когато дошелъ свещеникъ да го кръщава, то било съ козитѣ. Викали го домашнитѣ отъ далечь съ високъ гласъ тъй: „Бре, Пушо, Пушо! ска́рай иѐ шума́к ко̀зе на рѐка, дойдѐ поп да те кръстиме, и́ме да ти тури.“

Обичай при плетиво (стрижба на дѣтето).

Настѫпи ли малкото дѣте третата година, родителитѣ му поканватъ кумо на плетиво, т. е. за стрижба, като приготватъ угощение, на което присѫтствуватъ всичкитѣ ближни роднини. Трапезата наредена преди да пристѫпятъ да вечератъ, кумо взима жи́гна слама, намазана съ медъ или масло, става заедно съ всички присѫтствующи на крака и кръстеєки се отрижа (остригва) съ ножици косата на дѣтето и пресича сламата, а отрѣзанитѣ части пуска въ капата на дѣтето, като му тура въ нея и пари, вълна, както и други дѣтински покупки. Слѣдъ това питатъ дѣтето, какви сѫ пуснѫтитѣ въ капата му нѣща, като го накарватъ да каже: вупа, медъ, масло и пр. Тогава кумо харизва на дѣтето овца, или ягне, и го благославя съ слѣдующитѣ думи: „Да ми е живо

кумчѐ, какѝ сребр'н кр'сто́к, да ра́сне и пора́сне, како ва́кло овнеице, ягненце, яренце и пр."

Обичай на имений день.

Обичай е на именеъ де́нь да се не коле за курбанъ свиня, коза, или яре.

Една жена обаче на име Спаса, на имений си день св. Спасъ (Вознесение) понеже нѣмала щѝ друго курбанъ да заколе, заклала едно прасе, което испечено като поднасяла на гостетѣ си, казала: „Приймай, Свети Спа̀се, пра̀се! Спа̀са не́ма ягне."

VIII.

РАЗНИ ВѢРВАНИЯ

Самовили и Самодиви.

И до днесь между простолюдието се вѣрва, че сѫществуватъ самовили и самодиви, като свърхестественни сѫщества съ человѣчески страсти и человѣчески образъ. Тия сѫщества, казватъ, живѣяли въ таинственнитѣ дѫбрави на планинитѣ, въ пещеритѣ, край кладенцитѣ, рѣкитѣ, гробищата, развалинитѣ и въ непроницаемитѣ лѣсове. Тѣ били добротворни и злотворни духове и отъ двата пола съ най съвършенна красота, и много пѫти сѫ се залюбвали съ человѣци, а понѣкогашъ се сбивали по между си нощемъ. По причина на това тѣхно сбивание много человѣци се боятъ отъ тия духове и не смѣятъ нощемъ да идѫтъ на нѣкой кладенецъ, или рѣка, а най много въ гробища и развалини.

Не далечь отъ Кюстендилъ къмъ западната страна, между границата на Българското Княжество съ Турция, се издига единъ високъ голѣмъ планински върхъ, називаемъ „Ви́ло Ко̀ло“, който, както казватъ, е центръ на самовилитѣ и на самодивитѣ за игри, за пѣянье, за съвѣтъ и пр. Поменатото название върха носи вслѣдствие шумтението и виението отъ постояннитѣ силни вѣтрове на сѫществующе тамъ нѣкога едно много голѣмо крьстато дърво, отъ което

сега стои само корень. На тоя върхъ околнитѣ селяне и до днесь гледатъ като на нѣкое страшно и грозно мѣсто, на което се ограднсва, та като испращатъ къмъ тая страна дѣтцата си на паша съ добитъка, заржчатъ и поржчатъ имъ: „Мамино, Татино! Пазете се да не заминувате презъ Вило Коло—презъ тия самодивски и самовилски игрища“. Когато пакъ се случи да замине нѣкой отъ тамъ, плюва върху останалия корень на дървото, за да не оградиса, както това обикновенно правятъ селянетѣ на всѣко подобно мѣсто.

Отъ пѣснитѣ, които се пѣятъ за самовилитѣ и самодивитѣ, можахъ да запишѫ само слѣдующата:

Лѐле Ти́хо мо̀ме, Ти́хо!
Седи́ Ти́ха у гради́на,
Та си везѐ свилени́ца,
Свилени́ца ракавѐто.
Долете'а, ди́вни юди,
Ди́вни юди самовили,
Та Ти́хи говоре'а:
Айде Ти́хо да и́деме,
Да ни носиш Ла̀ковете,
Ла̀ковете и стрели́те,
Да ни люляш ма̀жки деца̀,
Ма̀жки деца̀ пеленчѐта.
А Ти́ха им говореше:
Дивни юди, две́ неве́сти,
Две́ неве́сти самоо́ди!
Но́гу сте ме почека̀ли,
Още ма̀лко почекайте,
Да изи́грам Ла̀зарица,
Убав денжк (день) Великден,
Убав денжк Гюргьовден.

Па дойде́те на Спа̀совден на соборо,
Си́те моми замжглѐте,
Замжглѐте, запраше́те,
Ти́хвна ма̀йкя поклопе́те,
Да не ви́ди, да не пла̀че,
По кой пут че и́деме.
Още я ма̀лко почекали,
Изигра̀ла е Ла̀зарица,
И убав денжк великден,
Убав денжк Гюргьовден.
Па са ошли́ на соборо,
На соборо на Спа̀совден,
Си́те моми замжгли́ли, запраши́ли,
Ти́хина майкя поклопи́ли,
Да не ви́ди, да не жа̀льи.

Сваляньe отъ небото Мѣсечината.

Има въ Кюстендилско вѣрванпе еще, че магесницитѣ жени могжть да свалятъ мѣсечината отъ небото. Това сваляньe обаче тѣ извършватъ само при мѣсечно затмѣние, и то пощно врѣме, като при това музатъ (доятъ) шарена крава. Измузеното отъ такъва крава млеко взематъ и го пазятъ като цѣръ, който отпослѣ скжпо—скжпо продаватъ. По тоя случяй искатъ ли да похвалятъ нѣкоя магесница жена, казватъ: „Вие отъ нея се пазете, она̀ три пати ме́сецо е сима̀ла и всичко знае.“

Млеко за цѣръ магесницитѣ добиватъ отъ кравитѣ и срѣщу Гьоргьовденъ, като оскубватъ сжщеврѣменно влакна отъ тѣхъ, сжщо за цѣръ. При такъвъ единъ случай не отдавна сьмъ билъ очевидецъ въ селото Жилинци, близо до града при моста на

рѣка Ра́бушка, гдѣто жената Цвѣта Девра отъ сѫщето село за обиранье на млеко отъ кравитѣ бѣ уловена отъ селский говедарь, и наказана въ присѫтствие на селянетѣ съ нѣколко прѫчки по задницата.

Напращание на живакъ.

Мнозина вѣрватъ, че живака могълъ да се напраща всѣкому отъ неговитѣ неприятели, и че показванието му въ нѣкоя кѫща е голѣмо злощастие за живущитѣ въ нея. Отъ такъва кѫща, казватъ, нѣма хаиръ. За това често я напускатъ и се преселяватъ въ друга. Нѣкои пакъ, когато се покаже живакъ въ кѫщата имъ, насипватъ го съ супрашка (горѣщъ пепелъ) за да изгори.

Домакинката на всѣка кѫща.

Въ всѣка кѫща, казватъ, живѣяла по една голѣма змия, която била самата домакинка на кѫщата. Нейното жилище било около огнището, или въ главнитѣ основи на кѫщата. Тя никого не хапала, ако я не задѣва. За това, ако и често да я виждали до огнището, не сѫ смѣяли да я задѣватъ, като домакинка.

Страхътъ отъ наваци.

На́вяци по насъ наричатъ единъ видъ голи птици приличии на шатки (патки), които нощно врѣме високо като летятъ, издаватъ единъ тънъкъ

гласъ. Тѣ обикновенно дохождатъ около Спасовденъ (Възнесение) и си отиватъ на Кръстовденъ (14-й Септемврий). Отъ тѣзи птици селенитѣ много се страхуватъ. Тѣхното явяване тѣ считатъ лошо, както за непразднитѣ жени и за некрьстенитѣ дѣца, тъй сѫщо и за агнетата и яретата, понеже млекото имъ били испивали на сънъ и ги правили ялови, т. е. безъ рожба. За това по селата чуятъ ли нощемъ свиреньето на тѣзи птици, захващатъ да хвърлятъ къмъ тѣхъ съ пушки и да ги пѫдятъ съ викове. Ако ли нѣматъ пушки, хвърлятъ въ въздуха главньи (нагорели дървета) огънь и други подобни. Особенъ шумъ по това врѣме произвождатъ овчаритѣ, които се намиратъ по егрецитѣ на кѫра съ стадото си.

Прелетяванието на поменатитѣ птици отъ едно мѣсто на друго съ свиренье става повечето когато врѣмето е облачно, мѫгливо, или дъжделиво. Въ случай че тогава дѣцата сѫ излѣзли вънъ отъ кѫщи, майкитѣ имъ викатъ: „Мамино! бѐште (бѣгайте), че ви испият нàвяците.“

Срѣдство за придобивание любовь.

Когато нѣкоя жена пожелае да направи мѫжа си да я обича, взима лайна отъ щрьколь, па ги размѣсва въ нѣкои ястия и го захранва съ тѣхъ. Други употребляватъ за тая цѣль млеко, взето отъ три първородни жени, или отъ майка и щерка (дъщеря); а трети запойватъ мѫжетѣ съ вода, съ която пò-преди омиватъ лицето си, потъркано съ живакъ.

Срѣдство за изнамѣрвание на крадени нѣща.

Запазено е още отъ турскитѣ ходжи срѣдството за изнамѣрвание на крадени нѣща, а има и до днесь нѣкои отъ нашитѣ, които го упражняватъ. Това срѣдство се състои въ слѣдующето:

Изгуби ли се нѣкому нѣщо, взематъ кокошино яйце, занасятъ го въ нѣкое теке, или джамия да пренощува. Слѣдъ това събиратъ всички, въ които иматъ подозрѣние за открадната предмѣтъ и накарватъ ги да плюватъ върху яйцето. Ако се случи да плюване въ тоя случай и самия крадецъ, то той пукнува (умира), казватъ, както пукнува и яйцето. По такъвъ начинъ твърдѣ е естественно, че крадеца предъ видъ на смъртно наказание нѣма да дързне да плюе върху яйцето, и откраднатия предмѣтъ лесно ще се открие и изнамѣри, както не отдавна врѣме бѣхъ очевидецъ за изнамѣрванието по тоя начинъ на единъ откраднатъ златенъ часовникъ.

Лошитѣ срѣщи и дни.

Отъ лошитѣ срѣщи простолюдието забѣлѣжва всѣкогашь лошитѣ дни презъ седмицата и въ тѣзи дни на пѫть не похожда, търговия не захваща, нито друго нѣкакво предприятие започева. Като такива дни най — много сѫ забѣлежени вторника и сѫботата.

За това, когато нѣкой ще търгва на пѫть, отвечерь още захваща да мисли, каква ли ще му бѫде първата сречa (срещa); дали съ пуно (пълно) или съ праздно; дали съ добъръ, или съ лошъ човѣкъ.

Тъй на пр. ако се случи да срѣщне нѣкого съ празднa торба, съ празднa стомна, котелъ, бурилче и пр., то той заключава, че презъ цѣлия тоя день труда му ще бжде напразденъ. Види ли пакъ нѣкой завистливъ и урочливъ човекъ, ако не може да се размине съ лошата му срѣща, отведнажь се възвърща дома си съ цѣлия товаръ стока, ако би ималъ такъва съ него, и пжтуванието си отлага за другъ день.

При това лоши срѣщи и несполуки селянетѣ мислятъ че сж:

1-о Когато ги срѣтне нѣкой съ кръстосани ржцѣ и мълчешката.

2-о Когато имъ заякъ премине пжтя. Ако ли е вълкъ, казватъ, добрѣ е; защото той билъ печаловникъ, й празденъ не се вършалъ у дома си, както и попа.

3-о Ако по пжтя нѣкой имъ каже, че много имъ сж претоварени колата, или пакъ воловетѣ имъ сж здрави, хубави и хранени.

4-о Ако се случи по пжтя да имъ се счупи, или прекатури (превърне) колата. Въ такъвъ случай, коларина разлютенъ, изведнаждъ извиква: „Ах, еб....я у лошата оная среча, що ни сретнà одзарана мучешката! Бре лоши очи!"

Нѣкои пакъ дни отъ седмицата селянетѣ считатъ лоши само за една извѣстна работа. Тъй на пр. въ срѣда се боятъ да покриватъ кжщитѣ си съ слама, понеже вѣрватъ, че турнжтата върху кжщата тоя день слама, се запалвала.

Гледание на щастие.

Често по насъ женитѣ и момитѣ, както нѣкои и отъ мѫжетѣ, отиватъ да си гледатъ за щастие (кѫсметъ) при магесницитѣ, наазиваеми вражалци и вражалици. Тѣ при отиванието си тамъ занасятъ, освѣнь дарове, по единъ бѣлѣгъ отъ дрѣхи и по една срѣбърна монета, по които става предказванието, като се турнатъ въ паница съ вода. По такъвъ начинъ и до днесь мнозина такива магесници искарватъ препитанието си, както за това сѫ наведени примѣри въ първата часть на настоящатата книга. Но тукъ азъ искамъ да приведѫ само единъ примѣръ, въ който се виждатъ слѣдствията отъ такъво гледанье на щастие.

Двѣ моми се сдружили да отиватъ при една вражалица да си гледать за кѫсметъ. Тѣ се парамили съ нѣща, както и всички други, и щомъ пристигнали, явили се предъ нея, която ги попитала: за какво сте дошли? — Да си гледаме за кѫсметъ, отговорили тѣ, и ѝ дали обикновенния бѣлѣгъ, заедно съ по едно срѣбрно цѣлко, т. е. монета. Подиръ това вражалицата дълго замислена, казала на едната мома: „Ти, моме, че бидеш кѫсметлия, че се ожениш на далеко за плаво и цр̀номурно момче.“ А на другата, която се подсмивала отдирѣ и си подбивала шега, казала: „Ти, девойко, не си кѫсметлия; по свадбата, на другачката ти 40 дни, па че умреш“. Отъ тия думи на вражалицата едната отъ момитѣ останала твърдѣ благодарна и радостна, а другата се възвърнала дома си крайно нажалена и растревожена. Тя захванала да мисли и да се грижи постоянно за щастието си, изгубила охота за яденье, захванала да вѣхне и пр., до гдѣто най-послѣ се явилъ кѫсмета на другач[illegible] ѝ, съгласно показанията на вражалицата. Слѣдъ

вършванието на тая женидба, тя била още повече растревожена и уплашена, като чекала опредѣления срокъ за смърть. На конецъ силно заболѣла при наближаванието на тоя скърбенъ день, който се падалъ на велика сѫббота срѣщу Великдень. Набрали се тогава около нея всичкитѣ съсѣдки и роднини жени, които я простреля на постелка и чякали да настѫпи послѣдния ѝ часъ. Между това едни ѝ казвали: „Мори, що си станала таквая, сал[1]) очи у тебе?“ А други, вмѣсто да я утѣшаватъ да се небои отъ предказанието на вражалицата за смъртьта ѝ, думали си скришомъ ужь, но по такъвъ начинъ, щото да ги чуе и тя: „Зна́е вражалицата, зна́е, се́ ву се е збивало до сега що е казува́ла.“ Щомъ дошелъ обаче Великдена, нейнитѣ другачки я разбудили съ Христосъ Воскресе, като ѝ викали: „Ста́ни, мори, ста́ни, дойде́ Великдена с цр'вени яйца!„

Прокобяване на врѣмето.

1. Въ първитѣ три дена отъ мѣсецъ мартъ ако е ясно врѣмето, казватъ, че презъ годината ще бѫде суша; ако ли е дъжделиво, то лѣтото ще е киша.

2. Зимно врѣме овцитѣ на леглата си ако сѫ безпокойни, което се разбира отъ честото дрънкание на звънцитѣ окачени на нѣкои отъ тѣхъ, знакъ е, казватъ, че утреньта врѣмето ще се развали, или ще има снѣгъ.

---

[1]). Само

3. Когато пакъ слънцето отъ утреньта еще припича, и овцитѣ се събиратъ на купища, та мрьхтатъ както на пладне, означава безъ друго валяние на дъждъ.

4. Тъй сѫщо валяние дъждь означава, когато при музеньето утреньта на овцитѣ прьщи млекото и прави кламбурци (пеня).

IЖ.

БЛАГОСЛОВИИ И НАЗДРАВИЦИ

Не безъ особенъ интересъ и значение сж народнитѣ благословии и наздравици, които се исказватъ по селата на свадби, служби, крьщение, както и при всѣко ново предприятие. Тѣ сж, тъй да се каже, единъ видъ оригинални изрѣчения, въ които се съдържатъ точно и ясно честитяванията и молебствията за желаемия успѣхъ на предприятието.

За това като излагамъ тукъ нѣколко благословии и наздравици, забѣлѣжвамъ, че благословията, която иде на първъ рѣдъ, е слушана въ с. Црешнаво (Кюст. окр.) отъ единъ орачь на име Крьсто, и се изговаря повечето при празднуванието на нѣкой Светия, въ честьта на когото се коле курбанъ. Оратора стои правъ на крака и съ бжклица, или съ крондиръ въ ржка, говори, а присжтствующитѣ слѣдъ всѣко негово изречение казватъ, аминь.

Въ тая пѣснь сж упоменати почти всичкитѣ празднуеми презъ годината светии, като се призовава тѣхната помощь, както слѣдва:

Во и́ме Отца, и Си́на, и светàго ду'а, амин.

Свѝ светци небе́сни, Ангели и Рангели, и сам свети де́да Ноя да ни извади, да ни помогне, и да ни уведѐ у рай божи.

Свети Минà помошник, свети Иован Златоус, свети Фúлип — и он да ни помогне, извади и уведè у рай божи.

Свети Игнат, свети Бждняк и божьо свето рождество да ни прости тéшки гре'ове, що сме грешили на Исуса Рисtá.

Сви светци небесни и свети Василия — да ни потпре сос срéбрна пàтерица да ни ослободи и уведè у рай божи.

И светое богоявление, светая честна водúца да ни омúе чéсно сржце, да ни даде здравье, веселба, да ни обогати и уведè у рай божи.

Свети Иован Крестúтель да ни даде и поклони чесен кржс, да ни го закржсти на глàву.

Три светители да ни поглéдат и развесéлят на три страни, и да ни изведат у рай божи.

Светая Сребр'ница да ни поклони сребро и злато, мет и масло.

Свети Антония, свети Анастас — и онѝ да ни развеселят, да ни поклонят здравие и да ни изведат у рай божи.

Светая чèсна прочка, да ни прости тешки гре'ове, що грешаваме на Исуса Ристà.

Чесни поклади да покладуеме, да дочекаме здраво.

Свети Тодор, света Тодорица, свети четиресе мученици, що са се мучили за нас, за наши тешки гре'ове, и свети Младен — да ни простат.

Светое благовещение да ни благослови и да ни прости гре'ове.

И велико Име — свака яка майкя да го дочека съ свое чедо, да ни воскре́сне, да ни воздигне у божи рай, и да благослови товай божи собор!

Свети Гьоргия да дочекаме сос златни курбани, сос бе́ли груди (сиренье) и весел младеч — ягнета и ярета. Сви светци небесни, и свети Гьоргия да ни благослови и изва́ди у рай божи.

Свети Еремия и света Поляранӣя[1]) свети Спас сос златен клас, с поль, весело да ни испестуе, да ни развесе́ли сос весели орачници, сос весели товарници и сос весела Кр'ма́тна стока.

Сви светци, свети Иован бильобер, и свети Петжр и свети Павел, — да ни благословат, да ни поклонят че́сен кржс.

И светӣ Илия да ни чува от лоши грjмове и треска́вици; да ни качи у своя кола, да тури полье под свое крило, и свакому брату да унесѐ здравие и веселба̀ у каща.

Свети Пантеле́а да ни даде ум и разум - да ни благослови.

Свети Оте́ц пчински — и он да ни прости те́шки гре'ове, що грешаваме на Риста̀.

Свети отец Лесновски, свети Яким Осоговски — да ни простат тешки гре'ове.

И свети Кр'стовден да ни прости и поклони че́сен кржс, да го закржсти на нашу главу.

Свети Петковден, свети Иован Рилски, свакому брату да даде здравие, веселба, и да ни изва́ди у рай божи.

---

[1]) Поляранӣя е Праздникъ на 2-ий Май за полскитѣ посѣви.

И свети Димитрия — и он да ни прости гре'ове.

И светла света Неделя помошница—да ни помогне.

Светая Сре́да, свети Пе́ток да ни помагат, да ни дадат напредок, и да ни изведат у рай божи — Амин.

Забѣлѣжка: Упоменатитѣ въ края на настоящата благословия, Св. Отецъ Пчински, Св. О. Лѣсновски и Св. Якимъ Осоговски, сж български светии, въ паметъ на които има въздигнати въ Македония манастири, именно: За първия въ Кумановско, за втория въ Кратовско, а за третия близо до Криворѣчна Паланка.

Благословия на орача.

Когато орача започева да засѣва нивата си, произнася слѣдующитѣ рѣчи:

„Айде, Бо́же пома̀гай!
Що ра̀диме, да се ро̀ди се́кому, и на нас,
Да нате́гне па земля, и по дърво и по камикъ
Си́роти да се зара̀нят и освободат.
Боже! Учувай ни от ло̀ши облаци,
Гр'млявици, грат и пр."

Благословия на шивача.

Шивача при кроежа на дрѣхитѣ зима въ ржцѣтѣ си ножицитѣ и се преструва, като че тѣ не зарѣзватъ отведнаждь на всѣкиго, до гдѣто не му се обѣщае нѣкакъвъ подаръкъ. Щомъ стане обѣщанието, започева да крои, като казва:

„Айде да се скѝне по слѫнце и по мѐсечина, по седѐнки, по ора, по свадби, по кѝтки и пр. сос здравіе — амѝн.“

Кумова благословия на свадба.

Кумътъ на свадбата като взема отъ невѣстата чашата да пие, тя стои предъ него, а той кръстееки се на чашата, благославя младоженцитѣ тъй:

„Айде, Боже, ега да ни са жѝви младожѐнци! Да са вѐсели, богати, честѝти, вековѝти и непроменѝти. Да остарѐят и обелеят, како стара планина, и да си омр'знат како сол и леп; Мѐт и масло да течѐ по нѝх. Боже! Дай секиму тая радос и весѐлие, и нам. Сега на свадба, а до година на кр'щеньѐ и на плѐтиво.“

„Наздравіе старойкьо, сватове и свадбарки!“

Попови наздравици.

Които се пѣять като черковни ексапостилгрии.

I. За виното.

Седнал попо на бочвата, па си плаче и ридае: помилуй мя бочвице, сос голѐмата чашица!

2. За ракията.

Светая славная Великомученице пр'цоцие [1]) Сивозѣ огжнь и воду прошлѐ еси, во казан врѐла ся еси, по пуг путувала еси; Срѣтоша тя славни пи-

[1]). Пр'цоцие казвать на слаба ракия.

янйци, тй во главу потрясàла еси им. Сеѓó ради кланяют ти ся всй пиянйци.

Обща наздравица.

О морй чàшо, по гушо!
Кòйто тéбе пúе, без невéста спúе;
Кòйто тéбе люби, сàм сéбе губи;
Кòйто тéбе сàка, без кошуля скàка.
Ахо моè вúнце голо!
Откарà ми воло;
На брàта ми и двàта,
А на бащà ми и колàта.

СЪДЪРЖАНИЕ.

Михаилъ Арнаудовъ

КНИЖКА III.

СБОРНИКЪ

за

РАЗНИ НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ

отъ

КЮСТЕНДИЛСКО.

Събралъ и наредилъ

Свещеникъ П. Цв. Любеновъ.

Съ 4 картини отъ Кюстендилска носия.

СОФИЯ.
[illegible]
[illegible]

Цѣна 1 левъ.

Стара Кюстендилска носия.

Кюстендилска стара женска носия.

КНИЖКА III.

СБОРНИКЪ

СЪ

РАЗНИ НАРОДНИ УМОТВОРЕНИЯ

ИЗЪ

КЮСТЕНДИЛСКО.

Събралъ и наредилъ

Свещеникъ П. Цв. Любеновъ.

СОФИЯ
Придворна Печатница
1896.

Съдържание.

Прѣдговоръ.

Насърдченъ отъ добрия приемъ, когото наши и чужди ученолюбиви читатели оказахѫ на първитѣ ми двѣ сбирки „Баба Ега“ и „Самовили и Самодиви“ и рѫководимъ отъ желанието да поднесѫ що-годѣ нѣщо прѣдъ свещения храмъ на науката, рѣшихъ се да издамъ на стари години и третата си сбирка съ народни умотворения. Ако Всевишниятъ ме подкрѣпи и ми дари здравье и животъ, съ намѣрение съмъ, щото и останѫлитѣ дни отъ живота си да посветѫ за сѫщата цѣль — да издамъ и другиятъ ми събранъ материалъ отъ народни умотворения, цѣнни старини и други прѣдания.

Сърдечно благодарѭ на г. г. критицитѣ, които обърнѫхѫ просвѣтеното си внимание на първитѣ двѣ сбирки, като оказахѫ тѣхнитѣ добри и слаби страни. Главниятъ недостатъкъ, показанъ отъ г.г. критицитѣ, е този, че не направихъ (въ първитѣ ми двѣ книжки) строга разлика между „кюстендилския“ и така нарečениятъ „крайшки“ говоръ, който, дѣйствително, значително се различава отъ

първия. Внимавахъ, до колкото можахъ, да поправѭ тази грѣшка въ прѣдлаганата сега сбирка, като записвахъ материала само отъ града Кюстендилъ и околнитѣ му села; свадбата е записана въ Радомирско, тъй като описанието на кюстендилска свадба читательтъ ще намѣри въ първата ми сбирка „Баба Ега". До колко съмъ сполучилъ въ това, ще покаже безпристрастната критика.

Всичкиятъ материалъ записахъ самъ, съ исключение на приказката № 3 и пѣснитѣ №№ XXI, XXII и XXIII, които сѫ записани и дадени менѣ за обнародванье отъ учителя при тукашното Държавно Педагогическо училище г. С. Ив. Барутчийски, комуто исказвамъ сърдечната си благодарность.

Гр. Кюстендилъ, Януарий 1896 г.

Съ почитание

Свещеникъ П. Цв. Любеновъ.

P. S. Помежду отзивитѣ, които получихъ за първитѣ ми двѣ книжки позволявамъ си да обнародвамъ тукъ само два писменни отзива на двама, познати на българскитѣ читатели, учени.

Прага, $^{1}/_{13}$ Октомврий 1887.

Уважаемий Господине!

. . . . Бързамъ да Ви благодаря сърдечно за Вашата любопитна книжка „Баба Ега или сборникъ отъ различни вѣрвания въ Кюстендилско“, която имахте добрината да ми проводите прѣди единъ мѣсецъ. Вашия трудъ, съ поучителнитѣ си подробности е едно драгоцѣнно приложение къмъ изучението българския народенъ животъ, и цѣната му е още по-голѣма, като обяснява тоя животъ въ единъ отъ тия прѣдѣли, които до сега сж още твърдѣ малко познати.

Като Ви мола да поздравите отъ мене всички, които се сѣщатъ още за мене въ Вашия хубавъ Кюстендилъ, съмъ съ особно уважение

Вашъ

Конст. Иречекъ.

Милостивый Государь

О. Любеновъ,

На этихъ дняхъ я имѣлъ удовольствіе получить изданный Вами „Сборникъ“, и искренно благодарю Васъ за вниманіе, которое въ нынѣшнее трудное время тѣмъ болѣе для меня пріятно. — Дай Богъ Вамъ успѣха для дальнѣйшихъ трудовъ вашихъ.

Примите увѣреніе въ истинномъ уваженіи и преданности.

Александръ Пыпинъ.

Царское село, 10 Августа 1887 г.

I.

Баяния.

За благата рана (модъръ пликъ, карбонкулъ).

Сла̀дкаіа слади́ца, добра́іа добри́ца; ти си сладка и іа съм сладка. За тебе нема ту́ва сенчица дебе́ла, нито во́да студе́на. Иди на кръстопа́тищата: та́мо че намериш сенчица дебе́ла и вода студе́на. Излезни отъ брата Стоіана, ѝзлезни му от жили и от мозок, от деведесе́ дама́ри! Иди у пу́сти гори: дека петѐл не пое́, дека іа́гне не блее́.

Кога нѣкой се задави при ѣдение.

Когато нѣкой се задави при ѣдение, бае си самъ, за да му отмине залакътъ надолу. Въ такъвъ случай пострадалиятъ движи бърнитѣ на устата си, като при това допира съ ръката си ту на гърлото, ту на стомаха и изговаря слѣднитѣ думи: „Тува вук, тува коза́, ри́пни ву́че, свле́чи коза, рѝпни ву́че, свле́чи коза́, ри́пни ву́че, свле́чи коза̀! Рипна́ вук, свлече коза̀“.

Тѣзи думи се повтарятъ нѣколко пѫти.

Кога крава нѣма млѣко.

Народътъ вѣрва, че тѣзи крави, които нѣматъ млѣко, били „закукани“ отъ кукувица. За да дойде пакъ млѣкото имъ, нѣкои жени, наречени „врачки“, извършватъ слѣдниятъ обредъ: Двѣ отъ тѣзи лѣкарки заставатъ отъ двѣтѣ страни на кравата и започватъ слѣдниятъ разговоръ:

Едната: „От ку́ку, от ку́ку, што отку́куеш?“

Другата: „На кравата млекото.“

Слѣдъ това даватъ на кравата да изеде малко трѣва — наречена „вратика“. Трѣвата се натопва прѣдварително въ вода, съ която и поръсватъ кравата.

Баяние за червенъ вѣтъръ (еризипелъ).

Въ такъвъ случай баячката изговаря слѣдното: „Мори цръвену́ше, що си се тува залепи́ла? Нéма место за тèбе! Бéгаі от ту́ва, иди у гора зелена: овча́ре да те паса̀т зелена трава и да те поят студена во̀да; или качи се на високи ча̀рдаци: тамо има меки постелки и благи вечери за тебе!“

Слушана отъ баба Велика въ гр. Кюстендилъ.

Противъ урочасванье.

Суевѣрнитѣ майки, за да запазѭтъ малкитѣ си дѣца отъ уроци (лоши очи), извършватъ слѣдуѭщитѣ прѣдпазителни мѣрки: намазватъ челата на дѣцата съ разни нѣща, наприм., модрило*), или пр[illegible]турятъ малко катранъ на коситѣ имъ.

[illegible] = синило.

Нѣкои имъ връзватъ муска, написана обикновенно отъ попъ или ходжа. Други пъкъ отиватъ по-далечъ, като зашиватъ у шапкитѣ имъ нечистотии отъ циганки, кожа отъ вълци и пр.

Обаче, интересно е и това, на което се отдава твърдѣ голѣмо значение, а именно: да се обличатъ еднакви дрѣхи, или обуща съ различни цвѣтове; така, наприм., ако единиятъ чорапъ е бѣлъ, то другиятъ е черенъ или червенъ. Покрай това, като прѣдпазителна мѣрка се прѣпоржчва и обличането дрѣхитѣ наопаки. Щомъ една отъ тѣзи мѣрки е испълнена, вѣрва се, че злото е вече прѣмахнжто и дѣтете е въ безопасность.

Оправдание на суевѣрнитѣ жени.

Простиятъ народъ, чрѣзъ прѣдание, е запазилъ и до днесь всичко, каквото е видѣлъ и чулъ отъ дѣдитѣ и бащитѣ си. Той вѣрва, че всичкитѣ болести сж причинени отъ различни свърхестественни сили, които се схващатъ подъ имената: Вампѝри, самодиви, юди, караконджовци и др. т. Освѣнъ това запазени сж и слѣднитѣ суевѣрия: уро́ци, магии, огради́свания на лоши мѣста и др. т.

Ако нѣкой се опита да разубѣди мжжъ или жена, като имъ казва, че това, що мислькътъ или вѣрватъ, не може да бжде така, а инакъ, то наградата на такъвъ ще бжде не само крайното недовѣрие, но и грубото прѣзрѣние. Особено суевѣрни сж женитѣ, отъ които човѣкъ често може да срѣщне слѣднитѣ оправдания:

„Дѐдичко, дѐдичко, ру́жите ни, ка́рате ни, да не о́диме вече по так[illegible] места; знаеме де́дичко, греота̀ е, н[illegible]

да праіме, ха́л ни е нашло́, от нево́лька йдеме. На ли съм пуста маікьа, да не съм поа́рно е. Како да го чѝним дѐдичко, уписка́ ми се у глава́та, де́дичко, носи́име го и по цръкви и по манастѝри, попове му че́тоа, от ништо му не помина̀. Каде́, де́дичко, вече не сме го носи́ли: не по бу́ли, по оджи, не по евреікьи; циганка му олово топѝ, какво че ни кажеш? Екьимино даде ни нешто бело, како брашно и чеше іадното цревата да си истури. Жените у село коіа како́ ме ви́деше и каже: „Мори́, мори́, що си такава? Лу́да си! Не слушаі що те учат; носи го по жени, па че му пребаіат, води́ца че му гасат и че му замине. Но́си го при баба Цвета у Жера́вино іако ву (и́) и е срака (и́де и́ от ръки), че му пребае от уро́ци и че му замине.“ Еве нашата комшика Бона и неіното детенце беше станало мрътовчѐ и како́ го отнесе тамо, донесе си го здраво и чи́таво; ене си го живо сега играе по сокацитѣ, како некоі кутра̀к. Рекоа ми тогаі напоі го сос трава „Тровниче“; како му дадох, мили де́дичко, веднага си умрѐ, не знамъ от това ли?

Дедичко, ова́ чудо е големо сос нас: како седнахме у таіа пуста каштетина, огьин да іа гори, сека година по гроп, оваіа година два гроба. Врачката ни каза сега, че каштата ни била на самодивски игрища, требало или да іа поместиме или вратата ѝ да отвориме отъ др[illegible]рана.

Слушано отъ Мария Таскова въ с. Вратца.

Дяволетини.

Едно врѣме, както що казватъ старитѣ, имало много таласъми, караконджовци, дяволи и разни други стꙗри. Селенитѣ се много боели, а и днесь се още боѭтъ отъ тѣхъ, защото мислили, че излизатъ нощно врѣме и ги чакатъ, за да ги плашатъ или убиѭтъ. Тѣ имъ приписвали за жилище: разни скали, пещери, дървета и др., поради което прѣзъ голѣмитѣ нощи никой не смѣѭлъ да отива или приближава при тѣхъ. Стари църковни развалини, развалени кѫщи, воденици, кладенци сѫ тѣхнитѣ вѣчни свърталища и човѣчески кракъ не е стѫпвалъ тамъ.

Ако се случи, щото нѣкой селянинъ да замръкне при такива мѣста, то прѣдъ него се явявали разни дяволетини, като: хрътове, загари, мишки, котки и др. или пъкъ испрѣчвало се прѣдъ него распущено платно, отъ което много се плашили конетѣ. По нѣкой пѫть таласъмътъ се прѣвръщалъ на козелъ, който тичалъ слѣдъ селенитѣ и врѣскалъ. Единъ селенинъ много си испатилъ съ такова едно козле, когато го взелъ и захванѫлъ да го гали. Когато той го галилъ, то врѣскало и му се кривило, отъ което той узналъ, че е нѣкоя дяволетина, та го хвърлилъ. На други пъкъ имъ се случвало да бѫдѫтъ излъгвани отъ дяволитѣ, които ги водили по разни мѣста, безъ да се усѣтѫтъ. Мъгливо ли е било врѣмето, селянитѣ се много бояли, защото тогава най-много дяволи излизали и много пакости вършили.

Чудни стварове се явявали: ту като прѣгърбенъ старецъ, ту ага съ чибукъ, ту като голѣми ламнѝ, които се готвили да те погълнѫтъ.

Такива прѣобразени дяволи искали да говорятъ съ пѫтника и тежко му ако проговори той съ тѣхъ: тогава цѣлата нощь ще си има работа. Тъй, прѣзъ една мъглива нощь единъ пѫтникъ срѣщнѫлъ такива прѣобразени дяволи и билъ излъганъ да започне разговоръ съ тѣхъ, та послѣ цѣлата нощь го водили нагорѣ надолѣ, докато най-послѣ го качили на една висока скала, дали му една конска глава, ужъ бъклица, за да се напие вино, па се готвили да го бутнѫтъ отъ тамъ, за да се утрепа.

Тъкмо когато дяволитѣ искали да го бутнѫтъ, пропѣлъ пѣтель въ селото и тѣ се изгубили, като оставили селянинътъ тамъ. Като се събудилъ послѣ, той видѣлъ въ рѫцѣтѣ си конска глава и стои на края на скалата. Прѣкръстилъ се, почудилъ се, па си отишелъ, като се благодарилъ, че го оставили живъ. Много се боели тия дяволетини отъ кръстъ, затова, когато нѣкой се сѣтилъ да се прѣкръсти, тѣ избѣгвали отъ при него. Още тѣ бѣгали, когато чували, както се каза, да пропѣе пѣтелъ.

Расказвали ми сѫ Петре Вучковъ отъ с. Недѣлкова Гращица (Кюст. ок.) и Златко Чакъръ отъ с. Четирци (К. ок.) слѣдното: когато тѣ били овчари въ четирски синьоръ, почти всѣка нощь на оградата имъ дохождалъ дяволъ и имъ правилъ много пакости. Често пѫти и самиятъ Златко билъ излъгванъ отъ дяволитѣ и билъ воденъ нагорѣ надолѣ и пакъ се връщалъ. Единъ пѫть пъкъ той билъ излъганъ отъ дявола и поведенъ къмъ рѣката Струма. Петъръ го усѣтилъ, когато той станѫлъ, та го слѣдилъ да види какво ще прави. Златко билъ заведенъ до рѣката отъ дявола, който …чилъ на единъ камъкъ. нареченъ гарванъ

камъкъ. Петъръ, като видѣлъ това, отива тичешкомъ при Златко и какво да види? Златко държи въ ржцѣтѣ си една воловска глава и се кръсти, за да пие наздравица. Когато се прѣкръстилъ Златко, дяволътъ избѣгалъ и той се събудилъ, па питалъ Петъра, кждѣ е. Той узналъ какво е било и се върнжли. Оттогава Златко, кждѣто спалъ, побивалъ по единъ колецъ, за когото си връзвалъ единиятъ кракъ, за да не може да ходи по дявола. Види се дявола билъ глупавъ, та не умѣьжлъ да отвърже вжжето.

Петъръ Вучковъ е още живъ и приказва всѣкому случившето се. Сега той е слуга въ монастиря Св. Мина.

Расправялъ ми е и дѣдо Георгия Ковачевъ, воденичарь въ с. Брѣсница (Босилиградска околия), че много пжти разни дяволетини нощно врѣме дохождали, та му чукали на воденицата и го викали да имъ отвори. Страхъ го било сиромахътъ нощно врѣме да излиза навънъ отъ воденицата. Единъ пжть той зачулъ откждѣ клисурата викове, пѣсни, гайди, и пияни хора. Досѣтилъ се, че това сж дяволетини, та затворилъ воденицата, легнжлъ си и се присторилъ че спие. Тѣ дошли и захванжли да чукатъ на вратата и да го викатъ, за да имъ отвори, нъ той се не мръднжлъ даже. Тогава тѣ отворили нѣкакъ, влѣзли вжтрѣ и захванжли да го бижтъ по краката, гърба, нъ той се стрърпѣлъ и не продумалъ, нъ отъ страхъ напълнилъ гащитѣ си. Послѣ тѣ отвърнжли водата, извадили камънитѣ и започнжли да ги клепатъ. Най-послѣ растрошили воденицата, оставили камънетѣ вънка и си отишли прѣзъ клисурата съ пѣсни и викове.

II.

Пословици и Поговорки.

1 Ако и́маш век, че и́маш и лек.
2 Ако сме́ са́мо за то́іа век, ич баре́ и да не сме́.
3 Ако сме́ омра́зни на свето́, на Бо́га да не сме́.
4 Ако́ те́ е іад, а́пни се отза̀д.
5 Ако́ си гол, не мо́і баре́м да си зол.
6 Ако́ ти е едно́нко (детето), не́ка ти е баре́ вредно́нко.
7 Арнио што го кажу́вате, кръв да сѐре и за плот да се държи́.
8 Ако че гръми, ама да не тре́ска.
9 Аіду́че ву́че тъкалесто ку́че.
10 Ате учини́х беди̇це, а́ ме стигна́.
11 Ако́ ме не ду́маіа за добро́то, не́ка ме ду́міа за зло́то.
12 Ако се не навидиме, барѐ да се ви̇диме.
13 Апнеш ли косчи́ца, че платиш овчи́ца.
14 Ако слу́ша го́спот га́рваните, се́кога че́ше да и́ма лешове по сока́ците.
15 Бра́да ца́рска, а глава воденича́рска
16 Бра̀да глѐдаі и ча̀ша даваі.
17 Ба́бени би́лки, де́дини маіалки. *)

*) Отъ маѭ се, = губѭ врѣмето.

18 Ба́ба стружѐ кра̀к*), де́да и́ души трак**).
19 Ба́ба: „Ох, ра́це, ра́менья, кокале — дале́ко ли е цръквата, мла́до ли е момче́то?
20 Бесну́е у́мнио, да собе́ре зла́то за лу́дио.
21 Би́а ли те, Гру́іо? — А, би́ле ми са у́іо. Три́есе ду́ши бе́а по една́ш ме удри́а.
22 Бога́тио и сиромáо едно́ са сос пари́те у гро́бо.
23 Брат ти беше и куче и човек: от се разбираше.
24 Блажѝ Пе́тко рамаза́н, туре́те го под каза́н.
25 Вече́раі све́кре, да те попо́скам у́ брада.
26 Ве́рата си да́вам, ина̀то си не да́вам.
27 Вре́мето се превра́ща на добро́, ако ѝдеме ра̀но на ра̀бота.
28 Връжи пръс и и́ди преко село́то: три́ста ле́кове за пара̀.
29 Вуко́ и да му́ си́внеш ко̀жата, он па́ що си зна́е.
30 Вуко́ пращá л вучи́цата да му тра́жи лек. Она́ ишла́ до не́каде, вра́ща се и му казу́ва: „Ву́че, за те́бе лек не́ма: ти така̀ че си умреш, о́ти никому добро̀ не си направи́л, ами сѐ зло̀.“
31 Ву́ко вика: „а́іде пробесе́те ме на́две-на́три: попо́вите кози оідо́а преко́ рит.“
32 Гла̀ден съм како̀ вук и гол како̀ соко̀л.
33 Гно̀й се тръпи, а лоі се не тръпи.
34 Гэзо ни́когаш не вика спола̀іти.
35 Га́с стаса́л, а да́р не стаса́л.
36 Го́спот зна́е и ста́ри ба́би.
37 Го́спот не глѐда на лицѐ, а на сръцѐ.
38 Гос го́ста не оби́ча, а домакьи́но и два́та.

*) Кракъ = софра безъ крака.
**) Слѣда, пѫтека.

39 Гóра и вóда да стоѝ, а ни́е да не стоимé.
40 Горàта не плàче самò от секѝрата, а и от држáлето.
41 Грóзно жéно, тéбе бес мéне, мéне бес тéбе.
42 Гóли сме дошлé и гóли че си и́деме.
43 Гъавол донéл, вéтер однéл.
44 Гіáволо скинáл дéвет чи́вта опинци, додéка да ни стáви.
45 Да и́маме отсéкаде очи: и отспрéт, и озат, и на газó.
46 Дáі му гó сос рáце, па трáжи го сос нóзе и дрáщи го сос нóфти.
47 Дáі му го здрáво, врáшта ти го црепути́ни.
48 Да е билà арна клéтвата, посади́ли би іá у градѝна.
49 Дáі ми сиромаше твòето, да не стáнемъ и іа какó тéбе.
50 Да остáвиме кучиштинáта и да обръ̀неме човештинáта.
51 Да оставиме от меши́нка, та да се наіде за гръби́нка.
52 Да не ви́каш како съм, а да викаш како че съм.
53 Да се напиемé, амá ум да си не испиемé.
54 Децáта мри́ат, а стари́те не остануіат.
55 Дàл си си дýпе на кириіа еднаш, коі ти е кабáат?
56 Детéто да оби́чате сос срцéто, а не сос лицéто.
57 Детéто да плáче од мáікьата дори е малéнко, та онá да не плáче от него кога уголемée.
58 Детéто ви́ка: „Мамо, мамо, фанахъ мéчка!“ — „Пуштиа мáмино!“ Онá ме не пýшта!“
59 Дéка врáта скръца, пръсти тáм не тýраі!
60 Дигнáло си пердето та станáло за ни́каде.
Дигнáло глава какó би́вол у просо.

62 Досéга бéме суевéрци, магьéсни, а отсéга полувéрци, кривовéрци и блажи́ Пéтковци.
63 Доброво́лна си́рота корéм до́земи.
64 Дори́ ме учи́а и преучи́а, изброих на карама́но (кучето) до три́ста му́и.
65 Доідо́'а ди́ви, искара́'а пи́томни.
66 Две зми́и се пéкли и двéте се не веру́ели.
67 Два́ зли се ка́раіат, а два ручка (ядене) се не ка́раіат.
68 Дукьа́н пра́ви ка́ща, а ка́ща прода́ва дукьан.
69 Дръжитѐ се и двàта у еднò, како свински лаінà.
70 До́ма що трéбе у цръква не ѝде.
71 Дéца по́-арно да ви обла́чим, ама́ да ви не рàним.
72 Дéка не помàга човештинàта, тамо помàга кучештинàта.
73 До́іде ли лéто, тога́ва и́маме и на трън кола́к.
74 Детето не разби́ра ли отъ дума, оно че разбере от боі.
75 Едно врéме си си направил товаро, та сега ти е лесно.
76 Дéдо, като́ те гръчи́а, но́гу ли те мачи́а?
77 Една́ му гла́ва, а сто му іази́ка.
78 Екси́к му е една́ да́ска у главата.
79 Едéнио отъ колéц, а други́о от коно́пец.
80 Една́ е ку́чица, що іа ни́каде нéма, а ова́мо се пра́ви да не нага́зи муши́ца.
81 За парà човéк за грош му гла́ва, а за пет му калпа́к.
82 За коé дръво се е фанал, се е иса'нало.
83 Затепа́'ме ку́чето, барé да го дотéпаме.
84 Завръна́'а снеговéто, и заличи́а траговéто.

85 Зарéкла се свинья да не рýча лаінá; прерипи́ла плет, заапáла пет.
86 За децáта къклица, за мажéто бъклица.
87 За нѝх гóспот немáло да се боіат, а за мéне го имáло да се боіа.
88 За умрéлите нарéчено, а за жи́вите навлéчено.
89 За надóле е лéсно и лаіното се тръкáла, а нагóре да те ви́дим де?!
√ 90 За стáрите моти́ка и лопáта, жъти свéшти и бéло платнó.
91 За добрóто мръхти*), а за злóто пръхтѝ.
√ 92 За децáта е по-арно лопа смрът некли лóши наýкьи.
93 Заинати́л се е какó магáре на мóс.
√ 94 Здумáли се погáнците**) да вържат звончé на мáчката; зготви́ле го, но нéма коі да гò прикáчи.
95 Злó орýжие зло да не ви́ди.
96 Защó дрънчиш лаінò, да ти смръдѝ.
√ 97 Змиіата казýва ли си нозéто, та и женáта годи́ните.
98 Зини земьо, та ме пòглътни.
99 Злá ти рѝба без лéба.
100 Зóрле че му зéмеш, а зóрле не мош да му дадéш.
101 Измакнáа му завалиата (горкьио) и калта под нофти́те.
102 Итрио и лукáвио сос памýк вàдат дýша.
103 Иска да дрýсаш, та да кýсаш: нéма омéсен, та обéсен.
104 Испéл се е какó довèц у орóто.
105 И бáба знае шáрен зелник, но и́ска шари́лото.

*) Мълчи.
**) Мишки.

106 И сос песóк да се тъламе пá сме свои рисіани бракіа.
107 Испѝли му чàвки мóзоко.
108 Изéла му крáва іазика.
109 Извадими ти еднó око, та ако сам жив, тебе и двéте.
110 Итра бýла, прáзна кýла.
111 И стрéа има ýши да слýша.
112 И іа го угрепцáх, но и ти го напипà.
113 И ти че бѝдеш човéк, когá чáвките поідат нагóре сос корèмо.
114 И решéто има сръце, кога го настáпиш.
115 Когá те бѝе грáт на нѝва, бѝе и не убѝва, а ако те бѝе на нóштви, тогàва Бог да чува.
116 Какóв ти е умò, такòв ти е и домò.
117 Каквá те е льулка залулела, таквàа и че те долулéе.
118 Кадé сѝте тýрци, там и гóл Асàн.
119 Каквó тиква глогóри (казува), оваа годѝна Велѝден нéма.
120 Кáраі си невòліата, ако сà .
воліата.
121 Ка че отрезнéеме, та да се понапѝеме àрно, макар и сос козá на орáнье.
122 Колко дена летото празнýеме, толко дена зимéто че гладýеме.
123 Кого е іала зміà, он се бои и от гýщеро.
124 Какò ни е покарáло от врèме, такà и че ни чердòса.
125 Кашта тéсна, чéліат бéсна.
126 Кадé иде Сóкера и по него пóтера.
127 Карáли се врáпци за чýждо прòсо.
128 Коé ме е кýче заглодáло, се е побеснéло.
129 Коі си бие женáта, он си бѝе главáта.
130 Коку е у тéбе право, току нека е здрáво.

131 Ко́лку бра́да побеле́ва, толку де́да полуде́ва.
132 Коі не зна́е за ча́ша, он не зна́е и за крондир.
133 Коі не зна́е за лажи́ца, он не зна́е и за пани́ца.
134 Коі от каква болес си лежѝ, това си и тлапѝ (дума, говори).
135 Коі краде́ иглà он краде́ и камилà.
136 Како́ ву́чково бегàнье нѝкаде не́ма.
137 Коі више́л ву́ко, вика и не́, а коі не вишел и дупе си де́ре.
138 Кумаши́нче, даі во́да да си измием о̀чи и обра́с! — Аво, куме, да си имал о́чи и обрас, не би седѐл трѝдни у нàс.
139 Курдиса́л се е како́ паша́ у іа́сли.
140 Ку́чето фа́не ли да беснѐе, оно тогàва ла́е и сънцето и ме́сецо.
141 Кьо́рав-пиіа́н, мрътав-гла́ден, не знае що ломо́ти.
142 Ко́ли о́вци, ра́ни ву́ци.
143 Лàни баба пръдна́ла, сега ѝ дури засмръде́ло.
144 Лыу́та е и зла е како́то змиіа́ осо̀іница.
145 Леси́цата очекува́ла овно́вите мадѐта.
146 Лизна́ го како́ циганче со́пол.
147 Мръзелѝвио очекувàл две и три сранѐта заведна́ш.
148 Ми́не ли нещо прекó де́вет зàба, оно́ иде у де́вет гра́да.
149 Момче́ како́ борче́, а смръди како порче́.
150 Ако мома́ е пръдлива, да не е a вревли́ва.
151 Мно̀го е по́-арно да те вѝкаіат лу́дио, а не пиіа́нио.
152 Накоштръшил*) се е како́ жа́ба у ти́нья.

*) ...иль се е.

153 Намръштѝл се е какó кога кóсти сéре.
154 На тáіа кàшта чума и бóлес не трéбе.
155 На богáтио и врáните му нóсат іáіца.
156 На крадéцо един грех, а кому штýкне сто грѐа.
157 Нéма никаде омéсен та обéсен.
158 Нека е така, какó што викате, та и с' козá на орање.
159 Нече сал сос убавињá, а и сос рáбота.
160 Не може сос крáтка тоіага у длъбок вир.
161 Наіàла се вáшка, напърчила опàшка.
162 На детéто ако му пуштѝш вóліата, оно че ти се кáчи и на вратó.
163 Нѐка е здрáве, че се наплáтиме на свѝнскио стрик.
164 Нéма крýшка без дръшка.
165 Не познáваш ли добрóто, чéкаі си злóто.
166 Не оставіаі тоіáгата, че остáнеш без рáце.
167 Не мóжеме ни без пóп, ни без грóп.
168 Не е Пéтър, а е вéтер: сам се жéни сам се дéли.
169 Не глéдаі му убавињáта, но глéдаі му добрињáта.
170 Не поé му петéло сега, како што му поéше отнапрéш.
171 Ние го знáеме за магáре, а он бѝл човек и половѝна.
172 Никнáла печýрка и калпáк заправѝла.
173 Нéма какво да прáвиш, родѝло се не дави се.
174 Не прашýі стараго, но прашýі патѝлаго.
175 От каквà си вýна напрéден, та си іако арен?
176 Ох! леле Бóже, бес тéбе не мóже.
177 От чýено до вѝдено, казýіат, е много далéко.
178 Онó е мако срамотѝца, ама е чѝста работѝца.
179 От вóнка светéц, а однéтре слепéц.

180 От сени́ште буни́ще, а от бунѝште па сени́ште.
181 От во́нка свила́, а отнетре свиньѝ.
182 Опни гази́ца, да іаде́ш пшени́ца.
183 Ова́мо му се и́ска, а она́мо му се сти́ска.
184 Оно де́ка е та́нко, та́мо се и кьи́не.
185 Покри́то мле́ко, ма́чки го не ло́кат.
186 Пла́нина е правина, а суодо́лина е кри́вина.
187 По-арно е гро́п, не́кли ро́п.
188 По́кори се зло́му, како на свето́му.
189 Пѝ-лош е срамо́ от стра'ѝ.
190 Паднѝла му секѝрата у медо́, сега што че му пра́виш?
191 Пра́во куме да ти кѝжем у цръните ти очи: ако ми си кръсти́л две де́ца, изел си ми три пра́сци.
192 Пете́ло имал седъмдесе́ и се́дъм же́ни, но на ни една́ си казал сръцето.
193 Подбуіал гас от дебе́л кома́т.
194 Преседе́л го́с, загоре́ло те́нджере.
195 Прешло́ три́ста пра́га, научи́ло три́ста вра́га.
196 Ре́чи лу́дому да пръдне, а оно́ се усе́ре.
197 Реко́а ли те бе́сно куче, до тува ти е сла́вата и фала́та.
198 Ракьіа, раки́іа, а лебец коку за мезе́.
199 Скъцала го е аламу́ньята (фурту́ната) и него.
200 Сваде́те тражѝх ку́ме, ама дома ти не идо́х.
201 Са́м се ки́лаф угова́ра, да ли е кила, или е моги́ла.
202 Си́чко е до вре́ме, а піианство до мреньѐ.
203 Сирома'о́ су́че и от пе́сок поро́же (вѫже).
204 Смръди пръсто не смръди, пѝ своі, та своі.
205 Своіаскьѝ да живу́еме, а іабанджи́ски да пазаруеме.
Своіа ра́ка да те поче́ше, се́ си е по-арно.

207 Скачкò скачà, доскачà.
208 Сега засега не може да си го мèрите сос него.
209 Сос кусáлото те закýснуе, а сос дръжката вàди ти очѝте.
210 Сѝчко гнѝе, а борч не гние.
211 Трéзен ти го мѝслим, пиіан ти го думам.
212 Така нече да бѝде, макáр и с'коза на ораньe.
213 Тѝ го учи за у рàі, а оно иде покрàі.
214 Ти оште нѝшто не знáеш, тéбе оште бу'à не те е уапàла за газò.
215 Ти ýбава жéно и іа ýбав, ама што че да іадеме сега?
216 У недéльа би попрéла, ама немам си кадéльа.
217 Упази ме, Бóже, от тръче-лáжковци човéци.
218 Чоролèіа свѝри за чéтири слѝви; башта му тýпа за чéтери рýпа; децата му плачат и кáпата му влачат.
219 Чàшка по чáшка напръчѝ опáшка.
220 Чивѝа чивѝа искáруе.
221 ІА му съм іал попáрата нóгу пати, та го знам каквá е стока.
222 Што ми го дýмаш ý пети, дýмаі ми го ý очи.

III.

Пѣсни.

Самодивска пѣсънь.

Стоіáну госіе доідѷа:
Девет ми сестри кралѝци.
Десéта Рада царѝца
Довéла машко детéнце;
Дѐньем ѝ не дава да сéдне,
Нòшкьем ѝ не дава да лѐгне.
Уполнокь вода посакáло,
Вода немало, вѝно му давали,
А оно вино не сакало;
Туку́ викало: „мамо водица,
Ако е и половин лажица,
Устà іа да си расkваса“.
Маікьа Стоіану думаше:
„ІА зéми стòмни зелéни,
Донеси вода студена
От самодивско езеро“!
Стоіàн си маікьа послушà,
Оідѐ за вода студѐна
На Самодивско езеро.
Стоіàн си тамо затече,
Затѐче три самоди́ви:

Една̀та беше тетка му,
Другата беше стрънка му,
Третата беше уіньаму.
Месечината сѝмаа
И бело млеко му́зеа.
—„Море Стоіане, Стоіане,
Проклета да е маікьа ти,
Оти те прати́ за во́да,
За во́да тука у полнокь.
Бръже Стоіане, Стоіане,
Бръже дома да си идеш,
Маікьа ти да те леку́е:
От Коледжанче крава̀іче,
От бела лоза шу́мата;
Бръже преко прак да преідеш
Дори петли́ не са пропоіали“!
Дори Стоіан до́ма да си оіде
Льута го треска растре́се.
Не можа Стоіан да с'иде
И тамо си тоі изди'на.

Мома Тиа.

Леле Ти́о, моме Ти́о!
Ти́а сѐди, у градина,
Та си везе свилените,
Свилените ракавите,
Полиците звездиците.
Оттá̀м идат ди́вни льуде,
Дивни льуде самодиви
И на Ти́а гово́реа;
„Аіде Ти́о сос нас д' идеш:
Да ни носиш лаковѐто,
Лаковѐто и стрелки́ае“.
А Ти́о им говѐреше:

„Много сте ме почекáли,
Още малко почекаіте:
Да изи́грам лáзарица,
Лáзарица, ден Велиден;
Падоіде на собо̀ро,
На собо̀ро на Спасов ден;
Замаглѐте, запрашете,
Тайна маікьа поклопѐте,
Да не ви́ди, да не жáли,
Да не жали, да не плаче.“

Слушана отъ баба Мария Ангелова (Кюстендилъ).

Змейска пѣсень.

Стоіану Маікьа ду́маше:
„Стоіане, сине, Стоіане,
Досади ми се, сине, досадѝ,
Търговци, сине, срещáекьи,
Търговски конье шетáкьи,
Сѐка заран по сланите.
Защо, сине, они идатъ?
Да ли за кáпци висо́ки,
Или и за дво̀ри широ̀ки,
Или по либе Петкáна?
Петкана, коіае курвáрка“.
Стоіан си маікьи думаше:
„Мале ле мила маічице,
Търговци не идат у нас
Нито за кашти високи
Нито за дво̀ри широ̀ки,
Нито за либе курвáрка;
Прочу́'х*) се, мáле, прочу́'х се,
Прочу́'х се голем търговец,
Они сто̀ка ми зимаіа

*) Тукъ х се чуе много слабо.

На турци іа продáва'а".
Да е проклета Стоіанова,
Стоіанова Стара маікьа:
Щэто сака млат Стоіана,
Млат Стоіана да умрази
Сос първо либе Петкана.
Проклети да са магьосници,
Магьосници цръни влаинки,
Щтото по село оде'а,
До Стоіанови доідо'а,
Стоіанови рамни двори.
Излезнáла Стоіанова,
Стоіанова стара маікьа
И насреща ѝ влаинки,
Влаинки на вити порти.
Она им дума думаше:
„Магъосници, мори влаинки,
Магъосници сос цръни качулки,
Даіте ми, мори, би́лье умрáзно,
Петкана да си умразим,
Отъ моіго сина Стоіана!"
— „Че дадем, бабо, че дадем,
Че дадемъ билье умрáзно,
Бильето е ногу скапо:
Една кошула свилена".
Клета да е и проклѐта
Стоіанова стара маікьа,
Извади́ риза свилена,
Щото іа беше Петкана
Петкáна млада прави́ла,
Та си дарувá влаинки
А они ву (и́) дали білье умразно:
Отъ льута змиіá главáта,
От шарен гуштер нозето.
Кога двама че си легнат

Петкана она да пръсне,
Петкана, а не Стоіана.
Госпот научи Петкана,
Она Стоіану думаше:
„Стоіане, либе, Стоіа́не,
Откако́ сме се зема́ле,
На една страна легале:
Тизе ле́гаше отде́сно,
А іазе легах отле́во.
Ела сега́ ти отлево,
А іазе либе отдесно.
Ега́ рожба одимаме.“
Стоіан Петкани послуша́.
Кога два́мата заспа́ли,
Стоіанова маікьа стана́,
И не си пръсна́ Петка́на,
А си пръсна́ла Стоіа́на.
Паткана ра́но става́ла.
Каща и двори измела,
И огьино си наклала,
Стоіану вода донела,
А Стоіан нема да стане.
Улезнала е Петкана,
Да си разбу́ди Стоіана:
„Либе мое, млат Стоіане,
Што е това от тебека?“
Стоіан да стане не може́,
От половин Стоіан станал,
Станал змиа̀ шарена.
Стоіанъ петкани говори:
„Петкано, либе, Петкано,
Мен’ ме веч’ чове́к не бива,
Занеси ме, море, стрет селото,
Сос сельане іаз да се опростим,
И сос дружина да се извѝдим.“

Петкана го на рамо отнела.
Свикало се е село големо,
Стоіан се сос сельане проштава
И на дружината си говори:
„Што биде ова чудо сос мене?“
Сельане си се чудом чудеа:
И на Петкана си говореа:
„Петкано, бела Петкано!
Дигни го, море, дигни го,
Занес'го в'поле широко,
У стрет грамади големи.
Тамо си има змии шарени,
Тамо го, море, остави:
Стоіан е станал змиіа шарена
Сека заран млеко му носи,
Стоіана сос млеко да го поиш!“
Петкана е дигнала Стоіана,
Занела го на поле широко,
У стрет тиіа грамади големи,
При тиіа змии шарени.
Там го Петкана остави.
Врънала се Петкана у дома.
Сека заран млеко му носеше,
Стоіана сос млеко си поеше.
Една заран Стоіана немаше,
Посретнала іа змиіа шарена
И на Петкана си говореше:
„Петкано, бела Петкано,
Іа прийди либе при мене,
Даі рака да ти целувам:
Ели съм пуста невеста,
На твое льубе Стоіана.“
Уплашила са Петкана,
Ошла е в'село големо,
Сретнаіа жена магьесна

И на Петкана думаше:
„Петкано, бела Петкано,
Що си, мори, жлъта пребледнела,
Да лѝ си болна легáла,
Или си болен чувáла?“
Петкана вéли говòри:
„Сестрице, мила, маічице,
Не си ли чула за либе,
За либе моіго Стоіана?
Даі ми, сестрице билье отровно,
Зашто съм іа жива останала?“

Слушана отъ Цена Ангелица (Кюстендилъ).

Разни народни пѣсни.

I

Миаи́ле млат нежéнен!
Заженѝл се Миаи́л,
Засакá си таја лéпа,
Таіа лепа бéла Рáда.
Он іа сака, она нéче.
Па се чýди млат Миаи́л,
Што да чи́ни с'таја лéпа,
С'таја лéпа, бела Рада.
Па свикà ми стари жéни.
—„По-старите мàікьи да сте,
По-малите сéстри да сте;
Кажете ми што да чина,
Што да чи́на, што да прáва,
С'таја лепа, бела Рада,
Ја ја сакам, она нече“.
А жени му говоре'а:
„Миаиле млат неженен,
Пушти кóса за година,
Па се óми и оплéти,

Ситно танко как девоіка,
Облечи си свилно ру'о,
Свилно ру'о невéстинско,
Па си зéми двете стóмни,
Двете стóмни зелените;
Па си зàтни до три кьи́тки,
До три кьи́тки босилкьóви;
Па си и́ди студна вода,
Па зáмини покраі пóрти,
Па почýкни и извикаі:
Оі сестрице бела Радо,
Аі д'идиме студна вода!"
Ми'аил жени послуша
И на Рада си извикá.
А сестри́ца му говóри:
„Еі тизека невестице!
Іазе съм си бре донела,
Ама би́ја расипала,
Сал сос тéбе да си ида."
Расипá си сестричица,
Расипáла студна вода,
Па си поіде с'невестица,
С'невестица чак нá вода.
Невестица му говори:
„Еі тизека сестричице,
Сестричице бела Радо!
Да е тува млат Миаил,
Што би море учинила?"
Сестричица му говори:
„Имам гласа, че да викам,
Имам бракьа, че ме чуіат."
Имá глáса не викáла,
Има брáкьа не іа чули.
Не е била невестица,
Но е било млат Ми'аил.

II

Бре Гъергьин Стоіне убáва,
Ти ли си беше синóчкье*)
На по-гóрното клáденче,
На по-дóлното извóрче?
Дека óдеше греéше,
Дека стоéше светéше:
От пелин кьитка нóсеше,
На босильок меришеше;
Опашала си зуница, **)
Мерише како дуница.
Проідох близу покраі тебе,
Ти бегà далек от мéне.
Фрълих пушка јас по тебе,
Сам се сèбе јас удàрих:
В' лева нога у колено,
В' десна рáка у палецо.
Прочу се мома бильарка,
Оідох, она да ме лекуе.
Пусто билье с' довръшúло,
Поіде бúлье да си бере,
Неја змија ýапала,
В' лева нóга у колéно,
В' десна рáка за палецо.
На маікьа си говореше:
„Мила ле мáле мајчице,
Широк ми гроп ископајте,
На еднò ни закопаіте,
На главá ни посадéте
Три страчета страторчета,
На нозè ни посадèте
Танка висока топóла;

*) Свощи.

**) Дълги и шарени селски пояси.

На сръцѐ ни изведѐте
Шарена чешма студена:
Коі замине, да замине
Водица да се напие,
На сенка да си посѐди.

III

Море Ма́рко, мла́ди Ма́рко!
Седи Ма́рко на високи ча́рдак,
Та си гледа наго́ре надо́ле.
Па си гледа по все банско *) поле.
Согледа си мома и неве́ста;
Мома ко́си, а невеста о̀ре.
Не се чу́ди как невеста оре,
А се чуди как девоіка коси;
Косата ѝ три о́ткоса кара:
Един о́ткос трава детелина,
Други откос червена ружица,
Трети откос се ран бел боси́льок.
Сам си Ма́рко сос себе сбору́ва:
Да си и́мам ја сина, ја бра́та,
Да си зе́ма гьиздава девоіка.
Ако немам ни сина, ни брата,
На ли и́мам сина у пе́лени,
Да си зе́ма гьиздава девоіка.
Кога би́ло, богме, на свадбата,
Утакми си гьиздава девоіка,
Вси сватове на коньe јава́а
Младоженьа у льулька турѝа.
Кога бе́ще, бо́гме, на венча́нье,
Расплака̀ се млади младоженьа.
Тешила го неговата маікьа,
Тешила го не утешила го.
Тешил го е неговија башта,

*) Кюстендилско поле.

А момите со се гъергъевето,
И довиците со се разбоето.“
Дал вуі брато кльучо от небо́то,
Та закльучи́ небо и облаци,
Та не фана́ дош девет години,
Та се пукна́ земіа девет лакти;
Потанаʼа іунаци сос ко́нье,
Стари лјуди до белите бради,
Стари жени до белите глави,
А неве́сти со се машки де́ца;
А момите со се гъергъевето,
А довіците со се разбоето.

VI

Гоіко ле Гоіко іуначе!
Порача́ла е гоікова,
Гоіковата мила тетка:
Што чини Гоіко да доіде,
На голем ден на Велиден.
Голем се собор собира,
От девет села големи,
Нашето село десето;
До девет ора играіат,
Нашето оро десето.
Ка си чу́ Го́йко, ка разбра,
Ни стоіа̀ Гоіко, ни чека,
На башта̀ си говореше:
„Че ида тате, че ида.“
Башта му пари бро́еше
И Гоіко итро учеше:
„Седи си Гоіко не иди:
Това е итра измама,
Че ми тѐ сину изма́мат.“
Маікьа му дре́и справіаше
И Гоіка итро учеше:

„Гоіко ле, Гоіко іуначе,
Седи си Гоіко, не иди,
Това е сину измама,
Че ми те сину измамат“.
Сестри му перчик чешльаа
И Гоіка итро у́чеа:
„Гоіко ле, братко іуначе,
Седи си Гоіко, не иди,
Това е братко измама,
Че ми те братко измамат“.
Това Гоіко не послуша.
Маікьа му вели говори:
„Гоіко ле сину іуначе,
Ка придеш сине до се́ло,
Ти не о́ди вов собо́ро,
Не разѝгруі враньа коньа,
Не размàуі остра сабльа,
Не развèваі руси перчик!“
Това Го́іко не послуша́
Та си оіде на соборо;
Кметове наред седе́а,
Цръвено вино пи́е'а,
Вино си забовари́а,
У Гоікоте погледна'а.
На Гоікоте заблагна́а:
„Бре благàтка таіа маікьа,
Што си и́ма тоіа сина!“
Кметици наред седе́а,
Машки се деца дръжèа,
Деца си забовари́а,
У Гоікоте погледна́а,
Ба Гоікоте заблагна'а:
„Нре благатка таіа маікьа
Што си и́ма тоіа си́на!“
Момчета ка́мик фрълаа.

Камик си забоварúа,
И на Гоіко заблагна'а:
„Бре благáтки тиа брáкьа
Што си имат тоіа брáта!“
Момите оро игра'а,
Оро си забоварúа,
У Гоіко те погледна'а,
На Гоіко те заблагна'а:
„Бре благáтки тиа сéстри,
Што си úмат тоіа брáта!“

VII

Излезнáла джелéпка Марúа,
На убав ден на Велигден;
Сите си дéца дръжéа,
Она си дéте нéмаше.
Повръна се и заплакá:
„Бóже ле, мúли, Бóжичко,
Даі ми боже змиá да é,
Змиа да е, чедо, да е!“
Повръна се джелéпка Марúа,
Наіде си Кóло змиіа у двóри.
Проговóри Кóло змиіà:
„Оі ле мáле, стáра мале,
Да ми тáкмиш Трендафúла,
Трендафúла мала момá!“
Утакмúле Трендафúла,
Трендафúла мáла момá.
Дошлó вакът за свáдбата,
Качúла го джелепка Марúа,
Качúла го на враньата коньа;
Кога ошлó у мóмини двóри,
Па го симнá джелéпка Марúа,
Влезнáла е гьúздава девóіка,
На сúте е рáка цалувáла,

Коло змиіа не е цалува́ла.
Прогово́ри Коло змиіа́:
„Іа и́злезни мори́ мо́ме,
Ти от мене не се стра'у́'і!“
Пришла́ е Трендафи́ла дево́іка,
Цалува́ла и на змиіа рака.
Залепи́ ѝ бесцен камик,
Бесцен камик на глава́та.
Ка е дошло́ време за венча́нье,
Тури́л ѝ глава на де́сно ра́мо,
А опа́шка у де́снио цре́вик.
Па е пришла́ джелѐпка Марѝіа,
Качила змиіа на враньа коньа̀.
Дошло вече време за леганье,
Уве́ли ги у висо́ки чардак.
Трендафила дро́бни слъзи ро́ни
И си тиом на себе говори:
„Што іа че чина сос Коло змиіа́?“
Проговори Коло змиіа:
„Не страу́і се от мен Трендафи́ло!
Отсечи си десе́тата бурма́,
Та ме връжи прес стрет на коре́ма,
Іа че станем море русо момче́“.
Кога оште утре рано,
Утре рано у момче́ве,
Нашлѐ си го ру́со момче́.

VIII

Бо́гдане, мо́ре Бо́гдане,
Нешто са́кам да те прашам,
Ама́ право да ми ка́жеш,
Не моі нешто да ме ла́жеш.
Като одиш арамѝіа
Арамиіа по сва зѐміа,
По сва земіа Румелѝіа

И по-го́рна и по-до̀лна,
И по сре́дна Румелѝіа;
Но́гу ли золу́м учини́'те*),
Но́гу ли баштѝ оскрби'те,
Но́гу ли мàікьи расплака'те,
Но́гу ли бракьа раздели'те,
Но́гу ли сестри расплака'те?"
Бо̀гдан му ве́ли гово́ри:
„Воіводо, мили, воіводо,
Пра́шаш ли ме, право че ти кажа;
Спадна'ме в'село големо,
Влезнà'ме в'кашта богàта,
Там наідох*) детè маленко,
Малѐнко детè галѐно,
Жѝво на ражѐн наденах,
Живо на огьи́н опе́кох;
Накарàх баштà да врътѝ,
Накарàх маікьа да пръска,
Накарàх брàкьа да сви́рат,
Накарàх сестри да ѝграт,
Накарàх снà'и да поіат.
Детè от огьин продумà:
„Тàте ле, мѝли, та́тице,
Тръгни ме тате от огьин:
Изгоре́ ми бело лице".
Баштà му ве́ли гово́ри:
„Наідене сине манѐчок,
Товà не смѐ се надàле,
Не смѐа си́ну не мо̀га:
Ту́рци са клѐти проклѐти,
Ту́рци са от дру́га вѐра".
Детè от огьин продумà:
„Мале ле, мила, маічице,

*) Х-то се чуе много слабо.
*) Х-то се чуе много слабо.

Тръгниме мàле от огьин:
Изгорѐ'а ми очите".
Маікьа му вели говори:
„Наідене сѝне манечок,
Товá не смѐ се надале;
Не смеа сине не мòга,
Турци са клети проклети,
Турци са от друга вера".
. . . .

(Сжщото се повтаря и при братята, сестритѣ и снахитѣ).

IX.

В'два ми двòра іабука цавтѐше,
Половúна іàбука цавтеше,
Половúна іабука ве'нѐше.
Што половúн іабука цавтѐше,
Товá си е момчѐвата маікьа:
Сѝна жѐни, отмѐна довòди;
Што половѝн іàбука ве'нѐше,
Това си е момината маікьа:
Штѐрка жѐни, отмѐна испрàшта.

X

Мерудѝко бре невéсто,
Имаш вúно за пиéнье
И ракьѝіа за кръчмѐнье?"
Проговорѝ Мерудѝка:
„Е арàпин, црън арàпин,
Имам вѝно за пиѐнье
И ракьѝіа за кръчмѐнье,
Амá имам мàшко дѐте,
Што видýва, се кажýва,
Се кажýва на бащà си,
На баштà си Маноѝла".

А арàпин одговòри:
„Мерудѝко бре невéсто,
На детето лесно бива:
Тýри вóда за бричéнье,
Бричéекьи заколи го,
Че фръли го у земнѝко,
У земнѝко зат бóчвите“.
Оште рèче не изрèче,
Мерудика му говóри:
„Еі арàпин црън арапин,
Когà дòіде кьир Манойл,
Какò іазе че мý кàжем?“
А арапин говореше:
„Ти му речи, Мерудико,
Оно оіде с'сèлски дèца,
С'селски деца на шкóльата“.
Това рече не изрече,
Достасàл е кьир Маноил,
Кьир Маноил кьираджѝіа,
Потражил е машко дете.
Мерудика му говори:
„Оно оідè с' селски дèца,
С'селски деца на шкóльата“.
Кьир Маноил проговори:
„Мерудико бре невесто,
Іа подаі ми кльучèвето,
Кльучевето от земнѝци,
Да отвора лàден земник!“
Подалà му кльучевето,
Та отворѝ лàден земнѝк.
Кога вишèл зат бóчвите,
Там си наіде машко дèте,
Машко дèте Костадинче.
Проговорил кьир Маноил:
„Мерудико бре невесто,

Іа подаі ми кльучевето,
Да отвора шарен ковчек,
Да извадим бело платно“.
Мерудѝка му гьи да́де,
Та отворѝ шарѐн кѐвчек;
Извадѝл іе бело плѝтно,
Та отсѐче девет лахти,
Натопи го в’жъти восок;
Усукѝіа от главата,
От главѝта до петѝте.
Запалѝ іа от главата,
Загорѐ ѝ руса кѝса.
Мерудика говореше:
„Е Маноил, кьир, Маноил,
Не ли ти е жал за мене,
За моіата руса коса?“
Кьир Маноил говореше:
„Гори, гори, Мерудико,
Така гори мое сръце,
За моето машко дете,
Машко дете Костадинче“.
Загоре’а цръни очи,
Мурудика говореше:
„Е Маноил, кьир Маноил,
Не ли ти е жал за мене,
За моите цръни очи?“
Кьир Маноил говореше:
„Гори, гори, Мерудико,
Така и мене сръце гори,
За моето машко дете,
Машко дете Костадинче“.

. . . .

(Сжщитѣ думи се повтарять и при изгаряньето на лицето и снагата ѝ).

XI

Да́нко ле Данко іуна́че!
Облага́ се Данко іунак
Сос ми́лото іасно слънце
И сос іасна месечина:
Да оби́де за ден земіа,
За ден земіа, за нош небо.
Ако го Данко оби́де,
Че му дада́т гуле́м*) бакшиш:
Ста́мбол града и Софи́іа,
Мелни́к града полови́на.
Ако ли го не обиде,
Че му зе́мат неве́стата,
Невестата с'ма́шко детѐ.
Данко на маікьа говори:
„Оі ле мале, стара мале,
Гулѐм се облок облага́х
Сос ми́лото іасно слънце
И сос іасна месечина,
Да оби́да за ден земіа,
За ден земіа, за нош небо.
Ако го ма́ле обидем,
Гуле́м бакшиш че ми дада̀т
Стамбол града и Софиіа,
Мелник града половина.
Ако мале не обидем,
Че ми земат неве́стата,
Невестата с'ма́шко детѐ.
Оі ле мале, стара мале,
Ти си стара научиме,
Коіа коньа да си зема:
Да ли коньа ситноо̀да,

*) И въ Кюстендилския говоръ, въ много случаи, неударено о се изговаря като у.

Или коньа звездобрòіа,
Или коньа шестокрила?“
А маікьа му говóреше:
„Оі ле сину, мили сину,
Ако земеш ситноода,
Ситно оди, отмах нема;
Ако земеш звездоброіа,
Звезди брòи, та се бави.
Земи коньа шестокрильа“.
Послушà Данко іунак,
Земà коньа шестокрила,
Обиде си за ден земіа,
За ден земіа, за нош небо.
Гулем му бакшиш дадо'а:
Стамбол града и Софиіа,
Мелник града половина.

XII

Іоване мòре Іовáне,
Затворен Іован, затворен,
Затворен та забоварен
У Дренòполска темнúца,
У Самоковски железа.
Та лежà Іован, та лежа,
Та лежа девет години,
Вече му се досадúло,
Досадило додеіало;
Кости му се разнижá'а
Сека сáма, башка, башка,
Башка, башка по постельа.
Из кости му трава нùца*),
У перчúк му змиіа мàти,
Меджу вежди друми прави,

*) Отъ никнжла.

Та му пасе танки вежди
И му пи́е цръни о́чи.
Нарача̀ Іован порача:
„Што чини мама да доіде,
И да собере, собере
Премената Велиденска,
Велиденска джурджовденска,
У премена и кавало,
И кавало калинковец,*)
И да доведе, доведе
Убава Ви́дра неве́ста,
Коіа игра на коле́но.“
Ка чу ма́ікьа, ка разбра,
Ни стоіала, ни чекала.
Собрала му премената,
Премената Велиденска,
Велѝденска, джу́рджовденска,
У преме́ната кавало-
Па пове́ла е пове́ла,
Убава Ви́дра неве́ста,
Коіа игра на коле́но.
Ка ги видо'а, видо́'а
Клети турци Дренополски,
Дренополски синджерлии;
Се им на́ нове стана́'а,
Бело им кѐпе посла̀'а,
Жешко им каве сварѝ'а,
Рудо им іагне закла'а.
Засвирѝ Іован с'кава̀ло,
Заигра̀ видра невеста.
Клети турци говоре'а:
„Іоване, море, Іоване,
Просто да ти е глобата,
[illegible]обата и каба'ато.
[illegible] дадѐш Видра невѐста,

*) Отъ калинково дръво

Коiа йгра на колѐно!“
А Iован им одговарiа:
„Е ви́ека клети турци,
Клети турци Дреноп́олци!
Девет съм години лежа̀л,
Оште че девет да лежа,
Ама си Видра не давам“.
На маiкьа си говореше:
„Да станеш мале да с'и́деш
И Видра да си одведеш,
Да не си iа прекори́ла!“
Па стана маiкьа, па оiдѐ,
Ела веро, пуста клетво,
Не чека̀ дома да иде,
По па́то iа прекорила:
„Гьи́ди Видро, гьиди кучко,
За тебе ми Iован лежи,
Iован лежи девет го̀дин,
Оште че девет да лежи!“
На Видра е дожалѐло,
Па улезна у земнико,
Та облече Iова̀ново,
Iованово сви́лно ру́'о.
Па запаша Iованова,
Iованова остра са̀бльа.
Па заметна̀ Iованова,
Iованова танка пушка.
Па си iа'на Iованова,
Iованова вра̀ньа коньа.
Па си оiдѐ у Дренопол
И на турци говореше:
„Е виека клети турци,
Клети турци Дренополци,
Дренополци синджирлии,
Iа от царо съм допратен,

Да пуштите апсовето,
Секоі домà да си иде,
Іована ми в'раце дàіте,
Че го біем и че мàчим".
Па пуштиіа апсовето,
Іована го в'раце дали,
Ни го била, ни мачила.
На Іована говореше:
„Іоване, море, Іоване,
Непознаваш ли Іоване,
Твоіа льуба, мила Видра,
И твоіата враньа коньа,
И твоіата остра сабльа?
Не познаваш ли Іоване,
Твоіа стара танка пушка?
Непознаваш ли Іоване,
И твоето свилно ру'о?"

XIII

Никола, море, Никола!
Провикнàл се е Никола
Низ таіа гора зелена:
„Сестро Милице, кралице,
Еврèіче е погьинало,
У мои равни дворове,
Сакат си глава за него.
Іа немам глава да дадем,
Іа им давам врàньа коньа,
Они нèчат враньа коньа,
Туку сакат руса глава".
Сестра Милица говòри:
„Не бóі се братко Никола:
Іазе имам девет сина,
И десети син Илиіа,

Илиiа младо козàрче.
Кога доiдат довечера,
Довéчера на вечера,
Че омéсим девет леба,
И десети за Илиiа,
Илиiа младо козарче.
Че нарѐдим девет стола,
И десети за Илиiа,
Илиiа младо козарче.
Че наредили девет сòфри,
И десета за Илиiа,
Илиiа младо козарче".
Кога дошлѝ довечера,
Омесила девет леба,
Наредила девет стола,
И сложила девет софри,
И десета за Илиiа,
Илиiа младо козарче.
И маiкьа му говореше:
„Илио младо козарче,
Кани те укьа на свадба,
Да бѝдеш младо дѐверче".
Илиiа се зарадува,
Фана црѐве*) да обува.
Две му сестри перчѝк рѐшльат,
Снá'и му колаци мѐсат,
Бракьа му кòнья седла'а
Башта му порти отвàрiа.
Маiкьа му седи та плаче
И си го милно учеше:
„Сину Илио, Илио,
Илио младо козарче!
Кога си ѝдеш у ýкьа,

*) Цреве-обуща.

Не разѝгруі врања коња,
Не накрѝвуі си калпако,
Не размàуі остра сабља,
Не расфръљуі танка пушка,
Оти са турци свáтове".
Илиіа маіка не слушà:
Кога при ýкја отидé,
Разигра си врања коња,
Накривил си е калпако,
Разма'ал си остра сабља,
Расфръли си танка пушка.
Се ми са турци сватове.
Земàли глава за глàва.
Проговори млат Илиіа,
Илиіа младо козарче:
„Не оженил се уікјице,
Не фанал уіна зà рака!"

XIV*

Пиле пóе в'гáста гора,
Даміáне ле', Даміане ле.
Коі го чуе кога пое,
Се си лежи по година,
По година, половина.
Дочýл го сирàк Стоіàн,
Та си лежà мáлку ногу,
Малку ногу три години.
Скјинà мàіци три постѐли,
Три постели, три зглàвници
И до три бели завѝвки.
Маікја му вели говори:
„Сину Стоіане, Стоіàне,
Кажýваі, сину, грéове,

*) Млъскаше —
*) Дору —

Да не си ногу грѐ̀вен?
Да викам стари попове,
Да се млàдо исповѐдаш“.
Стоіан ву (ѝ) вели говори:
„Мàле ле мила мàічице,
Знàеш ли, мале, пòвниш ли,
Кога бе́'ме лу̑ди млàди,
Луди млàди арами́и,
Замин'àме прес три гори,
Прес три гори, прес три води,
Там наідо̀'ме нова цръква,
У цръквата до двà гроба,
До два гроба, двата̀ нови.
Един гробок, мила мале,
Невестица черноока,
Армо̀сана невенчана.
В'други гробо́к малка мома,
Малка мома цръноо̀ка,
На глава и́ зелен вено̀к,
На раце и́ ма́рамица*).
Никоі мале не каідишà,
Да си стро̀ши чемшѝр порти,
Да потро̀ши канди́лата,
Да пога́зи ико́ните
А іас мале си каідишàх,
Та си строших чемшир порти,
Та улезнàх у мала цръква,
Та потроших кандилата,
Та погазих иконите,
Та раскопах до два гроба.
В'еден гробок невестица,
Невестица цръноока,
Армосана невенчана.

---

*) Голѣма дълга кърпа.

На глава и́ зелен венок,
Избило іа ситна роса,
Избришàх и́ ситна роса,
Избришàх іа, цаливáх іа.
В'други гробок малка мома,
Малка мома цръноока,
На глава и́ зелен венок,
На раце и́ мàрамица.
Избила іа ситна роса.
Іас и́ земах марамица,
Избришах и́ сѝтна роса,
Избришах іа, цаливáх іа“.
А маікьа му говореше:
„Сину Стоіане, Стоіане,
Проклет да ми си Стоіане;
Колко ми си болен лежáл'
Още толку да си лежиш:
Штото си е малка мома,
Това си е твоіà сестра,
Штото си е невестица,
Това си е твоіа снà'а

Дѣтска пѣсънь.

XV

Морú трунто дебéла,
Іа камо ти кадéлька,
Има една недéлька,
Как не съм іа видéла.
Мое мило вретéнце,
До три дни не предèнце.
От дòма те викаіат
И за тебе питаіат.

XVI

Наша Трунта ра́ботна е,
Ра́ботна е, ра́зумна е:
Каде оди се си преде́,
Каде седи́ се си везе́.
Кога доіде ден вели́гден,
Наша Тру́нта без кошу́лка.
Чуди́ла се звери́ла се,
Што́ да прави, што́ да чи̇ни.
Па си зема́ но́жичките,
Но́жичките и ко́нците,
Улезна си у гради́нка,
У гради̇нка пот мали̇нка.
Накьина си лисіе лопено̀ви,
Сошила си кошу́льчица,
Ем кошулька, ем сайца.
Па си оіде на оро̀то,
На оро́то стрет село́то.
Не се фана̀ де е да̀ е,
Но се фана на та́нецо,
На та́нецо нат момците.
Па повѐла ситно оро.
Кога̀ Трунта поклѐкнеше
И лопено се пу́кнеше;
Кога̀ слънце опечѐше,
И лопе́но се спче́ше;
Кога си слънце бле́снеше,
И газо и́ се лъснеше.

Слушана отъ Дона Величкова, отъ с. Периволъ (Кюстенд. околия).

XVII

Ергъен оди́х зле́ ми беше,
Ожени́х се, одоми́х се,
Земах жена болника̀ва,

Болникава трескали́ва,
Деньем болна, ношкьем здрава.
Па си поідо́х на ораньe,
Омесих*) ву (и́) погàчица,
И заклах ву коко́шчица,
Напуних вино бъклица
И напуних врèкьа ву́на.
Ка доідох от орàньe,
От бъклица ни кàпчица,
От кокòшка ни кошчица,
От погача ни трошѝца,
Врèкьа вуна пуна стои.
Па отсекох га́бровица,
Па іа фанах за коцальо,
Та по́-горе та по́-доле,
Та си строши́х га́бровица.
Па́ си поідох на ора́ньe,
Омеси' ву пога́чица,
Закла' ву коко́шчица,
Напуни́х ву па бъклица.
Ка си до́ідох от орàньe:
От пога́ча не апна́ла,
От бъклица не пивнàла,
Врекьа вуна прàзна стои.

Слушана отъ Андонъ Митовъ, отъ с. Жиленци.

XVIII

Момиче бело, цръвèно,
Защо си толкос уба́во,
Дал'си от Бога падна́ло,
Ил'си в'гради́на расна́ло?
Дал'те дунгьéре дела́'а,
Или те пи́сци писа́'а,

*) Въ аористнитѣ форми х-то на края се чуе много слабо.

Та си толкова убáво?
Момѝче вѐли, говòри:
„Лýдо ле, лýдо та млáдо,
Ни съм от Бóга паднáло,
Нѝ са ме дунгьéре делàли,
Ни сá ме пѝсци писáли·
Когá мáікьа ме раждáла,
За топóла се дръжáла,
Та съм тóлкова висóка;
У слънце е се гледáла,
И сос мéсец говорила;
С'пресно ме е млеко баньала,
С'руіно ме е вино пойла,
Та съм толкова убава,
Убава и па гьиздава.

Слушана отъ Дона Величкова отъ с. Периволъ
(Кюст. околия).

XIX

Заспáл Іовáн у росна ливáда,
А девоіка на пáт и на распáт.
Кої замине се девоіка бýди,
А Іована никої не разбужда.
Пролетéло пѝле соколѐнце,
Па паднало Іовану на рамо,
Сос крѝла си Іована разбужда:
„Станýі, станýі, Іовàне іунàче,
Стануі, станýі, нешто да те прашам:
Женен ли си или не си женен,
Такмен ли си, или не си такмен?".
Одговáріа Іован добър іунак:
„Тáком Бога пиле соколéнце,
Ни съм жéнен, нѝ чем да се женим,

Нѝ съм тáкмен, ни че да се такмим,
Дор неземем девет брáту сестра“.
Дочули са Дѐнините бракьа,
Соградиʼа кула от ѝлово,
Направиʼа врата от желѐзо,
Затвориʼа Дена мала мома,
Дадоʼа ѝ девет ока свѝла,
Дадоʼа ѝ девет кутли бисѐр,
Дадоʼа ѝ три ока ибришѝм.
— „Вѐзи сестро, свилата ѝзвези,
Нижи сестро, бисѐро ѝзнижи!“.
Бисер нижи, дребни слъзи рони,
Дена везѐ и Бо̀гу се моли:
„Даі ми Боже пролетни гръмове,
Да раскьисне кула от ѝлово,
Да излезнем на бéло вѝдело,
Да си видим Іован добър іунак,
Дал' си носи свилена кошу́льа,
Што му съм іа крипом праʼѝла,
Крѝшом от моите девет бракьа“.

XX

Море Мѝтре, дунгьѐр Мѝтре,
Зарачал е господа̀ро,
Господа̀ро са̀мски ца́ро:
Да иде Митре да ѝде,
Да собéре дунгьéрето,
Дунгьéрето маісторето,
Да соградат та̀нка ку́ла,
Тáнка кула и джамѝа,
И цръквица света̀ Пéтка:
Ста̀ри да се пречестàват,
И дѐца да се кръщàват,

И млàди да се венчàват.
Па станà Мѝтре, па оідè
Да собèре дунгъèрето.
Кога Митре поѝждаше,
А маікьа му зарàчеше:
Прàзниците да празнýе,
Стрèда, петòк и недèльа.
Па стана'а та оідо'а,
Да си градат тáнка кýла,
Тáнка кула и джамѝіа
И цръквица светá Пéтка.
Па гради́'а, што гради́'а,
Малку нешто останàло:
На кулѝца нови врàти,
На джамѝа пèнджерите,
На цръквица златни пéріа.
Па станà Мѝтре, па оіде,
На убав денок Вели́гден,
Да соgради на джамиа,
На джамѝа пéнджерите.
Врак изнèсе влашки мóми,
Влашки поіат грьчки дýмат,
Арнаутски одговарат.
Загледà се дунгьèр Митре,
Пресèче си дèсна рака,
Десна рака, лева нога.
Па оідо'а на давиа,
На давѝа на муфтѝіа.
— „Е кадио, еі муфтѝо,
Криво сèди прàво сýди:
Дрýми ни са че ѝдиме,
Пèсен ни е че поéме,
Дýма ни е че дýмаме,
Он гьиди́а да не слýша:
Осуди́ го, затвори́ го.

XXI*)

Ле́ле Ми́тро, мо́ме Митро!
Запали́ се Света́ го́ра,
Изгоре́'а девет цръкви,
Двана́есе манастира.
Собра́'а се сельа́ньето,
Сельаньето кметовето;
Собра́'а се здума́'а се:
А д'и́деме на гора́та,
На гора́та на чешма́та,
Кого́ та́мо наме́риме,
Он запали́ Света́ го́ра,
Изгоре́'а де́вет цръкви,
Двана́есе манасти́ра.
Па са ошле́ на гора́та,
На гора́та на чешма́та,
Намери́ле мома́ Ми́тра
И на Митра гово́ре'а:
„Ле́ле Ми́тро, моме Митро!
Ти запали́ света́ го́ра:
Изгоре́а де́вет цръкви,
Двана́есе манасти́ра".
Мома́ Ми́тра гово́реше:
„Ако съм іа запали́ла,
Соберéте от невéсти,
От невéсти зла́тни па́фти,
От моми́те о́беците,
От ергьенье пръстеньето,

---

*) Забѣл. Учительтъ при тукашното държавно педагогическо училище г. *С. Ив. Барутчийски* има добрината, за което сърдечно му благодарьк, да ми даде тази (№ XXI) и слѣднитѣ двѣ (№ XXII и XXIII) пѣсни, [illegible] записалъ и слушалъ отъ баба Ката Станчова отъ гр. Кюстед[illegible]нотна, 50-годишна, живѣе въ Студена махала.

Съставительтъ.

Направéте злáтен кóвчек,
Турéте ме у кóвчего,
Фрълéте ме у морéто,
Ако на днó іа пропáднем,
Іа съм гóра запалúла.
Ако на днó не прапáднем,
Не съм гòра запалѝла!“
Направúле злáтен кóвчек,
Турúле іа у кóвчего,
Фрълúле іа настрéт мóре.
Немá на днó да пропáдне,
Испливáла накрáі мóре:
Не іа билá запалúла,
Испливала накраі море.

XXII

Мóри Рáдо, бéла Рáдо,
Бела Рáда от Бéлгрáда!
Димúтриіа от Софúа
Засакá си бéла Рáда,
Он іа сáка онá нéче.
Бегá Рáда у Тéтово,
У Тéтово у тéтка си,
Тáм седéла три гóдини,
Там іе ткáла, там іе прéла,
Там пра'úла тáнки дáри,
Тáнки дáри и кошýли.
Па се чýди Димúтриіа,
Що да чúни, що да прáви,
Какó Рáда да си зéме.
Іа стрúна му говóреше:
„Е тúзека Димúтриіо!
И товá ли да те ýча,
Да тé ýча да нàуча?

Нáправи се млáт калугьер,
Пýщи коса за годи́на
И другáта половина.
Па си стáни пá си оіди
У Тéтово на чешмáта,
Дéка мóми вóда лѝіат
И невéсти ри́зи пéрат!“
Направи́ се млат калугьер,
Па си станá, та си оідé
У Тéтово на чешмáта,
Попрашá си мáлки мóми:
„Коіа момá Рáдо вѝкат?
Мáікьа іу іе нóгу бóлна,
Мéне ме іе брат фанáла,
Да си вóда бéла Рáда,
Да іа вóдем да іа види.“
Іа Рáда му говóреше:
„Уікьице ле, мили ýікье,
Почéкаі ме още мáлку,
Да однесéм Теткьи вóда,
Да се кáжем на тéтка ми“.
Оддалéк и́де и вѝка:
„Тéткьице ле, мила тéтко,
Мáма билá нóгу болна,
Калýгьер іе брат фанáла,
Да ме вóди да іа вѝдим!“
Па се врънá на чешмáта,
И на уікьа си говори:
„Аіде сега, ми́ли укье,
Аіде сегá да ѝдеме!“
Па станà’а, па поідó’а.
Кога билó настрéт пáто,
На стрéт пато у горáта,
Проговори млат калýгьер:
„Мóри Радо, бéла Рáдо,

Сега́ да іе Дими́триіа,
Що би, Радо, ти чинила?“
Проговорѝ бела Рада:
„Имам гла́си, че да ви́кам“.
Проговори Димитриіа:
„Вѝкаі Ра́до ко́уку мо́жеш,
Това не іе мла́т калу́гьер,
Това си іе Димитриіа,
Димитриіа от Софиіа“.

XXIII

Мо́ри Тодо́ро, кадън Тодо́ро!
Нау́чи́ла се кадън Тодо́ра
Де́ньем на́ вода ич да не ѝде,
Се́ току ве́чер, ве́чер па ве́чер,
По ме́сечина по ла́довина.
Еднаш отиде́, нищо не виде́,
Дру́гьи пат оіде нѝщо не сретна́,
Тре́кьи пат оіде насре́ща ѝ са,
На́среща ѝ са три заптие́та.
Еде́н замина́ и не погледна́,
Дру́гьи замина́ и не продума́,
Трекьи замина́, он іу продумà:
„Мо́ри Тодо́ро, кадън Тодо́ро!
Да ме напо́іш из у́ста во́да,
Ме́не низ уста, коньу низ ведро́,
А соколче́то низ легьенче́то,
А друга́ро ми низ бе́ли ра́це!“
Проговорѝла кадън Тодо́ра:
„Стрà’ ме е, аго, стрà’ ме е’ па́шо,
Че ме изма́миш да ме цалѝваш,
Да огро́зим бе́лото лице“.
А ту́рчин іу се льуто кънѐше:
„Не́чу Тодо́ро, та́ко ми Бо́га,

Коньо што іа̀хам*), кон да ми пу́кне,
Пу́шка што но́сим, да ме уда́ри,
Са́бльа што но́сим, да ме пресече!“
Измамѝла се, напоѝла го,
Напоѝла го низ у́ста во́да,
Он измамѝл се цалива́л іа,
Коньо што іахал*), кон му се пукнал,
Пу́шка што носил удрѝла го е,
Сабльа што носил пресе́кла го е.

Коледарска благословия*).

Славе́те Бога, дружина, славе́те!
Собра́ли сме се сега овде́ве,
Се мо́мци коледжа́нци,
Дека рано ранили,
Стре́т нош, полунокь;
Матни реки изгази́'ме,
Жъти криваци потроши'ме.
Дошли сме сега у на̀щего домакьина;
Сос уста повика̀ли, сос крака полопа̀ли.
Тоі ни творѝ чемшѝр порти.
Они му се зарадува̀'а, и прерадува̀'а,
Запрегна си бели рака̀ви,
Подари́ ни сос добри да́ри,
Наточи́ ни ве́дро вино,
На ведро́то прести́лка,
И на престилка:

---

*) Тукъ х-то се чуе много слабо.

**) Тукъ х-то се чуе много слабо.

*) Коледаритѣ, слѣдъ като поставжтъ въ срѣдъ кжщи на земята подаренитѣ имъ отъ домакина нѣща, обикалятъ въ кржгъ около послѣднитѣ. При обикалянието тѣхниятъ водачъ изговаря тази благословия, а всичкитѣ останали викатъ постоянно „Аминъ!“

Събирачътъ.

Жéжок кравáі и грутка сúренье,
Обрéдено нарéдено
Вúкаіте дружина: Амин!
Тоі нас подарúл,
Нѐму Гóспот двáжди и трижди,
Под пат и над пат:
Црървени му класове пченúца,
Сúви му стáда по планѝна.
Момчета му приносили и износили,
Че се е чул и прочул,
И тръгнал по девéто и десéто село:
Дѐца да кръщава, мóми да венчáва.
Викаіте дружина: Амин!
Тоі се носи и поднóси,
Како мрѐна риба по длъбúни
И како сокол по висúни.
Бог да му дàде криво ралце
И босилкова копрàльа;*)
Да разòре и раскòпа,
По длъги нѝви и долѝни,
Все бела пченица.
Колко му дòма клинчѐта,
Толко му синчѐта.
Колку му дóма жребчéта
Толко му черчéта.
Викаіте дружина амин!

---

*) Остенъ, който на единния край е спабденъ съ една желѣзна лопатка, съ помощьта на която се изгрѣбва земята отъ паличника.

Оплаквания.

1. Свекърва оплаква умрѣлата си снаха.

Снȁо, Кате, мѝло чѐдо,
Оти умрѐ млȁдо и зелéно?
Не ли беше пó-убаво,
Iа да умрем за тéбе?
Iá съм се сúрота окучѝла
За iадове, пелѝнове и горчевинѝ,
И цръно да носим до векȁ.
Ти ли бéше, сна'о, за цръната зéмiа?
Коi че ти чýва двéте дечѝца?
Едно е оште у пѐлени.
Как да гьи чýвам от ȍгьин и вóд⸮?
Имало е оште душа ми да пȁти
И синȍ ми, Стоiанчо, довéц да го викат.

2. Майка дохожда и оплаква умрѣлата си дъщеря.

Ела свáкье да плачеме, да се чуе дȍ Бога!
Кȁте, чедо мое, изгубúми се.
Нѐ може маiкьа да ми те забовáри.

Кàте, измачими се, синко!
Оздравели ми сега?
На ли ми викаше: мамо не плачи,
Че ми ти оздравéем!
Какво ми ти е сега?
Оти ми не продумаш?
Твои наречници лошо писали.
Ти ли беше, синко, за цръната зéміа?
Послушаі, синко, какви ти се песни појат!
Синко, на мене гулема грижа остай!
Коі че ми ти чува двéте дечѝца?
Ти ми беше толкова работна и делник и празник?
Товà не билò на арно.
Кате мое, мое лично чедо,
Твои ора опустѐ'а,
Твои песни оглунà'а,
Твоіа убост извенá.
Кате мое, мило чедо,
Душмане се радýваіат,
Онѝ ми те издàдо'а,
Проклети да са!
Боже криводелче!
Оти напраи това ти сос мѐне?
Да ти умрат божетата!
Не можем, синко, да те заборàвим.
Оти ми, чедо, не продýмаш?
Зашто ми са ти очи затвòрени,
Зашто ми си се тóлко нальутѝла?

3. Внучки оплакватъ умрѣлиятъ си дѣда — свещенникъ.

Леле дедо, леле стари дедо!
Оти ни умрѐ мили дедо?
Ти ни беше арен дедо, чýен дедо!

Коі иде се прашуе:
„Тува ли е деца деда ви?“
Сега ни е грозно нещо, дедо. бес тебе,
Оти остана'ме сирàчета.
Ти ни хрáнеше и чýваше.
Твои джепове пýни бе'а,
Твои дисадзи прáзни не бе'а.
Баштà ни болен биде и ни умрè,
Мúли дедо да ни благословиш,
Много сме ти досадѝли.
Много здраве, дедо, на баба попадѝіа,
Оти ногу арно ни чýваше.
Кажи ву (ѝ) тѐтка ни ногу болна лежи,
Може и да ýмре.
Стàни дѐдо, рúпни дедо,
Попòвьето на госіе ѝдат,
На госіе сос свѐщи и кандила.

Приказки.

1. **За яреца***).

Еде́н шу́гав**) іарец бил испа́ден от другарето си іарци и живеа́л повече пот мостовете на реките. По него тръчали ро́іове му́'и, зашто бил гол. Он живеал іеден лош живот и секога клѐл себе си сос тиіа думи: „Зашто ми е тоіа живот? Само іа ли се наідох за присмех и за укор на светò?“

Еден пат било времето ногу лошо: дождове, магли и студове. У таково време еден вук секогаш заминувал преко мо́сто и застанувал ма́лку от краі. Тогава като застанал на мо́сто, іарецо бил пот мосто и, като го вишел, рекъл: „Че го уплашим, та како сака нека направи сос мене“. А вукò рекъл: „Аіде де, ега нема ништо“, и клос, клос та преко мос. У това време іарецо силно пръ'нàл, а вуко изведнаш се уплашил, не знаел себе си, рипнал от мòсто у реката на каменьето и удрил силно да бега. Тоі немал ни време да огледа страшното пот мосто и побегнал далеч, като искарал три суджу́ка отъ страх: двата бели, а еднио кръвав. Като ошел ногу далеко, застанал уморен и мислил, че не бил друг пат то́лку

---

*) Ярецъ = Козелъ. — **) Краставъ.

уплашен, ако и да е бил гонен нѝгу пати от зли кучета и често гаждали по него. През ноштà намислил да иде пот мосто и да виде што е било страшното. Тоі полека-лека влезнал пот мосто и оддалеко видело му се нешто рогато и брадато, а и голо, баш како іарец. — Истина, іарец е било. Тогаі вуко прашал іарецо: „А бре, дръти іарче, што напраѝ това сос мене“? А он му одговóрил: „Е па на ли знаеш, брате вуче, іа секога обичам да правим сос тебе шакà“. — „Каква ти шака бре куче, бива ли такава шака? кажал вуко и го закарва тамо при суджуците и му казува: „Овиіа дватà — белите, нека са за шака; іа оваі цръвенио, што се откинал от дробо, от бубреко? Така ли е? Како кажал вуко това, рипнал, изел и се нагостил от іарецо.

2. Вдовецъ и вдовица.

Имáло едно време еден довéц и една довúца. Довецо сакал да земе довицата за жена, но немало коі да ги погòди. Па наі-после мажò измислил што да направи. Еден ден натоварил магарето си и тръгнал по оньа сокак, дека живеала довицата и се провикнал: „чуш, чуш, магаре, на оньа свет!“ Като чула това довицата, излезнала на пато и прашала го, дека че иде. — „Умре ми, казал, жената преди неколко дена, па отивамъ на оньа свет гашти да ѝ óднеса, заштото тогаі забоварихме да ѝ облечем“. Тогаі женàта (довицата) го замолѝла да однесè и на мажо ѝ премена. Он кандишàл на това, та зел премената. По неколко дена се завръпал и, като минувал пак по оньа сокак, извикал: „Чуш, чуш, магаре, от онáі свет!“ Довицата како чула, [illegible] *вра*шта патнико, излезнала да праша за мажо

си и кажала: „Радуе ли се мажо ми, че му пратих премѐна?“ Патнико кажал: „Тоі се ногу радуе и е здрав; само едно е лошо, че се оженил, на оньа свет, за моіата жена; па ка се фане'ме гуша за гуша, че'ме да се истепаме. Но благодаримъ на дедо Господа и Св. Петра, че ни раздвои'а, а чеше да стане кръвнина и ми каза'а така: „Он е земал твоіата жена, а ти иди на земіата и земи неговата жена!“ за което склони'ме и іас и твоіа маш. Тогаі довицата кандишàла и го зе́мала за маш.

3. Краставѝчка дево́ікьа.[1])

Имáло еднó цáрско детé. Онó стоіáло на вратáта и дръжáло си една прáчка у рацéто. Заминàла еднá стáра баба. Детéто іа удри́ло, а бабата го проклела: „Зашто̀ ме би́еш синко? Да сáкаш да се жѐниш не́когаш, от нигде момá да ти не дадáт, та да земеш крастави́чка девóікьа“! Пораснáло детето, гулéмо станáло и потражи́ло да се жени. От ни́каде му мома не дáли. Онó кажáло на башта си дéка го проклéла една баба, да зéме крастави́чка девоікьа. Цáро кажáл: „Ели е си́нко така, нà ти два дисáга жъти́ци и на ти еден кон та о̀ди по гради́штата и дéка нáідеш краставичка девоікьа да си іа земеш.“ Он іа'нáл кóньо, ошел по гради́штата. Сретнàл едéн бостàн и рекъл на бостанджи́іата: „Даі ми бо̀станджи три краставици да си купа!“ Бостанджиіата рекъл: „Че ти дадéм, амá когá гьи кóлиш, без вóда да гьи не колиш; заколеш ли іа, да іа натопиш

[1]) Тази приказка е записана, както се спомена въ предговора, отъ г. С. Ив. Барутчийски, който я е слушалъ отъ Алексия Сотирова, 45-годишна, неграмотна, живѣе въ Студена махала.

у во́да!“ Тоі закла́л една́та и во́да немало; заклал две́кьата, па во́да немало; закла́л трекьата на стре́т па́то и та́мо има́ло една ко́нска ста́пка и у ста́пката (има́ло) ко́нска мо́чка (да ми про́стите!). Натопил тре́кьата краставица от ко́нската мо́чка и она оживе́ла и се преобрънàла на убава момà сос длъга ко́са: когà думàла каранфил іу пада́ло от уста́та; кога́ се смеіа́ла тренда́фил іу падало от устата; когà плака́ла инджии*) ронила от очите.

Тога́і фана́л ца́ревио син еден сара́і. Оставил іа неіа у сарàіо. Опел да ка́ни башта́ си на сва́дба. По́сле дошла́ една ци́ганка при сара́іо да то́чи во́да. Краставичката дѣво́ікьа викна́ла от чардако циганката: „Ела́ при ме́не ма́історице!“ А она́ реклà: „Да до́ідем, ама не́ма на што да се качим.“ Краставичката девоікьа рекла: „Іа че спу́штим коца́льо, та да се ка́чиш по него.“ Циганката се фанàла за кацàльо и се искачѝла на чардàко. Краставичката девоікьа рекла: „Да ле́гнем ма́лку на ску́то ти, та да ме попо́скаш!“ Она́ легнала та іа попоскàла. Извадила ци́ганката една игла та іу іа пуштѝла у ушѐто. Краставичката девòікьа умре́ла. Циганката іу соблѐкла дрѐите на Краставичка девòікьа и гьи облекла. Закопа́ла Краставичката девоікьа у гьубрѐто. Доше́л ца́ревио син сос башта си на свàдба. Погледнàл Краставичка девоікьа и вишел, оти не е него́вата, а Краставичката девоікьа га́лап станàла. Пове́ле циганката, а га́лабо лете́л нат неіа и викал: „гу, гу, чингьене тулуми!“ После одве́ле циганката у дома. Тàіа (циганката) се сетила, оти га́лабо е Краставичката девоікьа и, божѐм се разболела, кажала; „Заколе́те ми то́е га́лап, та го сварѐте да го изручам и че оздра-

*) Бисеръ

вéем!“ Заклáле го, изручàла го и оздравéла. Дéка пръснáло от кръвта, тамо никнàло едно дръво гулéмо — дап. Тáіа се сетúла оти дàбо е Краставúчката девоікьа и рекла: „Да отсечéте дабо, искóпаіте кореньето, да ги свáрите, дá пúіа водáта и че оздравéем!“ Напра’иле това и циганката оздравéла. Изгорéле прáчките на дáбо. Останáла сáмо една прачка. Заминáла една баба, земáла прачката и рекла: „Тáіа прáчка е ýбава да си сновéм сос нéіа.“ Однéла іа и си іа забола на вратата сокáкна. Ошлá си бабата на цръква и прáчката станала мома. Момата измела одаіата на бабата, исчистила іу и па станáла прачка. Когá одúла момата трава ницáло по неіа; кога думáла каранфúл іу падало от устата; кога се смеіáла трендефил іу падáло от устáта; кога плáкала, инджии ронила от очите. Дошлá бàбата и нашлá измéтено и измúено. Па друг пат ошлá нéкаде и па това станало, а бабата не вишлà коі човек прави това. После реклá на комшúите: „Море, іа оідем некаде, остáвим дóма неметено, немиено и кога доідем — измéтено и измúено и човеко нема.“ И они іу реклé: „Скрú се та пáзи коі метé и кóі мúе.“ Бабата се скрила, та пазúла. Момата излезнала, измéла, измúла и, тамáм да се скрие, бабата дошла и іу рекла: „У синко, не крѝ се и іа си немам штерка. Остани да седимѐ иветѐ!“

Цáро дал на сека каштa по едéн кон да му гьи пасáт ангариа. Дал и на бабата. Тóе кон одúл се по Краставичка девоікьа и пáсал нóіната трава, што ницàла по нèіа кога одúла. От това кóньо се нóгу огоѝл и убав станáл. Когà цáро собѝрал коньето, тое кон нече да с’ѝде: не двóи се от момата и се по нèіа òди. Ошел цáревио гавáзин

кажа́л на царо: „Тјое кон нече да доіде, оти не дво́и се от момата.“ Ца́ревио син ре́кън: „Чекаі, ч'йдем да ви́дим каква е таіа мома́.“ Оше́л, погледнал іа и вишел оти е но́гу убава. Оше́л и кажа̀л на башта си: „Тате, како́ да доведе́ме таіа мома да іа видиш?“ Царо рекън: „А да собе́реме сите моми на тлака (на ца́ревици) и неіа че викаме!“ Ошла́ Краставичка девоікьа сос бабата. На тлаката сите моми дума́ли, смеіа́ли се, а Краставичката девоікьа траіа́ла. Царо тогаі кажал: „Сите се сме́іат, си́те ду́мат, а ти ништо не кажуваш?“ Она́ рекла: „Што че кажем?“ и іу падна́л каранфил от уста́та. Расплака̀ла се и іу падна́ле инджии от очите. Тогаі Краставичка девоікьа раскажала това: „Не́кое време іа бех*) мома́ убава и еде́н ца́рев син ме зема́, ама ме не оста'й една циганка да ме води ца́ревио син.“ Циганката цари́ца седела та слушала. Царевио син се сетил и ре́кън: „Оти те не оста'й циганката?“ — „Е, што че кажем?“ рекла Краставичката девоікьа и насмеіала се и трендафил іу паднало от устата. Таіа раскажала сичко на царевио син и он тогаі ре́кън: „Ти си моіа и што сакаш да пра̀'име на циганката, како́ да іа ма̀чиме?“ Она рекла: „Іа не можем да ти кажем; како́ сакаш ма̀чи іа.“ Тогаі царевио син качил циганката на два коньа и гьи припуштил. Циганката умрела, а царевио син земал момата като царица и прибрал и бабата.

---

*) Тукъ х-то се чуе много слабо.

Разни вѣрвания и обичаи.

Захар. кв.

Вѣрвания за градушката.

Простиятъ народъ вѣрва, че градътъ се образува слѣдствие съсирваньето на водата въ облацитѣ отъ слѣдующитѣ трима човѣци: Глухчо́, Кьорчо̀, или Слепчо̀ и Кривчо̀. Глу́хиятъ водилъ о̀блацитѣ и ги управлявалъ; слѣпиятъ управлявалъ голѣмитѣ дъждове съ гръмотевицитѣ и свѣткавицитѣ, а кривиятъ — вѣтерътъ.

Приближи ли опасенъ облакъ до нѣкое село, селянитѣ започватъ да гърмѫтъ съ пушки срѣщу облака и да викатъ, като изговарѭтъ тѣзи думи: „Врънисе о́блаче, Ку́змане, врънисе Джѐрмане: гулем празник е у нас и не́ма место за тебе. Иди у пу́ста го́ра, дека пете́л не по́е, дека іагне не бле́е. У нашето село има отседе́ла мома̀, трѝесет годѝшна и е родѝла седмо-ме́сече, сос цръни пово̀и го е повила и сос цръни пеленѝ все поле е покрѝла. Нашето село е чисто и пречисто.“

Глухиятъ, като чуе тѣзи викове, започва да вика на другаритѣ си: „Кьо́рчо бре, обръштаі о́блацитѣ на во́да! Не чу́еш ли пла̀чове, пѝсаци од наро́до?“ А на кривия казва: „Ка̀мо те тебе крѝвчо? Дуваі сос сѝлнит[illegible]

тришта и раздувај о́блаците: на ли виждаш барем ти гуле́ми па̀кости се направи'а дне́ска.“

Вѣрвания за мѣсецъ Марта.

Въ кюстендилско е запазено слѣдното вѣрванье: Мѣсецъ Марта е билъ мѫжъ съ мѫжско име. Той ималъ двѣ жени: едната била стара и грозна, а другата млада и хубавица. Когато Мартъ гледалъ у старата, врѣмето ставало мъгляво и студено, а когато гледалъ у младата — весело и свѣтло.

Вѣрванье за вихрушката (хала, ала).

Простолюдието, като не може да си обясни какъ се образува вихрушката, мисли, че е нѣкой лошъ духъ, който дохожда да прави зло на хората. Затуй, когато селянитѣ видѫтъ вихрушка, казватъ: „Ду'на̀ле, пораѕѝло ги!“ плюѭтъ срѣщу нея, легатъ очичката на земята и викатъ съ високъ гласъ: „Гадни сме, усра̀ли сме се, помоча̀ли сме се, отъ магарица млеко сме куса̀ли.“ Следъ това хвърлятъ съ камънье или съ тояга подиръ нея, за да я прогонѭтъ, като внимаватъ, щото тоягата да замине тъкмо прѣзъ алата, т. е. прѣзъ колелото.

Ако нѣкой, случайно, заболѣе слѣдъ това, то той отива при врачкитѣ, които му казватъ, че алитѣ сѫ го поразили и му баѭтъ. Ако случайно ви́хрушката вдигне нѣкоя дрѣха, то хората не смѣѭтъ да я в589 вече, за да не оградисатъ.

Вънкашна болѣсть.

Когато нѣкой човѣкъ пада отъ вънкашна болѣсть, то, за да се прѣдпази за напрѣдъ отъ бо-

лѣстьта, промѣняватъ името ту, като го замѣстятъ съ „Вучко или Вучé,“ а ако е жена — Вукана.“

Често майкитѣ зашиватъ на болнитѣ си дѣца на шапкитѣ кожа отъ вълкъ, или пъкъ на шията, защото мислѫтъ, че болѣстьта се бои отъ вълка.

За непразднитѣ жени.

Щомъ се осѣти нѣкоя трудна жена, че наскоро ще роди, крие се, за да не види мрътви и грозни прѣдмети. Мислѫтъ, че ако погледне у говедо, дѣтето ще е просто като говедо; ако погледне у слънцето, дѣтето ще е хубаво като слънцето; ако погледне у вода, ще напрѣдне и ще му тече като вода и пр.

Слѣдъ ражденьето даватъ на родилката отъ кравая, който се приготвѭ за упазванье на млѣкото ѝ.

Най-послѣ викатъ чужда жена, за да задои (закърми) дѣтето. Тази жена се счита за втора майка (половинъ майка) на дѣтето. Бабата често пѫти, когато порѫча за такава доилка, казва: „Не викаіте Станка, но викаіте Уованка, оти онà кое дете е задоѝла се са убави, гоенки и отрасли дечицата.“ Доилката, прѣди да задои дѣтето, исправя го на нозѣ къмъ слънцето, за да не оградисва и му бае така: Да ми ра́снеш и порàснеш како дръво дафино́во, како босильо́к у градѝна, да си бръс како соко́л вос ридини, како вода низ ровѝни и брегове, како заек вос ридини; каде одиш празен да не до'одиш, коі те види да ти завѝди.“ Ако дѣтето е мѫжко даватъ му най-първо да сиса отъ лѣвата сиса, за да е юнакъ надъ юнаци.

Подиръ една седмица отъ ражданьето на родилкитѣ, събиратъ се жени на повойница (угощение), или както казватъ „погача.“ Всѣка отъ женитѣ носи по нѣщо за яденье и пиенье.

Питата (погачата), която най-първо е донесена, се запазва; върху нея, по послѣ, турятъ прѣстилка (скутачка), въ която събиратъ за майката паритѣ: слѣдъ това даватъ паритѣ на едно мжжко дѣте, което ги дава на майката, за да роди тя попослѣ мжжко дѣте. Най-послѣ женитѣ се залавятъ на хоро, като пѣжтъ слѣдужщата пѣсънь:

„Родѝла е сѝрота влайнка,
Родила е на стара планина,
Родила е това машко дете,
Овци пасéікьи, стàда кърмéікьи;
Пéлени са шума іаворова,
А повóі е Лита-Пеленита.
В'лева рака машко дете носи,
А сос дéсна сиво стадо кàра.“

Изпразненитѣ сждове, въ които женитѣ донасятъ разни ястия и пития, не се повръщатъ веднага, защото се вѣрва, че женитѣ, въ такъвъ случай, отнасятъ млѣкото на родилката. Сждоветѣ могжтъ да се повърнжтъ само тогазъ, когато женитѣ оставятъ отъ себе си парцалчета въ кжщата на родилката. По този начинъ се свършва погачата.

Вѣрванье за птицитѣ.

Народътъ вѣрва, че има птици около 40 вида и че всѣки видъ си има свой езикъ. Вѣрва се даже, че имало хора, които разбирали отъ езика имъ. Освѣнъ това на птицитѣ се приписватъ и различни нѣща, по отношението имъ спремо човѣцитѣ. Ето какво народътъ вѣрва за нѣкои птици:

1. За сойката, казватъ, че разбирала 77 езика и че свирила като човѣкъ, плачела като дѣте, лаела като куче, мяукала като котка и врѣкала като яре.

2. За лѣстовицитѣ се вѣрва, че обичали често да кълнжтъ, затова хората се страхуватъ да развалятъ гнѣздата имъ и да ги изгонватъ отъ кжщитѣ си. Ето клетвата имъ: „Таквѝа ви оставих мръльóтини, таквиа ви па наідох: немиени, нечешльани, неплетени, дремлѝвци, вашливци, проклети да сте оддека се наідо’те таквиа чуми и болести!“ Слѣдъ това лѣстовицата исфърква навънъ.

3. Ухулейка. Ухулейката е доста голѣма птица. За нея простолюдието мисли, че нѣкога е била човѣкъ, който като изгубилъ въ гората брата си Тодора, помолилъ се на Бога да го обърне на птица и Богъ му испълнилъ молбата. Оттогава тя все търси брата си като вика денонощно: „уууй Тодоре, ууүй Тодоре, ууүй Тодоре и пр.

4. Чучулаікьа (чучулига). За чучулигата се вѣрва, че е станжла отъ овчарче, което носило на главати си качулка и изгубило веднажъ овцитѣ и кучетата си. Овчарчето, като изгубило послѣднитѣ, отишло си дома, но го испъдили оттамъ, като му казали да се не връща докато не намѣри овцитѣ и кучетата.

То (овчарчето), като тръсило дълго врѣме овцитѣ и кучетата и не ги намѣрило, помолило се на Бога да го обърне на птица, за да може слѣдъ това да ги намѣри по-скоро и по-лесно. Богъ послушалъ молбата му и го обърнжлъ на птица — чучулига. Понеже овчарчето носило качулка на главата си, затова и чучулигата им —

главата си такава. И до днеска чучулигата търси овцитѣ съ слѣднитѣ чуруликания: Бàкье, бàкье, шуте, шуте, а кучетата: Гриве, гриве, чапе, чапе.

Вѣрванье за жабитѣ.

Жабитѣ, споредъ народнитѣ вѣрвания, сѫ едни измежду най-разумнитѣ животни, чийто езикъ е достатъчно богатъ съ думи; напр. ето какъ народътъ тълкува тѣхнитѣ крѣкания: Навръхте, навръхте (т. е. староитѣ жаби извикватъ малкитѣ, за да излѣзѫтъ навръхъ — отгорѣ на блатото). Горното народътъ потвърдява съ слѣдната случка: Веднажъ единъ селянинъ си изгубилъ воловетѣ въ една, посадена съ ръжь, нива. Като ги търсилъ дълго врѣме, минѫлъ покрай едно блато и чулъ жабешки крѣкания: „ръш, ръш“. Отъ тия крѣкания селянинътъ разбралъ, че воловетѣ му сѫ въ ръжьта. И действително той отива въ близката нива и намира тамъ воловетѣ си. Слѣдъ това селянинътъ се връща при блатото и слуша жабитѣ, че му искатъ възнаграждение — пари съ слѣднитѣ думи: Пи, пи, Пик, пик (т. е. селянинътъ да даде нѣщо за пиенье). Той имъ фърлилъ пари, като имъ казал: „На ви пари, та каквото искате правете съ тѣхъ!“

Дѣлбата у селата.

Дѣлбата у селата между братия и сестри, въ повечето случаи, става още при живота на родителитѣ имъ. Щомъ нѣкой човѣкъ достигне до прѣклонна старость или пъкъ почне да се чувствува, че наближава края на живота му, събира единъ день, обикновенно празниченъ, всичкитѣ си си-[illegible] дъщери и раздѣля помежду имъ всичкиятъ

движимъ и недвижимъ имотъ, като оставя прѣд
варително една часть за себе си и жена си, ак
е още жива, за да има съ какво да се прѣхран
вать догдѣто живѣѭтъ. Ако ли пъкъ той н
остави нищо отъ имота за себе си, то въ такъв
случай взима отъ синоветѣ и дъщеритѣ си задъл
жение, че ще чуватъ и поддържатъ него и жен
му до края на живота имъ, а въ противенъ слу
чай да има право да разваля дѣлбата. На тѣз
отъ синоветѣ и дъщеритѣ, които сѫ неженени
се дава една часть повече отъ наслѣдството, от
колкото на жененитѣ. Дѣлътъ на неженениттѣ с
нарича свадбина. Ако всичкитѣ наслѣдници с
отъ мѫжки родъ, наслѣдството се дѣли по равн
части между всичкитѣ, ако ли има и отъ женск
полъ, то на послѣднитѣ, въ повечето случаи на
слѣдството се дава въ по-малъкъ размѣръ и в
пари, а не въ имоти; въ случай че бащата нѣм
пари да даде на дъщеритѣ си, то братията се за
дължаватъ да заплатятъ въ извѣстенъ срокъ н
сестритѣ си опредѣленото отъ баща имъ наслѣд
ство. Слѣдъ смъртьта на родителитѣ, кѫщата в
която сѫ живѣли, въ повечето случаи, остава н
най-младия братъ, тъй като често пѫти по-ста
ритѣ братя още при живота на родителитѣ с
си построяватъ отдѣлно кѫщи или въ сѫщия двор
или другадѣ и се отдѣлятъ. Въ едни случаи дѣл
бата става по жребие, а въ други по волята н
родителвтѣ, които поименно опрѣдѣляватъ ко
отъ синоветѣ или дъщеритѣ какво що взематъ
Такава дѣлба става въ присѫтствието на родни
ни, приятели, селскиятъ свещенникъ и нѣкои от
първенцитѣ на селото или старейшината. Слѣ
извършваньето на дѣлбата, домакинитѣ слага
трапеза на всички присѫтствуѭщи, които се на

стяватъ и напояватъ. Така извършена дѣлбата се счита за света и твърдѣ рѣдко се нарушава, понеже родителитѣ, въ повечето случаи, произнасятъ клетва, а този отъ синоветѣ и дъщеритѣ, който прѣстѫпи волята имъ и наруши дѣлбата, да не види хаиръ отъ себе си и челядьта си, да не прокопса, да не събере двѣ на едно и прочее. По сѫщия този начинъ, съ малки исключения, става и дѣлбата между братя и сестри слѣдъ смъртьта на родителитѣ имъ, ако тѣзи послѣднитѣ не сѫ успѣли да ги раздѣлятъ прѣзъ живота си. Само въ такъвъ случай всичкитѣ братя и сестри взиматъ равни дѣлове.

Пущанье брада у селата.

Старитѣ селски хора щомъ навършатъ 70—75 годишна възрасть, иматъ обичай да си пущатъ бради. Пущаньето на брадитѣ става по слѣдния начинъ: повикватъ единъ празниченъ день на гости всичкитѣ си роднини, приятели и съсѣди, заколятъ едно говедо или нѣкоя овца и наготвятъ ястия (курбанъ), съ което нагостяватъ всичкитѣ поканени. Слѣдъ това единъ отъ присътствуѭщитѣ, който знае да бръсне, взема единъ бръсначъ и за послѣденъ пѫть обръснува старецътъ, който ще запуща брада. Обреда за запущаньето брада се извършва съ голѣмо благоговѣние слѣдъ една молитва отъ селския свещенникъ, който обикновенно трѣбва да присѫтствува. Всичкитѣ присѫтствуѭщи, прѣзъ това врѣме, плачатъ, тъй като този, който си пуща брада, се приготовлява вече за раздѣла отъ този свѣтъ; едни отъ присѫт-...щитѣ расправятъ неговитѣ подвиги, други ...итѣ му, трети погрѣшкитѣ му и пр., като ...татъ вече половинъ въ гроба. Така сѫщо

плаче и този, който си пуща брада, като гледа, че плачжтъ всичкитѣ му ближни, отъ които той ще се раздѣли за винаги въ недалечно бжджще. Този, който си пуща брада, се счита вече за лице, което се е прѣдало на покаяние и ако има жена, никога до живота си не лега да спи при нея, понеже го счита за голѣмъ грѣхъ. Слѣдъ извършваньето на обреда всичкитѣ поканени почнжтъ да пиьжтъ вино и ракия, да свирьжтъ да пѣьжтъ и играьжтъ хоро прѣзъ цѣлия почти день до мръкванье.

Радомирска селска свадба.

Всѣко момче, щомъ хареса нѣкоя мома, праща прѣдварително жени въ дома на послѣдната, за да вематъ както нейното мнѣние, така и това на родителитѣ ѝ. Туй подпитванье се върши тайно и е зачатъка на свадбата. Ако по една или друга причина момата, или родителитѣ ѝ откажжтъ, момъкътъ търси друга нему прилика; ако ли пъкъ тѣ се съгласьжтъ на момковото прѣдложение, тогава бащата или нѣкой роднина на послѣдния отива у родителитѣ на момата и опрѣдѣльжтъ деньтъ за годежа.

Въ опрѣдѣления день за това родителитѣ на момчето съ нѣкои свои роднини и приятели отиватъ у родителитѣ на момичето, като занасьжтъ: 1) китка накичена съ нѣколко златни монети; 2) пръстенъ; 3) една пита (погача), и 4) вино и ракия и извършватъ годежътъ (по Радомирски такмешъ).

Слѣдъ нѣколко дена отъ годежа, бащата на момчето, съ свои роднини, отива при ба на момичето и правьжтъ уговоръ (по Радом

„прѣдаванье.“) Прѣдаваньто се състои въ това: Бащата на момчето, по общия обичай, се задлъжава да плати за момата на баща ѝ една сумма отъ 100—1000 гроша, споредъ състоянието на момковия баща и споредъ даръть, който момата ще занесе у момкови; затова бащата на момичето е длъженъ да каже колко и какви дрѣхи и дарове ще даде на дъщеря си и на момковитѣ сродници.

Слѣдъ свършваньето на прѣдаваньето или уговорътъ, започва се приготовлението на сватбата. Ако момичето не е отъ селото на момчето, то младоженецътъ, заедно съ своитѣ роднини и приятели, отива въ сѫбота вечерьта въ селото на момата и на другия день, слѣдъ като се нахранѭтъ добрѣ у момининитѣ родители, тръгватъ заедно съ момата за момковото село. Ако момичето и момчето сѫ отъ едно село, казаното по горѣ се върши въ недѣля. Вѣнчаваньето се извършва въ едното, или другото село. Сватоветѣ, като пристигнѫтъ въ село, спирѫтъ младоженцитѣ прѣдъ пѫтнитѣ врата на момковата кѫща и се извършватъ долнитѣ церемонии съ момичето, което слѣдъ вѣнчаньето се кава „невѣста.“ Най-първо момковиятъ баща снема невѣстата отъ коня, или колата и я завърта три пѫти около себе си, за да се вѣнчаела за новия си домъ, слѣдъ като тя му цѣлува рѫка и се поклани до земи. А пъкъ свекървата се направи тъй, щото да може невѣстата да мине подъ нея въ знакъ на покорность и послушность. Слѣдъ това турятъ юзда на вратътъ на момата (което се извършва само въ нѣкои мѣста), съ която деверътъ я развожда въ кѫщи. Подиръ това свекорътъ ѝ дава двѣ стомни пълни съ вода и два горещи хлеба — за да бѫде спорно въ кѫщи всичко слѣдъ нейното дохождание. Слѣдъ като се извърши

всичко това, връзватъ конецъ (отъ кълбо) отъ пътнитѣ до къщнитѣ врата по направлението на когото невѣстата ще влѣзе въ къщи. Тя, когато влѣзне въ къщи, ще намѣри всрѣдъ къщи купъ покъщнина, натрупана прѣдварително отъ домашнитѣ на младоженеца, и невѣстата е длъжна сега да намѣри на всѣко нѣщо мѣстото — за да се запознае по-скоро съ чуждата до тогазъ за нея къща.

Тъй като новоомъженитѣ не знаѭтъ какво да вършѫтъ въ новата къща, затова сѫ имъ дали и такива имена: „невѣста," — отъ по-старото „невѣща" — незнающа. Когато младоженцитѣ отидѫтъ до къщната врата, прѣди да влѣзѫтъ въ къщи, родителитѣ на момчето подаряватъ на първитѣ каквото обичатъ: крава, кошаръ пчели, коза, овца, или каквото и да е друго. Така сѫщо подаряватъ имъ и останѫлитѣ сватбари и сродници.

Като се свърши и това, почти всички сватбари си отиватъ по домоветѣ и слѣдъ малко пакъ се събиратъ, за да се нахранѭтъ.

Обаче, прѣди да седнѫтъ гоститѣ, невѣстата е длъжна да полѣе всѣкому съ вода, за да се измиятъ всичкитѣ сватове, включително и младоженецътъ. Слѣдъ това хвърлѭтъ булото на невѣстата и турѭтъ на главата ѝ кърпа (шамия), както всички омѫжени жени и ѝ подаряватъ кой каквото обича. Кога хвърлятъ булото (дувака) на невѣстата отъ главата ѝ, пѣѭтъ слѣдуѭщата пѣсень:

„Не предаваі се девоіко,
В' мажени раци девоіко."

. . . .

(Гледай въ книжката ми „Баба Ега" стр. 66).

Това ѣденье и пиенье продължава [illegible] вено до полунощь. Момчето и невѣстат[illegible] като взематъ благословията на присѫ[illegible]

щитѣ и отъ родителитѣ на първия, отиватъ да си легнѫтъ, придружени отъ една вѣща жена, която обяснява длъжноститѣ имъ. Това се казва „свождание“ и е най-важния актъ, защото тамъ се заключава добриятъ или лошиятъ исходъ на сватбата. Този исходъ често пѫти бива причина за разваляние както на самата сватба, така и бѫдѫщия сѣмеенъ животъ на младоженцитѣ. Слѣдъ това, ако невѣстата излѣзе честна (дѣвственна), радостьта е всеобща, ако ли пъкъ нечестна, слѣдствията сѫ горѣпоменѫтитѣ.

Облѣклата въ Кюстендилско.

Съ днешнитѣ облекла въ Кюстендилско читателитѣ ще се запознаѭтъ отъ приложената на края фиг. I, а ние ще кажемъ тукъ нѣколко думи за постаритѣ облѣкла*), които сѫ се носили прѣди 70—80 години.

а. Мѫжска носия. Всичкия материалъ на дрѣхитѣ на мѫжетѣ се приготовляваше у дома отъ женитѣ. Мѫжетѣ бръснехѫ цѣла главата си съ исключение само срѣдата, гдѣто се оставяше малъкъ перчикъ (колкото птиче гнѣздо). На главата носехѫ рунтави отъ овча кожа шапки, които бѣхѫ толкова голѣми, щото изглеждаше, като че ли цѣла овча кожа е наклупена врѣзъ главата. Най-горната дрѣха се казваше опаса́чь, който се правѣше отъ домашенъ шаякъ и бѣше достатъчно дългъ — достигаше до подъ колѣнѣтѣ. Подъ опасача се носеше кѫса отъ шаякъ дрѣха — наречена контуш. Отъ двѣтѣ страни на контуша имаше по единъ джопъ за разни нѣща. Вмѣсто панталони

*) Гледай фотографическитѣ снимки (№ № II, III и IV) въ края на та.

селянитѣ носѣхѫ беневреци, които се правѣхѫ отъ бѣлъ шаякъ и се придръжахѫ съ помощьта на ременъ или бѣлъ поясъ. Всичкитѣ горни дрѣхи бѣхѫ украсени съ гайтани, засукани отъ вълнена прежда. Тѣзи гайтани бѣхѫ отъ различенъ цвѣтъ: черенъ, бѣлъ, червенъ, моравъ и др., и се казваяхѫ обтоци. Освѣнъ изброенитѣ дрѣхи селянитѣ носѣхѫ, разбира се зимно време, и кожуси подъ опасача. Опинцитѣ (цървулитѣ) се правѣхѫ отъ различни кожи: говежди, конски, свински, магарешки и др.

б. Женска носия. Женитѣ си обвивахѫ главитѣ съ дълги бѣли кърпи по които забодвахѫ по нѣколко игли, за да могѫтъ тѣ (кърпитѣ) да се прикрѣпѫтъ добрѣ на главата. Тѣзи бѣли кърпи, отъ които нѣкои бѣхѫ много дълги и опирахѫ чакъ до земята, се наричахѫ съ турското име іашмакъ. Коситѣ си плетехѫ на нѣколко коцалчета, о които се привързвахѫ дълги чакъ до земята и засукани отъ бѣла прежда гайтани — наречени стручки. По цѣлата дължина на стручкитѣ, отъ главата до половината, се привързвахѫ разни и много монети; отъ половината на долу стручката се наричаше прѣвивка, по която се привързвахѫ мониста и бабки (морски жабчета); най-отдолу (на края) на стручката се завързвахѫ (отъ различна прежда) качулки, който се украсявахѫ съ телови мониста. Качулкитѣ бѣхѫ достатъчно тежки и голѣми, по ради което удряхѫ се, при ходеньето, о петитѣ на носачката и се чуваше: леп, леп. Нѣкои селянки отивахѫ по-далечъ съ тия украшения: освѣнъ отъ ручкитѣ привързахѫ межд[illegible] послѣднитѣ и дълги, направени отъ черна п[illegible] връви, които се наричахѫ надплитици. [illegible] (надплитицитѣ) бѣхѫ дълги както стручкитѣ.

китѣ изброени украшения по коситѣ тежехѫ около 5 килограма, но при все това тѣ бѣхѫ най-любимия накитъ на селската мома и невѣста.

Женитѣ носехѫ шарени, направени отъ кълчища и вълна пояси, дълги около 5 метра, а на ширина бивахѫ прѣвити на три. Широчината на пояса, така прѣвитъ, бѣше около 7—8 сантиметра. Врьху пояса прѣпасваха една скута, наречена скутача, която имаше сѫщиятъ цвѣтъ на пояса. Върху скутачката на пояса връзвахѫ колкото 3 сантиметра широкъ вълненъ ширитъ, нареченъ зуница. А върху нея коланъ съ тучени или срѣбрьни широки пафти. На пояса още висеше и по едно ножче окачено на връвь.

На краката си носехѫ както мъжетѣ, тъй и женитѣ червени обуща, наречени цревѣ, които имахѫ изотзадъ опашки.

Образецъ отъ стара Кюстендилска носия.

Образецъ на съврѣмена седѣнка въ Кюстендилъ.

